תלמוד בבלי · אחרונים · בן יהוידע · סדר נזיקין

בן יהוידע על בבא מציעא

רבי יוסף חיים מבגדאד

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

בן יהוידע על בבא מציעא

רבי יוסף חיים מבגדאד

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/בן-יהוידע-על-בבא-מציעא/
הקובץ נוצר ב־17 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

דף י. 4
דף טז. 4
דף יז: 5
דף כ: 5
דף כג: 6
דף כד. 7
דף כח: 9
דף כט: 10
דף ל. 11
דף ל: 11
דף לא. 14
דף לא: 14
דף לג. 15
דף לג: 19
דף לה. 20
דף לח: 20
דף מב. 20
דף מד. 22
דף מח: 23
דף מט. 24
דף נח: 25
דף נט. 27
דף נט: 31
דף ס. 36
דף ס: 37
דף סא: 38
דף סב. 40
דף סד: 41
דף סט: 41
דף עא. 41
דף עה: 42
דף עט: 45
דף פג. 46
דף פג: 46
דף פד. 52
דף פד: 55
דף פה. 61
דף פה: 68
דף פו. 79
דף פו: 84
דף פז. 88
דף צה. 94
דף צו. 96
דף צז. 99
דף קה. 99
דף קו. 100
דף קז. 100
דף קז: 102
דף קח. 103
דף קיב. 103
דף קיד: 103
דף קיז. 105
דף קיח: 105
דף קיט. 106

דף י.

פּוֹעֵל יָכוֹל לַחֲזֹר בּוֹ אֲפִלּוּ בַּחֲצִי הַיּוֹם דִּכְתִיב: (ויקרא כה, נה) "**כִּי לִי בְנֵי יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים**", **עֲבָדַי הֵם וְלֹא עֲבָדִים לַעֲבָדִים**. פירוש הכי קאמר 'כִּי לִי בְנֵי יִשְׂרָאֵל' ולכן אפילו אם יהיו עבדים לאחרים לא יחול עליהם דין עבדות יען כִּי עֲבָדַי הֵם.

דף טז.

אָמַר לֵיהּ: זוֹ אֵינָהּ צְרִיכָה לְפָנִים. לפי פירוש הגאונים רצונו לומר לא חשיבה זו קושיא שצריכה להביאה לפנים בית המדרש כדי לעשות לה תירוץ.

ונראה לי בס"ד הכונה בזה הוא כי לימוד התורה הוא שתי חלוקות שהם גרסה ועיון הנקרא גמרא אך לימוד העיון הנקרא גמרא יש בו שלשה חלוקות **האחד** הוא למצוא טעם מסתבר לכל דבר ודבר מדברי המשנה **והשני** הוא להבין דבר מתוך דבר שידמה מילתא למילתא ויוציא מדבר זה של המשנה הלכה חדשה וזה יהיה אחר שיתחכם בחלוקה הראשונה למצוא טעמו של אותו דבר שבמשנה באמיתות דאז בונה עליו בנין חדש **והשלישי** הוא ענין חריפות ופלפול שתתרחב בזה ההלכה שיעשה בה כמה חילוקים וסברות ישרות ברצוא ושוב ועושה בזה מלחמה גדולה בתכסיס מלחמת המלכים שנלחמים זה בזה אשר בעבור זה הלימוד של הפלפול נקראו החכמים בשם מלכים שנלחמים זה בזה במלחמתה של תורה כמלכים ועל זה הלימוד אמרו בגמרא (הוריות יד.) רבה עוקר הרים וכן אמרו (סנהדרין כד.) על רבי שמעון בן לקיש עוקר הרי הרים וטוחנן זה בזה.

ואמרתי בס"ד לכך אות הלמ"ד המורה על הלימוד כנודע נזכר באותיות אלפ"א בית"א במלוי שלשה אותיות שהם **אל**"ף וגימ"**ל** ודל"**ת** מלבד אות ל' הפשוט העקרי והיינו כי אות ל' העקרי הפשוט הוא כנגד לימוד הגרסא דעל זה אמרו רב יוסף סיני ואותיות ל' שהם במלוי 'אגד' הם רומזים לשלשה חלקים הנזכר ההם בלימוד העיון הנקרא גמרא לכך המה בתוך אותיות 'אגד' לרמוז שהם אגודים באגד אחד.

והנה שלשה חלוקות הנזכר הם כנגד חב"ד [חכמה בינה דעת] וכפי עניינם נראה השגת חלוקה **האחד** באה משפע ספירת החכמה שיחכים להבין טעם האמיתי של כל דבר ודבר והשגת חלוקה **השני** באה משפע ספירת הבינה דעל ידי שפע הבינה יבין דבר מתוך דבר לדמות מילתא למלתא והשגת חלוקה **השלישית** באה משפע ספירת הדעת כן מוכרח לומר לפי הענין כי הדעת הוא מכריע בין חו"ב [חכמה ובינה] ועל השפעת שלשה ספירות הנזכר כתיב ואמלא אותו רוח אלקים בחכמה בתבונה ובדעת וידוע כי

ג' ספירות חב"ד [חכמה בינה דעת] אלו הם ג' ראשונות שהם פנימיים כי הם בסוד המוחין שהם פנימיים.
ועל זה אמר כאן **זוֹ צְרִיכָה לִפְנִים** כלומר זו אינה קושיא ואין צורך למצוא לה תירוץ וישוב מהשפעת חב"ד [חכמה בינה דעת] שהם לפנים ורבא אמר **זוֹ צְרִיכָה לִפְנִים וְלִפְנַי לִפְנִים** כלומר צריך לתרוצים אשר ישנם מן לפנים דעת ולפני בינה לפנים חכמה שצריך לנו השגה מן שלשתם כדי לתרץ אותה ונשתמש בה בשלשה חלוקות הנזכר של העיון.

דף יז:

אִי לָאו דְּדַלְאִי לְהּ חַסְפָּא, לָא מַשְׁכַּחַת מַרְגָּנִיתָא תּוּתָהּ. נראה לי רמז לדבר אחר אותיות 'חרס' יש אותיות 'שעט' [379] שהם מספר 'איש חכם' [379] כי מתחת החרס יצא איש חכם כי מאדם בור ועם הארץ שנמשל בדברי רבותינו ז"ל בגמרא לחרס יצא ילד חכם ונבון.

דף כ:

אָמַר לֵיהּ: תְּרָדָא! 'שִׁטְרֵי חֲלִיצָה וּמַאוּנִין' תְּנַן. רש"י ז"ל פירש תרדא 'משועמם' ובשיטה מקובצת בשם רבנו חננאל פירוש 'מורד ריר מפיו' עיין שם, והדבר יפלא איך יגנה רבה כל כך לרב עמרם?
ונראה לי בס"ד **תְּרָדָא** היא שתי מילות 'תר דא' והוא **תר** לשון התעוררות כמו תיר ולא תיר (תענית יב:) ותיבת **דא** הוא רצונו לומר 'זאת' בלשון התלמוד כלומר תתעורר ותרגיש בזאת.
אי נמי '**תר**' רצונו לומר תשא כמו תיר מנך שעתך בגמרא דעבודה זרה (עבודה זרה לד:) שפירש הערוך שני פירושים האחד תתעורר לך שעתך והשני תשא אותך שעתך עיין שם, וכן כאן אמר לו '**שא דא**' ההלכה דנקיט במתניתין שטרי חליצה ומיאונין.
ומיהו אף על פי שכונת רבה בזה כמו שכתבנו, נענש בכך שהרכיב שתי מילות ואמרם בתיבה אחת אשר משמעותה לאוזן השומע לגנאי כמו שפירש רש"י או כמו שפירש רבנו חננאל שהביא השיטה מקובצת הנזכר.
מְשׁוּם לְתָאֵי דִּידִי פָּקַע. נראה כל אחד ואחד תלה הדבר בעצמו כדי שיתודה על אשר היה הוא סיבה לזאת ולעשות תשובה ותיקון לכך ונקטי לשון לְתָאֵי [441] שהוא מספר אמת [441].

דף כג:

בְּהַנֵּי תְּלַת מִילֵּי עֲבִידִי רַבָּנָן דְּמְשַׁנּוּ בְּדִבּוּרַיְיהוּ. יש להבין מאי לשון **עֲבִידִי** דנקיט כאן? ונראה לי בס"ד דגם בהני מילי אין מוציאים מפיהם שקר גמור אלא עבידי המצאה של סגנון דברים שישיבו דברים הסובלים שני פירושים דהשומע יבין הדברים במשמעות השקר ובלבם יתכוונו למשמעות האמת וכיוצא בזה מצינו אצל משה רבינו ע"ה כששאלו השטן תורה שנתן לך הקדוש ברוך הוא היכן היא? אמר לו וכי מה אני שיתן לי הקדוש ברוך הוא תורה? (שבת פט.) דנזהר להשיב דבר דמשתמע לתרי אפי שלא אמר לא נתן לי תורה אלא אתה מה אני שיתן לי הקדוש ברוך הוא תורה שבלבו כיון לומר אתה אומר שנתן לך מה אני שיתן לי לבדי כי לישראל נתנה ואני בכללם אך השטן הבין שלא נתן לו כלל ונמצא שאמר דברים דמשתמען לתרי אנפי והוא לא דבר שקר ח"ו.

ועוד נראה לי בס"ד הא דאמר **עֲבִידִי** דהתוספות ז"ל הקשו אמאי לא חשיב הכא 'מותר לשנות מפני דרכי השלום' כדאיתא ביבמות (יבמות סה:) ותירצו דהני נמי משום דרכי שלום הן והרי"ף ז"ל פירש דלא אצטריך הא דמצוה היא כדאמר רבי נתן מצוה שנאמר וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֵיךְ אֵלֵךְ וְשָׁמַע שָׁאוּל וַהֲרָגָנִי וַיֹּאמֶר ה' עֶגְלַת בָּקָר תִּקַּח בְּיָדֶךָ (שמואל א' טז, ב) ולא אצטריך למימר אלא בהנך שהם רשות עיין שם.

ובני ידידי כבוד הרב יעקב נר"ו תירץ משנין מפני דרכי שלום מקראי ילפי לה (בראשית נ, טז) אבל הני תלת מילי מסברה דידהו אמרו לה עד כאן דבריו נר"ו. ובזה מתרץ יפה דקדוק הנזכר דנקיט 'עבידי רבנן דמשני' פירוש הני תלת מילי עבידי רבנן מסברא דידהו ולית לה ילפותא מקראי דהא מסכתא ופוריה אינם מדרכי השלום ואפילו באושפיזא יש לצדד ולומר דאין זה בכלל דרכי השלום.

בְּפוּרְיָא. כתבו התוספות אין רגילות שישאלוהו כפירוש רש"י עיין שם. ונראה לי כונת רש"י ז"ל הוא דהם דרכם לישן בית המדרש בכל לילות החול לקבוע ישיבה בלילה ורק בליל שבת ישנים בביתם ואם חל טבילת מצוה בחול לאחד מהם ישן אותה הלילה בביתו לקיים מצות עונה ולכן החברים כשרואין לאחד מהם שלא בא בלילה לבית המדרש שואלין אותו למחר ביום מדוע לא באת אמש לבית המדרש אם היה אצלך טבילת מצוה ומשיב לאו.

ונראה לי בס"ד לרמוז שלשה הנזכר ראשי תיבות 'אמת' שהוא **אוּשְׁפִּיזָא** מַסֶּכְתָּא תַּשְׁמִישׁ לרמוז דגם בשלשה דאיכא בהון טעמא לשקר בהם עם כל זה טוב דגם באלו ידברו אמת וכמו דדייק הרב קיקיון דיונה ז"ל מן המאמר הזה שגם בשלשה אלה טוב לדבר אמת.

והנה הרב פתח עינים העלה בדעת הרמב"ם ז"ל דסבירא ליה דמשום ענוה בלחוד לא

ישקר אך רש"י ז"ל לא סבירא ליה הכי והביא הוכחה לסברת רש"י ותוספות מעובדא דרבי יהושע בן לוי דאמר לו רבי שמעון בר יוחאי אם נראתה הקשת בימיו והשיב לו הן ומסיק בגמרא (כתובות עז:) דמשום ענוה אמר לו הן ולעולם לא נראתה בימיו, והביא דברי אליה רבא ז"ל מה שפקפק בהוכחה זו עיין שם.

ולכאורה יש להביא ראיה לסברת רש"י ז"ל מנתן בן עמרם (בבא בתרא ח.) ששאלו רבינו הקדוש קרית? ואמר לו 'לאו' שנית? ואמר לו 'לאו' דהתם שינה בפירוש. ויש לדחות דהתם שאני כי מלבד הענוה עוד חשש פן יהנה מן כבוד תורה דדבר זה חמור מאד דאמרו רבותינו ז"ל באבות (משנה אבות ד, ה) כָּל הַנֶּהֱנֶה מִדִּבְרֵי תוֹרָה נוֹטֵל חַיָּיו מִן הָעוֹלָם. מיהו לכאורה עוד יש ללמוד הוכחה לסברת רש"י ז"ל מהא דבכורות (בכורות לו.) שאמר רבי יהושע אלמלא וכו' עכשיו שאני חי והוא חי האיך החי יכול להכחיש את החי? ופירש רש"י ז"ל הייתי יכול להכחיש ולומר 'לא אמרתי' וכיוצא בזה איתא בברכות (ברכות כז:) גבי תפילת ערבית, וקשא דאיך יכחיש לדבר שקר ח"ו? אלא ודאי דמצי עביד הכי משום כבוד רבן גמליאל, והוא הדין דמצי עביד בשביל ענוה.

מיהו גם לזה יש לדחות דכונתו לומר מצד הטבע יכול חי להכחיש את המת ולא יכול להכחיש החי ולעולם מצד הדין אסור ובזה ניחא דלא אמר 'יכול אני להכחיש' אלא אמר 'יכול החי להכחיש' שלא רצה לצייר הדבר על עצמו אלא נקיט ליה על אחרים כי הוא עצמו ודאי לא יכחיש אך רצונו לומר כפי טבע האנושי יכול החי להכחיש את המת.

דף כד.

מַר זוּטְרָא חֲסִידָא אִגְּנִיב לֵיהּ כַּסָּא דְּכַסְפָּא מֵאוּשְׁפִּיזָא. פירש רש"י ז"ל כלי של אושפיזא הוה. ויש להבין מי הכריחו לרש"י לפרש הכלי היה של אושפיזא והלא לשון 'אִגְּנִיב לֵיהּ' נראה דאגניב לומר זוטרא מבית האושפיזא?

ונראה לי בס"ד כי רש"י ז"ל סבר הסברה מכרחת אותנו לפרש דאותו הכוס לא היה של מור זוטרא אלא של אושפיזא ואקדים להביא **מעשה** אחת ששמעתי דהגאון השל"ה ז"ל בעוד היותו באשכנז נגנב לו מביתו כפות של כסף ונחשד תלמיד אחד מתלמידיו בדבר זה והגאון השל"ה ז"ל חקר ודרש וחפש וימצא הכפות אצל התלמיד ההוא, ואז מרוב הבושה המיר דתו אחר כך ונתעשר ונסע ממקום למקום ומצא חן בעיני המלך והשרים והופקד מאת הממשלה להיות שר המכס בעיר הקודש יפו תוב"ב [תבנה ותכונן במהרה בימינו] והגאון השל"ה ז"ל ידע שזה המיר דתו אך לא ידע מה נעשה בו.

והנה אחרי זה בכמה שנים נסע הגאון השל"ה ז"ל לארץ הקדושה לדור בירושלים תוב"ב

וכאשר בא לעיר יפו תוב"ב הכירו תלמידו המומר ההוא כי היה שם בעל המכס ועשה לו כבוד גדול ובקש ממנו שיבא עמו לביתו לנוח שם שעה אחת והגאון השל"ה ז"ל נתבייש ממנו והלך עמו וזה אחר שנכנס לחצר שלו עשה המצאה לשלוח המשרת של השל"ה מן הבית וישארו שניהם לבדם בבית והכניס להגאון השל"ה ז"ל בכל חדרים שבביתו להראותו כבוד עשרו וסוף דבר הכניסו לחדר אחד ויוציא זה סכינו חדה מחיקו ויאמר להגאון ז"ל שיקרא ודוי כי הוא הביאו לכאן לשחוט אותו ויחרד הגאון חרדה גדולה ויבך ויתחנן לו ויאמר לו מה עשיתי לך?! ודבר עמו כמה תחנונים וזה משיב לו בכעס גדול לא אטה אוזן לדבריך! תמהר לומר ודוי ואם לאו אני תוקע הסכין בבטנך קודם ודוי!

ואז הגאון כשראה צרתו צרה עמד והתוודה בדמעות שליש ואחר ודוי השכיב אותו לארץ ויאחז בצווארו והסכין אחז בידו השנית לשחטו בה והגאון סגר עיניו וקרא פסוק שְׁמַע יִשְׂרָאֵל וכאשר סיים בתיבת אֶחָד ועיניו סגורות הרכין המומר את ראשו עליו ונשקו בקנה שלו ויאמר לו רבי! קומה שבה ומחול לי על הדבר הזה!

ויתפלא הגאון ויאמר מי אתה? ויאמר אני תלמידך פלוני ומכיר אני במעשיך כי צדיק גמור אתה ועתה כשראיתי שבאת לארץ הקדושה למסור נפשך להשם יתברך בארץ הזאת אמרתי חבל על רבי שימסור נפשו אל האלקים בעוד היות בבגדו כתם קטן והוא כי אתה יש לך חטא אחד על אשר דחקת להוציא ממני הגניבה ועל ידי כך היית סיבה להמרת הדת שהיתה מחמת הבושה! ואף על פי שאתה עשית זאת להציל את ממונך עם כל זה לגבי דידך נחשב דבר זה לחטא גדול ואני לא נתכוונתי לנקום ממך אלא כונתי היתה לעשות עמך טובה בצער הגדול אשר צערתיך להיות לך כפרה על חטא זה ועתה נעשית נקי וטהור וזך והנך נכנס לארץ הקדושה טהור ונקי ועל כן תמחול לי על צער זה שעשיתי לך כי אתה רבי ואדוני וישק את רגליו ויפטרהו לשלום בכבוד גדול עד כאן שמעתי.

נמצא כל כהאי גונא שהגנב הוא תלמיד שנחשב בכלל תלמיד חכם ויגנוב דבר מרבו עצמו אם יעשו המצאה לתפוס מידו הגניבה ודאי יהיה לו בזה בושה מאה ידות על שאר גנבים ואפשר שיצא מזה תקלה גדולה שיצא זה לתרבות רעה וכאשר קרה לאותו תלמיד של הגאון השל"ה ז"ל על כן האי עובדא דמור זוטרא דדמי להך עובדא אם היה הכוס ההוא שנגנב הוא של מור זוטרא חסידא הנה בודאי כשמצא מקום חשד באחד מתלמידיו לא יהיה מתעסק בדבר לתפסו וליקח הגניבה מידו כי זה אחר כך מחמת בושתו מרבו ומאחרים אפשר שיצא לתרבות רעה וכדהוה באותו תלמיד ובודאי מור זוטרא שהיה חסיד גדול דקרו ליה חסידא בסתם היה חושש בדבר זה פן יהיה הוא סיבה

שיצא זה לתרבות רעה דאף על גב שהוא מתכוין להציל את ממונו לאו משנת חסידים היא זו.

על כן פירש רש"י ז"ל דהכוס היה של האושפיזא דודאי היה חושד כל התלמידים בזה אם לא היה נמצא זה הכוס והיה חלול השם בדבר לכן השתדל לכפותו להוציא בלעו מפיו כדי לנקות התלמידים כולם מן חשד האושפיזא ויהיה מה שיהיה אחר כך הנה חשש חלול השם הוא יותר חזק ומה גם שהוא ברור שבודאי האושפיזא יחשוד כל התלמידים ולכך אכפייה ואודי ונמצאו כולם נקיים וזה נתברר שהיה סורו רע וצבוע היה.

דף כח:

אֶבֶן טֹעַן הָיְתָה בִּירוּשָׁלַיִם, כָּל מִי שֶׁאָבַד אֲבֵדָה נִפְנָה לְשָׁם. נראה לי בס"ד קרו לה **אֶבֶן טֹעַן** כי משם יוציא ויעלה המליץ הטוב על ישראל טענה של זכות על ישראל לפני הקדוש ברוך הוא לקבץ נדחי ישראל ולקבל פושעי ישראל בתשובה דכל זה דומה להשבת אבידה כי יאמר המליץ הנה המקום הזה אליו יבואו כל משיבי אבידה להשיב אבידה והם ישתדלו ויבואו לכאן להכריז כדי להשיב אבידה ודבר זה נמצא בבשר ודם וכל שכן שהקדוש ברוך הוא ברחמיו יקיים השבת אבידה להשיב נִדְחֵי יִשְׂרָאֵל ולקבל פושעי ישראל בתשובה (תהלים קמז, ב).

אָמַר לְהוּ: "**יַדְּעִיתּוּן בֵּיהּ דְּרַמַאי הוּא**". נראה דשאלה זו לא שאל אותה רבה דמה לו לעקם נוסח השאלה והוה ליה למימר 'ידעיתון ביה דלאו רמאי הוא', אך נראה דאותו שמצא את האבדה קפץ ושאל שאלה זו מן העדים קודם שישאלם רבה וכונתו היתה להטעותם כדי שישיבו אין ואז לא יוכל אבוה דרב פפא להוציא את האבדה מידו מיהו מלשון התלמוד נראה יותר דרבה שהיה הוא הדיין שאל מן העדים כן.

ונראה לי בס"ד לעולם רבה שאל שאלה זו ועיקם הלשון כדי לבדקם לידע אם הם פתאים או פקחים כי הפתי לא ירגיש בודאי ברמאות הרמאי ואיך יסמוך על דבריו שיעיד על אדם שאינו רמאי לכך עיקם הדברים ושאלם אם **יַדְּעִיתּוּן בֵּיהּ דְּרַמַאי הוּא**? והם היו פקחים ודנו בדעתם דאין מן הראוי שתהיה השאלה בנוסח זה מדיין שהוא חכם גדול אלא ודאי טעות לשון נפל בפיו וכונתו לשאול 'ידעיתו דלאו רמאי הוא' ובמקום דלאו רמאי אמר דרמאי, ולכן כיון שהכריחו בדעתם דודאי שאלתו היתה ידעיתו ביה דלאו רמאי הוא לכך גם הם השיבו לו '**אִין**' כפי התיקון שתקנו לשון שאלתו בדעתם ולכן דן בדעתו שהם פקחים על אשר הרגישו דטעות לשון יצא מפיו מסברה דנפשייהו וכאשר אמרו לו אחר כך **אַנָן, לָאו רַמַאי אַתְּ קָאַמְרִינָן** וקשא והלא הם השיבו 'אִין' על שאלתו

דרמאי הוא אלא מוכרח פירשו לו אחר כך כוונתם כאשר כתבנו שאמרו אנחנו דננו מדעתינו דטעות לשון קרה לו בשאלה ולכן אמרנו 'אין' ותלמודא קיצר ולא זכר האמתלה שלהם ועל זה קאמר רבה הא איכא אומדנא אלימה לאמתלא זו שהיא אמת **דְּמִסְתַּבְּרָא לָא מַיְתֵי אִינַשׁ חוֹבְתָא לְנַפְשֵׁיהּ** ואין זה בכלל כיון שהגיד אינו חוזר ומגיד.

דף כט:

מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ גַּרְדִּי אֵמָן בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ, יְנַעֵר כְּסוּתוֹ בְּכָל יוֹם. יש להבין למה נקיט אֵמָן יאמר גַּרְדִּי סתם? ונראה לי בס"ד דודאי הניעור אינו מאבדה לגמרי אלא רק עושה בה קרעים קטנים מחמת שיתנתקו בה חוטים שהיו רכים מתחלתן ולזה אמר **גַּרְדִּי אֵמָן** שיוכל לתקן אותם נקבים וקרעים קטנים הנעשין בה על ידי הניעור באופן שלא יהיה ניכר רושם מקום תקונם.

מִי שֶׁהִנִּיחַ לוֹ אָבִיו מָעוֹת הַרְבֵּה, וְרוֹצֶה לְאַבְּדָן. קשא וכי מותר לו לאבדם כדי שעשו לו עצות בשלשה אופנים אלו כדי לאבדם? ורש"י ז"ל נרגש בזה ובא לתקן אך עדיין קשא מה הכרח יש לבעל המאמר למנקט בהאי לישנא, יאמר הלובש כלי פשתן ומשתמש בכלי זכוכית ושוכר פועלים ואינו יושב עמהם הרי זה מאבד מעותיו בידים?

ונראה לי בס"ד דאיתא בכתובות פרק וא"ו (כתובות סו:) רבן יוחנן בן זכאי היה יוצא מירושלים ופגע בריבה אחת שהיתה מלקטת שעורים מתוך גללים של בהמות הערביים מחמת רעבונה ועניותה, אמרה לו רבי, פרנסני! אמר לה בתי בת מי את? אמרה לו בת נקדמון בן גוריון אני אמר לה ממון של בית אביך היכן הלך? אמרה לו רבי לא כך מתלין מתלייא 'מלח ממון חסר' אמר לה ממון של בית חמיך היכן הלך? אמרה לו בא זה ואבד זה וכו' עיין שם.

נמצא יש ממון שגזור עליו שיתאבד ואם יתערב עם ממון טוב הנה הוא מאבד גם ממון הטוב ולכן תמצא יש בני אדם עשירים ונתקיים בידם עושרם כמה שנים ואחר כך ירשו ממון מן אבותם ונתערב ממון הירושה לממון שלהם ואם גזור מן השמים על אותו ממון שנפל בהם בירושה שיתאבד הן מחמת שהיה בו גזל ורבית וכיוצא הן מחמת שבעליו לא עשו ממנו צדקה על כן אחר שנפל לבנים בירושה ונתערב עם ממון שלהם שהיה נקי הנה בעתה יבא זה ויאבד את זה וכמו שאמרה אותה ריבה לרבן יוחנן בן זכאי.

והנה בכהאי גונא משתעו רבנן במאמר זה כאן **מִי שֶׁהִנִּיחַ לוֹ אָבִיו מָעוֹת** שהוא חושש מהם פן גזור עליהם שיאבדו מחמת שראה שיש בהם סיבות המחייבות בכך ולכן אינו רוצה לערב אותם עם עושר שלו שהיה מכבר דחושש פן יבא זה ויאבד את זה ואינו

רוצה להקדישם או לתתם במתנה לאחרים כי הוא רוצה שיהיה לו הנאה מהם ויבלה אותם בהנאת עצמו, ולזה נתנו לו עיצה בשלשה דברים אלו שיוציא אותם בהם ונמצא ממון זה כלה על ידי הנאת עצמו במהרה ואז אחר כך יעסוק בממון של העקרי שהוא נקי בלא תערובת ממון זה שכבר נאבד.
אי נמי איירי באדם שיש לו בנים רעים כולם מנאפים ועושים מעשה רשע בממונם והוא יש לו ממון שבא לו בירושה מאביו שזה הממון הוא ידוע אצל בניו ואינו יכול להעלימו מהם וגם אם יקדשהו או יתנו במתנה לאחרים יקפידו בניו ויעשו רעה בו ולכן נתנו לו עיצה בשלשה דברים כדי שיכלה הממון ולא יגיע ליד בניו לעשות בו עבירות חמורות.

דף ל.

בְּתוֹרֵי דְּנָפְישׁ פְּסֵידֵיהוּ. עיין רש"י ז"ל. ועוד נראה לי בס"ד פסידא דתורי בענין אחר כי השוורים דרכם לנגח ולהזיק ואם הפועלים אין משגיחים עליהם לעשות שמירה להם אפשר שיגיחו ויזיקו ויתחייבו הבעלים בדיני נזקין שאפשר לבא דבר זה לידי הפסד גדול.

דף ל:

יָהֵיב לֵיהּ פַּלְגָּא דְּזוּזָא וְאַפְקְרֵהּ. הקשו התוספות והא בעינן שני עדים שיעידו על ההפקר ואם היה עוד שנים אם כן למה הוצרך רבי ישמעאל לכך יטענו אותו השנים? ופירש הרא"ש ז"ל הביאו בשיטה מקובצת דהיה משוי גדול שצריך לשלשתם להטעינו ונראה דוחק.
ונראה לי בס"ד דאפשר היו שניים חולים בידם או זקנים מופלגים בזקנה שאינם יכולים להטעין כלל ולכך הוצרך לרבי ישמעאל דוקא. **אי נמי** היו שנים שרוכבין על פרדות או שאר בהמות קשים מאד שמורדין אם אין תופשים אותם ואם ירדו מהם כדי להטעינו ימרדו הבהמות ויברחו. **אי נמי** היו שנים יושבים תוך ארמון סגור עליהם והמפתח ביד אחר שהם שומעין ורואין כל זה מן החלון או מן הגג ומעידים על ההפקר אך אין יכולים להטעינו כי הם בפנים והפתח של הארמון סגור עליהם.
ועוד נראה לי בס"ד שהיו עוברים שנים שהיו גם כן נושאים משוי גדול עליהם דאין יכולים להטעינו אלא עד שישליכו המשוי מעליהם ואחר כך מי יטעון אותם אך על ההפקר יכולים להעיד כי שומעים ההפקר בעוד המשוי עליהם. **אי נמי** יש לומר דהיו שם בני אדם ולא חשו על קיום מצוה זו.

"**וְהוֹדַעְתָּ לָהֶם**", **זֶה בֵּית חַיֵּיהֶם** (**שמות יח, כ**). פירוש דבר השייך להם כלומר לגופם וגם אות ה' תתחלף באות ח' באחה"ע ונמצא **לָהֶם** הוא לֶחֶם.

ודריש '**דֶּרֶךְ**' **זוֹ גְּמִילוּת חֲסָדִים** כי דרך [224] גימטריא בעל חסדים [224]. ודריש '**יֵלְכוּ**' **זֶה בְּקוּר חוֹלִים** דדריש ילכו [66] עולה מספר גלגל [66] שהמבקר החולה יחשוב גלגל הוא שחוזר בעולם דיזדמן שהוא גם כן יחלה ויבקרו אותו. ואמר '**בָּהּ**' **זוֹ קְבוּרָה** דדריש בה [7] מספר ז' והקבורה צריכה להיות ביום השביעי לאבלות דאין רשאין לבנותה קודם וכמו שאמר רבינו האר"י ז"ל בשער טעמי המצות. אך קשא הוה ליה למימר '**זֶה חַיֵּיהֶם**' ומהו '**בֵּית**' דקאמר כאן?

ונראה לי בס"ד על פי מה שאומרים בשם מהר"ד ז"ל מה ענין דברים אלו הכא בדברי יתרו שבא לתת עצה למנות דיינים? ופירש הענין שנתן עיצה בדברים אלו כדי למעט התביעות ודין ודברים מביניהם דמנהגו של עולם הבטלנים שאין להם עסק מתעוררים לעשות תביעות ודין ודברים זה בזה ועל דבר קל יעשו מריבה ודין ודברים כי בטלנים הם וממציאים להם דברים לעסוק בהם הן מצד נזקין הן מצד חרופים וכיוצא ועל כן אף על פי שימנה להם דיינים הרבה לא יספיקו לדון את דיניהם אך אם הם בעלי מלאכות קשה להם לפנות ממלאכתם כדי לעסוק בדינא ודיינא ולכן אפילו אם יש לזה שהוא בעל מלאכה טענה לתבוע את חבירו בדין מוחל ואינו תובע.

ולכן יעץ אותו שיצווה לעסוק באומנות ולא יהיו בטלנים ועל ידי כך יתמעטו תביעות שלהם בפני הדיינים ויספיקו להם הדיינים שממנה עליהם עד כאן דבריו בתוספת קצת.

ובזה מובן מה שאמר '**בֵּית חַיֵּיהֶם**' כי בית קאי על החנות ומקום שעושה בו האומנות שאינו יכול לזוז ממנו כדי לילך לבית דין ועל ידי כך תתמעט התביעות שלהם בפני בית דין.

ומה שאמר '**אֶת הַדֶּרֶךְ**' **זוֹ גְּמִילוּת חֲסָדִים** גם זה שייך לענין זה של מנוי הדיינים כי מי שדרכו לעשות גמילות חסדים יהיה טבעו ומנהגו להיות ותרן ואינו אומר יקוב הדין את ההר אלא מוותר ומוחל על ממונו ולכן תתמעט התביעות בפני הדיינים.

ומה שאמר '**יֵלְכוּ**' **זֶה בְּקוּר חוֹלִים**, '**בָּהּ**', **זוֹ קְבוּרָה** כי העוסק בדברים האלו תהיה בעיניו עולם הזה וקניינה הבל בזכרו יום המיתה וכמו שנאמר וְהַחַי יִתֵּן אֶל לִבּוֹ (קהלת ז, ב) ולכן לא יהיה להוט עליה כל כך לעשות תביעות ודין ודברים בעבור ממון או בעבור חרופים וגדיפים וכיוצא וימעט בתביעות אלו ולכן יספיקו הדיינים לדון עם רב.

מעשה באדם אחד דהשכן שלו היה בונה ביתו ועשה עמו הרבה דברים שלא כדין הן בגניבה שגנב מן עובי הכותל שלו והכניס לביתו הן מה שהכביד על כותל הן מה שעשה

בית הכסא ומעלה אצל כותל שלו ומזיק לו וכן כיוצא בזה חטא לו בנזקי שכנים וזה לא היה בביתו ולא ידע מכל זה כדי למנעו וכאשר בא לביתו וראה נזקין שעשה לו וגם גניבה שגנב מעובי הכותל שלו והכניס לביתו חרה לו עד מאד והלך לקבול בבית דין ואחר שיצא לקבול בבית דין ולהביא שמש בית דין להזמין את חבירו בדין חזר לביתו ריקם. אמרה לו אשתו איה הוא שמש בית דין ולמה לא קבלת בבית דין כאשר אמרת? ויאמר אחר שיצאתי קודם שנכנסתי לבית דין הדרי בי אמרה לו למה? ויאמר עתה בהילוכו פגע באדון גביר אחד עצום שהיו מוליכין אותו לקברו וזה הגביר בנה לו מקרוב בית אחד גדול ורחב ידים כבית המלך ויש לו זה ארבע שנים עוסק בבנינו ועתה קודם שישב בו נפטר ומוליכין אותו לקבר אמה רוחב על שלש אמות אורך ושוכב בתוך העפר ואם כן אמרתי למה אתקוטט ואריב בשביל הבית הזה שאינו שלי? כי בתים של עולם הזה וקניינם הבל ועיקר הבתים והקניינים הם של עולם הבא!

נמצא מן המבקרים חולים ועוסקים בצרכי קבורה יעלה תועלת שיתמעטו תביעותיהם ודין ודברים שלהם בממון וקניינים של עולם הזה וכיון דמתמעטים תביעותיהם יספיקו הדיינים אשר ימנה אותם לעם רב.

"**וְאֵת הַמַּעֲשֶׂה**", **זֶה הַדִּין** (**שמות יח, כ**). נראה לי בס"ד אפיק הכתוב את הדין בתיבת 'הַמַּעֲשֶׂה' כי המעשה ראשי תיבות **הִדּוּר מִצְוָה עַד שְׁלִישׁ הַמִּצְוָה** ורמז בזה שהאדם צריך לחשוב ההידור שהוא מדת חסידות כאלו הוא מעיקר הדין והחיוב.

ומה שאמר '**אֲשֶׁר יַעֲשׂוּן**' **זוֹ לִפְנִים מִשּׁוּרַת הַדִּין** והחיוב נראה דמפיק לה מתיבת 'אֲשֶׁר' שהוא לשון שבח כמו כִּי אִשְׁרוּנִי בָּנוֹת (בראשית ל, יג) ואם האדם יקיים חיוב הדין אין לו שבח אך אם יעשה לפנים משורת הדין הרי זה משובח.

אֶלָּא אֵימָא שֶׁהֶעֱמִידוּ דִּינֵיהֶם עַל דִּין תּוֹרָה, וְלֹא עָבְדוּ לִפְנִים מִשּׁוּרַת הַדִּין. קשא וכי בשביל שלא נהגו במידת חסידות תחרב ירושלים?! ולמה אינו תולה החרבן בעבירות חמורות שהיה בידם? וכבר צווחו קמאי בזה.

ונראה לי דאמרו רבותינו ז"ל (ברכות כ:) אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא כתיב (דברים י, יז) 'אֲשֶׁר לֹא יִשָּׂא פָנִים' וכתיב (במדבר ו, כו) 'יִשָּׂא ה' פָּנָיו אֵלֶיךָ'? אמר להם אני כתבתי בתורה (דברים ח, י) 'וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ וּבֵרַכְתָּ' והם דקדקו על עצמן עד כזית.

נמצא ישראל אם יעשו לפנים משורת הדין אז מדה כנגד מדה יעשה הקדוש ברוך הוא עמהם לפנים משורת הדין ואין מענישם כפי חיובם על עבירות שבידם ולכן כיון דלא עבדו לפנים משורת הדין חרבה ירושלים על עבירות חמורות שבידם. וכמדומה לי דכיוצא בזה תירצו בספרי הראשנים ז"ל.

והא דלא עבד רבי ישמעאל ברבי יוסי לפנים משורת הדין לטענו נראה דחש פן הרואה יחשוב שהוא עושה כן משורת הדין ויקבע הלכה כן. אי נמי חש פן בכהאי גונא נחשב בכלל כל הפטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט דנותן ממון לפנים משורת הדין לחוד ודבר זה לחוד וקל להבין.

דף לא.

"**הוֹכֵחַ תּוֹכִיחַ**", **מִכָּל מָקוֹם** (ויקרא יט, יז). הנה למאן דאמר 'דברה תורה כלשון בני אדם' (נדרים ג.) אין הקטן חייב להוכיח אך מאן דאמר לית ליה 'דברה תורה כלשון בני אדם' חייב כל אדם להוכיח.

ובזה פרשתי בס"ד רמז הכתוב במשלי (משלי ח, ד) מה שאמר התורה אֲלֵיכֶם אִישִׁים אֶקְרָא וְקוֹלִי אֶל בְּנֵי אָדָם הָבִינוּ פְתָאִים עָרְמָה וּכְסִילִים הָבִינוּ לֵב, פירוש **אֲלֵיכֶם אִישִׁים אֶקְרָא** כל מין אנשים הן קטנים הן גדולים ומה **אֶקְרָא** הנה **קוֹלִי אֶל בְּנֵי אָדָם** קרי בה אַל בפת"ח תחת אות אל"ף פירוש לא ידמה לבני אדם ואינינו בני אדם לדבר לשון כפול ועל כן צריך שתוכיחו בלי שום תפונה וזהו **הָבִינוּ פְתָאִים עָרְמָה וּכְסִילִים הָבִינוּ לֵב**.

דף לא:

"**פְּתֹחַ תִּפְתַּח**". **אֵין לִי אֶלָּא לַעֲנִיֵּי עִירְךָ, לַעֲנִיֵּי עִיר אַחֶרֶת, מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "פְּתֹחַ תִּפְתַּח", מִכָּל מָקוֹם** (דברים טו, ח). מקשים למאי הוצרך לרבות **מַתָּנָה מוּעֶטֶת** דאם חייב במרובה כל שכן דחייב במועטת?

ונראה לי בס"ד על פי מה שאמרו בזוהר הקדוש (פרשת בשלח דף סא) מסכנא אעבר קמיה [עני עבר לפני] דרבי יצחק, והוה בידיה פלג מעה דכסף [והיה בידו של רבי יצחק חצי מעה של כסף] אמר ליה לרבי יצחק אשלים לי ולבנאי ולבנתאי נפשאין [העני אמר לרבי יצחק השלם לי ולבני ולבנותי נפשותינו] אמר ליה ואיך אשלים נפשייכו [נפשותיכם] דהא לא אשתכח גבי בר פלג מעה [שהרי לא נמצא אצלי מלבד חצי מעה] אמר ליה בהא אשלימנא בפלג אחרא דאית גבאי [אמר לו העני בזה אשלים בחצי אחר שיש אצלי] אפקיה ויהביה ליה [הוציאו ונתנו לו] אחזיאו ליה בחלמיה דהוה אעבר בשפתא דימא רבא ובעאן למשדיה בגויה [הראו לו בחלומו שהיה עובר בשפת הים הגדול ורצו להשליכו בתוכו] חמא לרבי שמעון דהוה אושיט ידוי לקבליה [ראה את רבי שמעון שהיה מושיט יד לעומתו] ואתי ההוא מסכנא ואפקיה ויהביה בידוי דרבי שמעון ואשתזיב [ובא אותו עני והוציאו ונתנו בידו של רבי שמעון וניצל] כד אתער נפל בפומיה האי קרא [כאשר התעורר נפל בפיו פסוק זה] אַשְׁרֵי מַשְׂכִּיל אֶל דָּל בְּיוֹם רָעָה

יְמַלְּטֵהוּ ה' (תהלים מא, ב) עד כאן לשונו.
ועל זה אצטריך קרא לרבות **מַתָּנָה מוּעֶטֶת** כגון האי דלא אשתכח לגביה אלא פלג מעה ואין זה מספיק להחיות לעני שמא יאמר אדם למאי נפקא מינה אתן זה פלג מעה דאין בו תועלת וכמו דסלקא דעתו דרבי יצחק מעיקרא? לכך הוצרך לרבות אפילו מתנה מועטת בכהאי גונא חייב ליתן דאפשר מתנה מועטת זו תצטרף עם המעט שבידו ויהיה בה שיעור מספיק ומועיל.
ועוד נראה לי בס"ד מה דהוצרך הכתוב לרבות **מַתָּנָה מוּעֶטֶת** משום דקיימא לן במתניתין מי שיש לו מאתים זוז לא יטול מן הצדקה וסימן לדבר צָדָקָה [199] גימטריא קצ"ט ולפי זה אם יבא עני לבקש צדקה ויש לזה האדם רק זוז אחד דוקא אשר לבדו אין בו כדי שביעה יתכן יאמר האדם טוב שלא אתן מתנה מועטת זאת לזה העני דשמא זה יש לו קצ"ט זוז ועתה בזה הזוז שאתן לו אני מפסידו שלא יוכל לקבל צדקה מרובה מאחרים על כן טוב שלא אתן לו הזוז כדי שיוכל לקבל צדקה מרובה בבת אחת כי מי שיש לו קצ"ט זוז יכול לקבל בבת אחת אפילו אלף זוז, ועל כן הוצרך קרא לרבות מתנה מועטת דאפילו בכהאי גונא תתן את הנמצא בידך מכל מקום.

דף לג.

הָיָה אָבִיו וְרַבּוֹ נוֹשְׂאִין מַשּׂאוֹי מַנִּיחַ אֶת שֶׁל רַבּוֹ וְאַחַר כָּךְ מַנִּיחַ אֶת שֶׁל אָבִיו. נראה לי בס"ד הקדים במאמר הזה אביו קודם באומרו הָיָה אָבִיו וְרַבּוֹ ללמד אף על פי שהיה אביו ראשין ורבו אחריו דנמצא הוא קרוב לאביו יותר מרבו עם כל זה מניח של רבו ואחר כך של אביו. אך מקשים אמאי אצטריך ללמדנו דין זה בשלשה אופנים אבידה ומשוי ושביה תסגי בחדא?
ונראה לי בס"ד דאי אשמעינן **במשוי** בלבד הוה אמינא דוקא בדבר זה שהוא נוגע לגוף דהמשוי הוא צערא דגופו צריך להקדים את רבו אבל אבידה שהיא הפסד ממון שהוא חיצוני אין נוהג בה דין קדימה ומה שירצה יעשה לכך אשמעינן דין זה באבידה גם כן. אי נמי הוה אמינא באבידה יש טעם לומר דיקדים את אביו מפני דאחר כך יהיה ממון זה שלו שירש אותו מאביו ולכן חשיב מעתה ממון זה שלו וקיימא לן בממון שלו הוא קודם לרבו לכך אשמעינן דין זה באבדה גם כן רבו קודם.
ובזה ניחא לתרץ דקדוק אחר דאמאי נקיט זה דשלו קודם גבי אבידה בלבד ולא נקיט לה גבי שביה גם כן? ובזה ניחא דזכר דין זה גבי אבידה לאשמעינן הטעם דהוצרך לפרש דין דאבידה משום האי רבותא.

ואי אשמעינן דין **האבידה** בלבד הוה אמינא דוקא אבידה שהוא פסידא דלא הדר עשו לרבו דין קדימה אבל משוי דאין כאן פסידא אלא רק צער בעלמא והוא דבר עובר לא חשו לעשות בזה דין קדימה לרבו אלא מה שירצה יעשה לכך אשמעינן דין זה במשוי גם כן דיקדים את רבו.

ואי אשמעינן **באבידה ומשוי** בלבד הוה אמינא בשביה צריך שיקדים אביו משום דאם יקדים רבו יצא מזה לְזוּת שְׂפָתַיִם דהשביה גלויה וידועה לרבים ולאו ידעי שזה רבו אך יודעים שזה אביו וכשיראו שהוא אינו פודה את אביו אלא פודה אדם אחר יאמרו זה שונא את אביו או יודע שאמו זנתה ואין זה אביו בודאי אבל השבת אבידה ומשוי אין מעשים אלו גלוים וידועים לאחרים ואם יתעסק באבידת רבו ולא יתעסק באבידת אביו וכן אם יניח משוי של רבו ואינו מניח של אביו מי יודע מה שעשה על כן יקדים את רבו ולכך אשמעינן דין זה **בשביה** גם כן דיקדים את רבו.

כָּל הַמְקַיֵּם בְּעַצְמוֹ כָּךְ, סוֹף בָּא לִידֵי כָּךְ. נראה הכונה על פי המעשה שכתב הרב מהר"א הכהן ז"ל באחד שהיה לו אב זקן ולא היה חס עליו להביאו בתוך ביתו להאכילו ולהלבישו אלא היה הזקן הזה דר עם העניים שבעיר. ויהי היום בימי הקור היה הזקן יושב עם העניים ברחוב העיר ויעבור שם בן בנו של הזקן ויתחנן הזקן אל בן בנו ויאמר לו ראה איך הקור רב ועצום והוא ערום בתוקף הקור על כן יאמר לאביו שישלח לו בגד להתכסות בו וללבשו בימי הקור הזה.

וילך הבן ויספר לאביו מה שאמר לו זקינו ויאמר לו תעלה אל העליה ותמצא בגד תלוי ביתד תקח אותו ותוליך אותו לזקינך. ויעלה הבן אל העליה וימצא בגד ישן נושן שיש בו כמה קרעים ויחר לו מאד על הדבר הזה ויקח מספרים ויחתוך הבגד לארכו לחצאין שוים ועל ידי כך נתעכב בעליה, ויצעק אביו למה נתעכבת ומה תעשה שם? ואחר שקרא עליו כמה פעמים ירד הבן מן העליה ובידו חצי בגד ויאמר לו אביו למה חתכת את הבגד לחצאין ומה תעשה בחצי האחר?

ויאמר לו החצי השני הצגתיו בשבילך כי אחר שתזקין אוציא אותך מן הבית הזה ובעל כרחו תשב עם העניים ובימי הקור כשתבקש ממני בגד ללבוש אשלח לך זה החצי הנשאר פה כי מעשה אבות יעשו בנים וכמו שאתה מתנהג עם אביך כן אני אתנהג עמך, ויבוש האב ויכלם וידע כי חטא חטאה גדולה בזה בכבוד אביו והרגיש שאחרי זה גם עליו יעבור כוס זה של הבזיון והלך אצל אביו ובקש ממנו מחילה והביאו לביתו.

ובזה פירש הרב הנזכר עֲטֶרֶת זְקֵנִים בְּנֵי בָנִים וְתִפְאֶרֶת בָּנִים אֲבוֹתָם (משלי יז, ו) פירוש **עֲטֶרֶת זְקֵנִים** הוא כבוד שלהם בא להם על ידי **בְּנֵי בָנִים** אך **תִּפְאֶרֶת** זה של **הַבָּנִים** שגרמו

עטרת הכבוד לזקינם באה מכח **אֲבוֹתָם** שאם לא היה האב מטה אוזן לדברי בנו בדברים אלו מה תועלת היה יוצא מהם לזקינו! עד כאן דבריו.

והנה כמו מאמר הבן לאביו כן הוא מאמר חכמינו ז"ל כאן שאמרו **כָּל הַמְקַיֵּם בְּעַצְמוֹ כָּךְ** לדחות של אביו ושל רבו ולהקדים את שלו הנה **לְסוֹף יְזַדַּמֵּן לוֹ כָּךְ** כאשר יהיה לו עצמו אבידה יקדימו בניו או תלמידיו את שלהם על שלו והמתנהג לפנים משורת הדין להקדים של רבו ושל אביו על שלו אז ימצא אחרי זה כשיבא לידי דבר זה שיקדימו בניו או תלמידיו את שלו על שלהם.

והא דנקיט המאמר הזה בלשון **כָּךְ** נראה לי בס"ד דרמז לפי דרכו עוד דבר אחד והוא שהאדם צריך להתנהג בענייני הנפש בכף פתוחה להיות ותרן הרבה ובעניינו הגוף בכף סתומה לצמצם הרבה וידוע דענייני הנפש יתייחסו לימין וענייני הגוף לשמאל ותיבת כָּךְ אות הימני הוא כ"ף סתומה ואות השמאלי הוא כף פתוחה ונמצא תיבת כָּךְ יורה שהאדם מתנהג בענייני הנפש בכף סתומה וענייני הגוף בכף פתוחה וזה אי אפשר להיות צדיק, ומוכרח שיהיה רשע שאז יתנהגו מן השמים עמו בעולם הזה בכף פתוחה שיאכילוהו שכר קצת מצות שיש לו ובעולם הבא בכ"ף סתומה שאינו טועם כלום!

וזהו שאמר **כָּל הַמְקַיֵּם בְּעַצְמוֹ 'כָּךְ'** דהיינו בסדר כך שהימין כף סתומה והשמאל כף פתוחה **סוֹף בָּא לִידֵי כָּךְ** שעולם הבא המתייחסת לימין ימצא שם כ"ף סתומה שאין טועם כלום ובעולם הזה שמתייחסת לשמאל ימצא בה כ"ף פתוחה שיאכילוהו שכר קצת מצות שיש לו כדי שלא ישאר לו כלום לעולם הבא וכמו שנאמר וּמְשַׁלֵּם לְשֹׂנְאָיו אֶל פָּנָיו לְהַאֲבִידוֹ לֹא יְאַחֵר לְשֹׂנְאוֹ אֶל פָּנָיו יְשַׁלֶּם לוֹ (דברים ז, י).

תַּלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁבְּבָבֶל, עוֹמְדִים זֶה מִפְּנֵי זֶה, וְקוֹרְעִין זֶה עַל זֶה. נראה לפרש בס"ד הטעם דחכמים שבארץ ישראל עושין הידור זה לזה ואין עומדין מלא קומתם ושל בבל עומדין מלא קומתם וכן לקרוע זה בזה מפני כי תלמידי חכמים שבבבל מחמת חריפותם מקשים זה לזה ונלחמים ממש זה בזה וכמו שאמרו בגמרא (סנהדרין כד.) חֹבְלִים (זכריה יא, ז) אלו תלמידי חכמים שבבבל שמחבלים זה לזה בהלכה, והרואה אותם נלחמים זה בזה חושב שהם שונאין זה את זה אך באמת אֶת וָהֵב בְּסוּפָה (במדבר כא, יד) ולכן כדי שלא יחשבו העולם שהם שונאין זה את זה ומזלזלים זה את זה לכך עושין כבוד גדול זה לזה בקימה לעמוד מלא קומתם כדי להראות שהם אוהבים זה את זה ומיקרים זה לזה אך בארץ ישראל דנוחין זה לזה בהלכה אין צריכין לברר אהבתם על ידי קימה וכיוצא.

ובני ידידי כבוד הרב יעקב נר"ו פירש הטעם כי אמרו בגמרא (שבת קמה:) מפני מה תלמידי חכמים שבבבל מצויינים [לבושים בצורה נאה] פירוש מלבשים בגדים חשובים?

מפני שאינם בני תורה, ופירשו המפרשים ז"ל מפני דאנשי בבל אינן בני תורה ואין יודעים יקר החכמה כדי לכבד התלמידי חכמים לכך לובשים בגדים חשובים כדי שיכבדום מחמת מלבושם ורבי יצחק אמר מפני שאינם בני מקומן ולכן אין המון מכירים בהם כדי לכבדם בכבוד תלמידי חכמים.

ולפי זה בין לטעם זה בין לטעם זה מובן הטעם למנהגם דקמים זה בפני זה וקורעין זה בזה מטעם כי המון העם אין מכירים אותם הן מצד שהם מאנשי עיר אחרת הן מצד דהמון העם אינם בני תורה ולכן מכבדים זה את זה כבוד גדול כדי שיתכבדו לפני המון העם מה שאין כן חכמי ארץ ישראל אין צריכים לכך כי הם בני מקומן וגם המון העם יודעים יקר החכמה ויכבדום עד כאן דבריו נר"ו.

אַתְּ צְרִיכַתְּ לִי עַד אַרְבָּעִים שְׁנִין אִיקְּפְדֵי אַהֲדָדֵי וְלָא עַיְילֵי לְגַבֵּי הֲדָדֵי. כן צריך לפרש לחבר מילות עַד אַרְבָּעִין שְׁנִין עִם צְרִיכַתְּ לִי וכמו שפירשו בשיטה מקובצת אך יש מפרשים מחברים עַד אַרְבָּעִין שְׁנִין עִם אִיקְּפְדֵי אַהֲדָדֵי וכן נראה שהבין המרש"א ז"ל וצריך להבין לפירוש זה איך יצוייר שישארו בהקפדה ארבעים שנה ולא נזדמן שהרגיש רב הונא דרב חסדא לא נתכוין לכך?

ונראה לי בס"ד דלעולם אחר שאמר רב הונא לרב חסדא **לָא צְרִיכְנָא לָךְ אַתְּ צְרִיכַתְּ לִי** הגיד לו רב חסדא באמיתות שלא כך היתה כוונתו ולא נשאר בלבו של רב הונא כלום אך נולד מזה דעד ארבעין שנין הקפידו שלא ילך זה אצל זה כי רב הונא אחר שידע שחשד את רב חסדא באותו דבר הקפיד שלא יבא לביתו של רב חסדא כדי שלא ידבר עמו דבר דחש אולי יזדמן שידבר דבר דמשתמע לתרי אנפי ויהיה חושדו הפך האמת כאשר חשדו בדבר זה וכן רב חסדא הוה קפיד שלא ילך לבית רב כי חש אולי יזדמן שידבר דבר בשוגג שיהיה נחלש בו דעת רב הונא כאשר נחלש בזה הרבה ולכך הרחיקו עצמן זה מזה ולעולם דבר זה עצמו של החשד יצא מלבו של רב הונא תכף כי ידע דרב חסדא דבר לפי תומו ולא נתכוון כאשר חשב הוא.

וּלְעוֹלָם יֵוֵי רָץ לַמִּשְׁנָה יוֹתֵר מִן הַתַּלְמוּד. נראה לי בס"ד נקיט לשון **רָץ** ללמדינו כי למוד המשנה שהוא רק גירסא יוכל ללמדו במהירות מה שאין כן התלמוד שהוא בסברה צריך להיות בו מתוני ולא יתנהג במרוצה.

ולפי מה שאמר (ישעיה סו, ה) '**אֲחֵיכֶם** **אֹלוּ בַּעֲלֵי מִקְרָא** שנקראים אחים לבעלי התלמוד בזה יובן בס"ד רמז הכתוב טוֹב שָׂכֶן קָרוֹב מֵאָח רָחוֹק (משלי כז, י) כי בעלי משנה הם שכנים לבעלי התלמוד אבל בעלי מקרא נקראים אחים ולימוד המשנה טוב מלימוד המקרא כמו שאמרו ברישא זו מִדָּה וְאֵינָהּ מִדָּה וְזוֹ מִדָּה וְנוֹטֶל עָלֶיהָ שָׂכָר.

דף לג:

הֱוֵי זָהִיר בַּתַּלְמוּד, שֶׁשִּׁגְגַת תַּלְמוּד עוֹלָה זָדוֹן. נראה לי בס"ד זָדוֹן [67] גימטריא ס"ז וכן בִּינָה [67] גימטריא ס"ז לרמוז מי שיש לו בינה אז כל מה שעושה נחשב לו זדון דהחשבון של זה וזה הוא שוה. וידוע כי השוגג נקרא חֹטֶא ואם תוסיף על חֹטֶא [18] מספר מ"ט [49] יהיה מספר זָדוֹן [67].

ובזה יובן בס"ד לֹא יִתֵּן לְעוֹלָם מֹט לַצַּדִּיק (תהלים נה, כג) 'מֹט' כתיב לרמוז כי הקדוש ברוך הוא שומר הצדיקים ואינו מניח שיבא השוגג שלהם מן גדר חֹטֶא לגדר זָדוֹן על ידי שיהיה נוסף מֹט על חטא.

"**מְנַדֵּיכֶם**", **אֵלּוּ עַמֵּי הָאָרֶץ** . פירוש שהתלמידי חכמים שנואין ומתועבין להם כנדה. והא דהמשילם לנדה, מפני כי הנדה מתועבת בימי טומאתה וסופה להטהר ותדבק בבעלה כן אלו עמי הארץ סופם להטהר ולהדבק בחכמים וכמו שנאמר (ישעיה סו, ה) וְנִרְאֶה בְשִׂמְחַתְכֶם דעל כולם נאמר שמשתוקקים לראות בשמחת התלמידי חכמים וסופם לשמוח בשמחתם.

שָׁמָא תֹּאמַר: אָבַד סְבָרָם וּבָטַל סְפוּנֵיהֶם? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְנִרְאֶה בְשִׂמְחַתְכֶם" (**ישעיה סו, ה**).

נראה לי בס"ד **אָבַד סְבָרָם** קאי על בעלי מקרא ובעלי משנה שלא למדו התלמוד שהוא המסביר סברה לדברי המקרא ולדברי המשנה וכל הלימוד של הגמרא הוא אסבורי מסבר וכל אדם קבלה נשמתו מהר סיני הסברה של למוד הגמרא, ולזה אמר שמא תאמר כיון דאלו לא עסקו בתלמוד שהוא הגמרא ששם הסברה אבד חלק הסברה אשר קבלה נפשם בהר סיני.

ואומרו **בָּטַל סְפוּנֵיהֶם** קאי על עמי הארץ וסכויים קאי על השכר של עולם הבא כי עיקר התענוג שם הוא בראיה כמו שאמרו רבותינו ז"ל (ברכות יז.) צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנין מזיו השכינה והיינו בראיה וסכויים הוא לשון ראיה כלשון חכמים שבתלמוד **וְשָׁמָא תֹּאמַר** כיון דאלו עמי הארץ לא למדו כלל לא מקרא ולא משנה אבד עונג הראיה שלהם בעולם הבא **תַּלְמוּד לוֹמַר** '**וְנִרְאֶה בְשִׂמְחַתְכֶם**' כי לבסוף כולם יתקנו וכולם יראו בשמחה של התלמידי חכמים שהיא תהיה בראיית פני השכינה שגם להם יהיה חלק בשמחה זו.

ומה שהיו אומרים מעיקרא **לְמַעַן שְׁמִי יִכְבַּד הֵ**' קשא גבי עמי הארץ מה יש בידם דבר שיכבד בו ה'? ונראה לי בס"ד על פי מה שאמר הכתוב וְרָאִיתִי אֲנִי שֶׁיֵּשׁ יִתְרוֹן לַחָכְמָה מִן הַסִּכְלוּת כְּיִתְרוֹן הָאוֹר מִן הַחֹשֶׁךְ (קהלת ב, יג) על כן אם היו הכל חכמים לא היה נראה כבוד לחכמה בעולם אחד ממאה ממה שיש לה עתה בהיות נמצאים עמי ארצות ונמצא

על ידי עמי ארצות יתגלה כבוד החכמים שהוא כבוד התורה וכבוד התורה הוא כבוד השם יתברך.

דף לה.

לְוֶה מְקַיֵּם בֵּיהּ בַּמַּלְוֶה: "**תַּמַּת יְשָׁרִים תַּנְחֵם**" (**משלי יא, ג**). נראה דברובא קא משתעי דעל הרוב הנאמן מתעשר וכמו שאומרים העולם אל"ף בי"ת 'אֱמוּנָה בְּרָכָה' גימ"ל דל"ת 'גְּנֵבָה דַּלּוּת' ומלוה מקיים ביה בלוה וְסֶלֶף בּוֹגְדִים יְשָׁדֵּם (משלי יא, ג) היינו נמי על הרוב.

דף לח:

(**שמות כב, כג**) "**וְהָיוּ נָשֵׁיכֶם**"? **מְלַמֵּד שֶׁנִּשּׁוֹתֵיהֶם מְבַקְּשׁוֹת לִנָּשֵׂא וְאֵין מַנִּיחִין אוֹתָן**. דקדק הרב עיון יעקב ז"ל והלא אין צער למת כשלא תנשא אלמנתו ואדרבה זה כבוד של המת עיין שם.

ונראה בס"ד הכונה דהאנשים שמתו בחרב שנקברו תכף ולא נמצא עדים שיעידו על צורתם אחר שנהרגו ויהיו מוכרחים לפתוח קברם כדי לראות צורתם וסימנים שיש בהם ופתיחת הקבר קשה למת ולזה אמר שֶׁנִּשּׁוֹתֵיהֶם מְבַקְּשׁוֹת לִנָּשֵׂא וְאֵין מַנִּיחִין אוֹתָן ואז יהיו מוכרחים הנשים לפתוח קברות בעליהם שיראו העדים צורתם וסימנים שלהם.

אי נמי כיון דאין מניחים אותם להנשא מוכרח שלא יש עדות על בעליהם להתיר הנשים על ידה ואז ישארו בעיגון כל ימיהם וברוב הימים מחמת צער העיגון יקללו הנשים את בעליהם וזו קשה למת שתקללו אשתו אחר מותו בימים ובלילות.

דף מב.

לְעוֹלָם יְהֵא כַּסְפּוֹ שֶׁל אָדָם מָצוּי בְּיָדוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "**וְצַרְתָּ הַכֶּסֶף בְּיָדֶךָ**" (**דברים יד, כה**). יש לדקדק הוה ליה למימר מָצוּי אֶצְלוֹ שאין האדם שומר כספו בְּיָדוֹ אלא בתיבתו או בכיסו? ונראה לי בס"ד שרמז לפי דרכו שראוי להוציא כספו בדבר טוב בלבד ולא בדבר רע ומספר טוב [17] רמוז בידים כי הכף ואצבעות הם ט"ו פרקים והזרוע ופרק המחובר לכתף הם שנים הרי טוב פרקים ועשה הקדוש ברוך הוא בריאת האדם כן לרמוז לו שיעשה בידו טוב ולא רע ולזה אמר לְעוֹלָם יְהֵא כַּסְפּוֹ שֶׁל אָדָם מָצוּי בְּיָדוֹ רצונו לומר שיעשה בכספו פועל טוב הרמוז בידו.

או יובן בס"ד על דרך מה שאמר מונבז המלך (בבא בתרא יא.) אבותיו גנזו במקום שהיד שולטת בו ואני גנזתי במקום שאין יד אחרים שולטת בו אבותיו גנזו לאחרים ואני גנזתי

לעצמי, ולכן אמר טוב תיעשה בכספו צדקה ומצוה שאז יהיה כספו 'מָצוּי בְּיָדוֹ' ולא ביד אחרים.

אי נמי דאמרו רבותינו ז"ל (מב.) כספים אין להם שמירה אלא קרקע וידוע כי יד רצונו לומר מקום כמו מַצִּיב לוֹ יָד (שמואל א' טו, יב), וכן יַד אַבְשָׁלֹם (שמואל ב' יח, יח) ולזה אמר יהיה 'מָצוּי בְּיָדוֹ' כלומר במקומו בקרקע שהוא יושב עליה ולא יתן אותו בהקפה לאחרים או יניחנו בתוך תיבתו כי אפשר שיגנב.

ומה שאמר רבי יצחק **יְשַׁלֵּשׁ מָעוֹתָיו שְׁלִישׁ בַּקַּרְקַע** היינו שיקנה בו קרקעות ויאכל פירותיהן אך אותו השליש שבידו תהיה שמירתו בלילה בקרקע ועל זה אמר יהיה 'מָצוּי בְּיָדוֹ' רצונו לומר במקומו.

או הכונה אם נושא ונותן בו לא יהיה בעיר אחרת אלא בידו דהיינו במקומו שהוא דר בו דאז יהיה קרוב אליו בכל עת.

לְעוֹלָם יְשַׁלֵּשׁ אָדָם מָעוֹתָיו, שְׁלִישׁ בַּקַּרְקַע וּשְׁלִישׁ בִּפְרַקְמַטְיָא וּשְׁלִישׁ תַּחַת יָדוֹ. נראה לי בס"ד **מָעוֹת** [516] עולה מספר תקי"ו ואם תשלש מספר זה יהיה כל שליש מספר **קֶבַע** [516÷3=172] רמז אף על פי שהמעות נקראו זוזים שהם זזים ואינם מתמידין אצל בעליהן עם כל זה אם יעשה האדם עצת חכמים לשלש המעות שלו בקרקע ופרקמטיא ובידו אז יהיה אצלו בקבע ולא יזוזו ממנו לכן כל שליש עולה מספר קֶבַע.

גם עוד הוא אותיות **עֵקֶב** שהוא רמז למדת הענוה ומי שהוא עניו ושפל ועושה עצמו עקב אז יהיה הממון אצלו בסוג קבע.

ונראה לרמוז עוד **מָעוֹת** [516] עולה מספר **יושר** [516] רמז שהמעות יסגל אותם האדם ביושר ולא בגזל ומרמה.

גם **מָעוֹת** [516] בגימטריא **שִׁיּוּר** [516] רמז שלא יעסוק בכל המעות שלי אלא יהיה בהם שיור באוצר בטלים בלי עסק וקורין זה בערבי דביר.

אֵין הַבְּרָכָה מְצוּיָה אֶלָּא בְּדָבָר הַסָּמוּי מִן הָעַיִן (**דברים כח, ח**). נראה על כן הטל יהיה ממנו ברכה יותר מן המטר בשביל שהוא סמוי מן העין גם המטר שיורד בלילה יש בו ברכה יותר מן המטר שיורד ביום ולכן אמרו רבותינו ז"ל (תענית כב:) וְנָתַתִּי גִּשְׁמֵיכֶם בְּעִתָּם (ויקרא כו, ד) שיהיו יורדין בלילי שבתות ולילי רבעיות שאין בני אדם הולכין והטעם מפני שבזה יהיה סמוי מן העין וכן היה בימי שמעון בן שטח שהיו יורדין הגשמים בלילות דוקא והשמש זורחת ביום והולכין למלאכתם והיה בהם ברכה שהיו חיטים גדולים ככליות וכנזכר בתענית (תענית כג.).והנה מלוי אותיות **עַיִן** [עי"ן יו"ד נו"ן=126] עולה קכ"ו כמנין **אֲפֵילָה** [126] לרמוז מטר היורד באפילה שהוא סמוי מן העין יש בו ברכה ולכן אותיות המלוי שהם

מספר אפילה הם סמוי מן אותיות עין ולזה אמר אֵין הַבְּרָכָה מְצוּיָה אֶלָּא באפילה שרמוזה באותיות שהם סָמוּי מִן הָעַיִן דהפשוט גלוי והמלוי סתום.

אֵין הַבְּרָכָה מְצוּיָה אֶלָּא בְּדָבָר שֶׁאֵין הָעַיִן שׁוֹלֶטֶת בּוֹ (דברים כח, ח). נראה לי בס"ד דרבי יצחק איירי שיהיה מכוסה מעין החושית דוקא דהיינו כיס מלא זהובים וקשור הנה הזהובים מכוסים מעין החושית כיון שהם תוך הכיס אין העין רואה אותם וכן כרי דגן מכוסה במחצלאות וכיוצא שאין העין רואה את החיטים הרי זה שורה בו ברכה אף על פי שבעין השכלית רואה את הזהובים והחיטים שהוא מצייר בדעתו שיש כאן זהובים, אך תנא דבי רבי ישמעאל איירי שיכסנו גם מעין השכלית שלא יוודע לאדם שיש כאן חיטים או זהובים ולכן נקיט האי לישנא שׁוֹלֶטֶת בּוֹ כלומר אף על פי דליכא ראיה ממשית כלל ולהכי לא אמר שאין העין רואה אותו.

לְפִי שֶׁאֵין הַבְּרָכָה מְצוּיָה, לֹא בְּדָבָר הַשָּׁקוּל וְלֹא בְּדָבָר הַמָּדוּד וְלֹא בְּדָבָר הַמָּנוּי. נראה לי בס"ד שלשה אלה הם ראשי תיבות **שָׁמַם** [שָׁקוּל מָדוּד מָנוּי] לשון שממה רמז אם שקול או מדוד או מנוי הוא שמם מן הברכה וסופי תיבות **דְּלִי** [שָׁקוּל מָדוּד מָנוּי] כלומר כמו הדלי שאין מכניסין בו מים לקיום אלא רק יתמלא לשעה וחוזר להיות ריקם כן אלו אין הברכה שהיא העושה קיום לדברים שורה עליהם.

דף מד.

"**מִי שֶׁפָּרַע מֵאַנְשֵׁי דּוֹר הַמַּבּוּל וְדוֹר הַפְּלָגָה וּמֵאַנְשֵׁי סְדוֹם וַעֲמוֹרָה וּמִמִּצְרַיִם שֶׁטָּבְעוּ בַּיָּם, הוּא עָתִיד לִפְרַע מִמִּי שֶׁאֵינוֹ עוֹמֵד בְּדִבּוּרוֹ**". קשא מה שייכות יש לזה שאינו עומד בדבור לאנשים הנזכר? ועוד למה אומרים 'שֶׁטָּבְעוּ בַּיָּם' יאמרו 'וּמִמִּצְרַיִם' בסתם כי הוא יתברך נפרע מהם בארץ מצרים ובים דלקו כאן וכאן?

ונראה לי בס"ד על פי מה שאמר רבינו האר"י ז"ל (בשער הפסוקים פרשת שמות) דשלשה דורות אלו של מבול ושל הפלגה ואנשי סדום כולם היו מניצוצות קרי של אדם הראשון באותם ק"ל שנה שפירש מאשתו אחר אכילת עץ הדעת עיין שם.

גם ידוע דהנחש לא היה יכול לפתות את חוה שתאכל מעץ הדעת אלא על ידי שנוי דברים ששינה אדם הראשון במצותו יתברך כי השם יתברך צוהו על האכילה לא אסר לו הנגיעה (בראשית ב יז) והוא שינה ואמר לחוה שגם הנגיעה אסרה לנו (בראשית ג, ג) ועל ידי כך מצא הנחש מקום להכנס בו לעשות מזמתו כי הוא לא היה יכול להאכילה בחוזק יד אך בנגיעה יכול עליה כי היתה עומדת לפי תומה אצל עץ הדעת ובא הנחש ודחה אותה עליו ואמר לה הרי נגעה ולא מתה כן באכילה תאכל ולא תמות ואכלה ואחר

שאכלה הוכרח גם אדם הראשון לאכול כי באה עליו בטענה וכיון שאכל נטרד מגן עדן ופירש מאשתו ק"ל שנה וכיון שפירש מאשתו הוליד באותם ק"ל שנה מן הקרי לאותם נשמות שהיו במבול ובהפלגה ובסדום ולכך הרשיעו ולא נתקנו.

נמצא אלו השלשה דורות נתהוו מסיבת אכילת עץ הדעת ואכילה של עץ הדעת נעשית מסיבת שינוי דברים ששנה אדם הראשון במצותו יתברך, לכן זה המשנה דבריו ואינו עומד בדיבורו תלו עונשו בעונש שלשה דורות הנזכר.

ומה שתלו אותו במצרים גם כן, מפני כי מצרים לקו בעבור קושי השעבוד שעשו לישראל וידוע במה יכלו לעמוד על רוחם ולהקשות עליהם בשעבוד יותר מכוחם הוא בערמה שעשו להם תחלה בפה רך שאמר להם 'עשו עמי בטובה' והיה כל אחד מישראל עוסק יותר מכדי יכלתו כי אמר לשעה היא זו טוב שאעשה רצון המלך אחר כך אותו רשע שם סך שעבודם לחק שצריך ליתן לבנים ביום סך כך וכך וזהו קושי השעבוד שעשה אליהם והוא שינוי דברים ששינה מן פֶּה רַךְ ל'פֶּרֶךְ' (שמות א, יג) גרם לו הפרענות של מלקות.

ומה שפירש על פרענות שלקה בים היינו כי הסיבה שסיבבה לו לֶאֱסֹר אֶת רִכְבּוֹ וְאֶת עַמּוֹ לָקַח עִמּוֹ לִשְׁפַּת הַיָּם (שמות יד, ו) הוא שינוי הדברים ששינה להם בתחלת שעבודו בם אשר בתחלה דבר בפה רך באומרו 'עשו עמי בטובה' כי מחמת שדיבר בערמה לכך אמר לו תחלה דֶּרֶךְ שְׁלֹשֶׁת יָמִים נֵלֵךְ בַּמִּדְבָּר (שמות ח, כג) שיחשוב שאומרים לחזור אליו ומחמת כן מצא לו פתח לרדוף אחריהם בחשבו שהם שינו ועברו על דבריו יתברך כי הוא אמר שילכו דרך שלשת ימים ויחזרו והם ברחו לגמרי ולכך רדף אחריהם, אבל אם היה אומר לו בפירוש מעיקרא שישלחם לגמרי לא היה חוזר בו לרדוף אחריהם כי היה ירא לנפשו.

והנה מה שהטעהו בכך הוא מדה כנגד מדה כיון שהוא הטעה אותם בתחלת שעבודו בם שאמר לו תחלה 'עשו עמי בטובה' ואחר כך חזר בו ושעבדם בפרך לכך הטעהו בדבר של שלשת ימים וזה היה סיבה שירדוף אחריהם וילקה על הים ולכך תולין פרענות זה המשנה ואינו עומד בדבורו לפרענות פרעה על הים.

דף מח:

אַבַּיֵי אָמַר: אוֹדוֹעֵי מוֹדְעִינַן לֵיהּ, דִּכְתִיב: "וְנָשִׂיא בְּעַמְּךָ לֹא תָאֹר" (שמות כב, כז). קשא איך יליף קללה דהדיוט מפסוק זה דאמור גבי נשיא? ואנא עבדא יגעתי ומצאתי ביאור דבר זה יוצא מגמרא דסנהדרין (סנהדרין דף סו.) והוא כי בגמרא דשבועות (שבועות לו.) יליף איסור מקלל את חבירו מפסוק (ויקרא יט, יד) לֹא תְקַלֵּל חֵרֵשׁ ודברים אלו מפורשים

היטב בגמרא דסנהדרין דף ס"ו דקאמר אם היה אביו דיין הרי הוא בכלל (שמות כב, כז) וְנָשִׂיא בְעַמְּךָ לֹא תָאֹר אינו לא דיין ולא נשיא מנין? אמרת הרי אתה דן בניין אב משתיהן, לא ראי נשיא כראי דיין ולא ראי דיין כראי נשיא וכו' הצד השוה שבהם שהן בעמך ואתה מוזהר על קללתן אף אני אביא אביך שבעמך ואתה מוזהר על קללתו, מה להצד השוה שבהן שכן גדולתן גרמה להם תלמוד לומר לֹא תְקַלֵּל חֵרֵשׁ באומללים שבעמך הכתוב מדבר וגו' עיין שם. נמצא ילפינן הדיוט שבעמך מהאי פסוקא מכח ילפותא דמה הצד ודו"ק.

דף מט.

אֶלָּא לוֹמַר לְךָ: שֶׁיְּהֵא 'הֵן' שֶׁלְּךָ צֶדֶק, וְ'לָאו' שֶׁלְּךָ צֶדֶק (ויקרא יט, לו). קשא מאחר דזה איירי במקח וממכר בשלמא אם אמר לו למכור ואמר 'הֵן' שסמך הלוקח על דבריו ועשה מה שעשה יש בזה משום מחוסר אמנה אם יחזור בו אך בלאו אם אמר לו למכור ואמר 'לָאו' אם אחר כך חוזר בו ואומר 'הֵן' מה עשה קלקול באומרו תחלה 'לָאו' ואחר כך 'הֵן'? ונראה לי בס"ד דמשכחת לה דעושה היזק בהיכא שהוא רוצה למכור ואמר שלא למכור ואחר כך חזר ואמר למכור, והיינו ראובן ביתו שכן לשמעון, והיה ביתו קטן ונפל ובא לבנותו אך הרגיש ששמעון רוצה למכור ביתו ולכן קודם שבנה שאל את שמעון אם רצונך למכור הבית כדי שאקנהו וארחיב בו בנין ביתו כי הוא מתערב היטב עם ביתו של ראובן, והשיב שמעון 'לָאו' אין ברצוני למכור כלל והוכרח ראובן לבנות ביתו ואחר שבנה בנין גם על הצד של בית שמעון חזר שמעון ואמר למכור והוכרח ראובן לקנותו אך הפסיד אותו הבנין שבנה מצד ביתו של שמעון כי עתה צריך לעקור הבנין ההוא כדי לערב ביתו של שמעון עם ביתו ולהרחיב ביתו בביתו של שמעון ועל זה הלאו שאמר בתחלה בשקר שהוא רוצה למכור ואמר 'לָאו' וזה סמך על דבריו ובנה הבנין ועתה שחוזר ואומר למכור הנה הוא מוכרח להפסיד הבנין שבנה אומר כאן שצריך להיות 'לָאו' שֶׁלְּךָ צֶדֶק.

אַף עַל פִּי שֶׁאָמְרוּ: טַלִּית קוֹנָה דִּינַר זָהָב, וְאֵין דִּינַר זָהָב קוֹנֶה טַלִּית וכו'. פירוש אם משך זה הטלית קונה הלה דינר הזהב ואף על פי שלא קבלו עדיין אינו יכול לחזור בו אבל אין דינר זהב קונה טלית דאם לא משך הטלית אפילו שקבל הלה דינר הזהב יכול לחזור בו כי דינר הזהב חשיב מטבע ואין מעות קונות, מכל מקום כך הלכה כלומר אפילו שזה החוזר בו עתיד לבא עליו פרענות על שחזר בדבורו כן הלכה דיכול מן הדין לחזור בו ואין בית דין יכולין לעכב ולמחות בידו ורק אומרים עליו מי שפרע מדור המבול וכו' כן

פירש רש"י ז"ל בדף מ"ח עיין שם ומקשי בתלמודא מסיפא דהך ברייתא דקאמר והנושא ונותן בדברים לא קנה והחוזר בו אין רוח חכמים נוחה הימנו אלמא אפילו בדברים בלבד יש בהם משום מחוסר אמנה דהא קאמר אין רוח חכמים נוחה הימנו ומשני תנאי היא וכו'.

בְּנִי, אֲפִלּוּ אִם אַתָּה עוֹשֶׂה לָהֶם כִּסְעוּדַת שְׁלֹמֹה בְּשִׂמְחָתוֹ, לֹא יָצָאתָ יְדֵי חוֹבָתְךָ עִמָּהֶם, שֶׁהֵם בְּנֵי אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב. הוצרך לפרש בְּשִׂמְחָתוֹ דלא תימא דקאי על אותם סעודות שהיו עושים לו בזמן שנטרד והיה מחזר ממקום למקום והיו המאמינים שהוא שלמה מזמנין אותו ועושים לו סעודות נכבדות שמביאים לפניו יותר ממה שהביא אברהם אבינו לפני האורחים אף על גב שהיה אורח אחד לבדו לכך הוצרך לפרש בְּשִׂמְחָתוֹ רצונו לומר בעת מלכותו שהיתה סעודתו לעם רב שלא יגיע לכל יחיד ויחיד כפי שמגיע לכל אחד מהשלשה באותה סעודה של אברהם אבינו.

וזכר יצחק ויעקב גם כן לפי שגם יעקב אבינו ע"ה כשהביא סעודה ליצחק אשה לקח שני גדיי עזים מן הצאן ככתוב (בראשית כז, ט) לֶךְ נָא אֶל הַצֹּאן וְקַח לִי מִשָּׁם שְׁנֵי גְדָיֵי עִזִּים טֹבִים וְאֶעֱשֶׂה אֹתָם מַטְעַמִּים לְאָבִיךָ כַּאֲשֶׁר אָהֵב.

דף נח:

אִם הָיָה בֶּן גֵּרִים, אַל יֹאמַר לוֹ: זְכוֹר מַעֲשֶׂה אֲבוֹתֶיךָ. קשא אמאי הוצרך תנא לאשמעינן כל הני גווני של אונאת דברים?

ונראה לי בס"ד דאי אשמעינן האי חלוקא קמייתא בלבד הוה אמינא דוקא בהאי איכא איסורא דמביישו במעשה עצמו אבל **זְכוֹר מַעֲשֶׂה אֲבוֹתֶיךָ** דאין אלו מעשה עצמו ליכא איסור אונאת דברים ואי הוה אמר **זְכֹר מַעֲשֶׂיךָ הָרִאשׁוֹנִים** הוה אמינא קשה לאדם בזיון כבוד אבותיו יותר מבזיון כבוד עצמו ולכך אין למידין הא מהא.

ואי הוה נקיט הנך תרתי בלבד הוה אמינא אם אמר **פֶּה שֶׁאָכַל נְבֵלוֹת** אין בזה אונאת דברים כי בזמן שאכל נבילות לא עביד איסורא בדבר זה שלא נצטוו בני נח על זאת ועוד הוה אמינא כיון שאינו מדבר עמו לנכח לומר פה שאכל נבלות איך ידבר בדברי תורה? אלא אומר בדרך נסתר 'פֶּה שֶׁאָכַל נְבֵלוֹת' דהשומע חושב על אחרים אומר כן ואינו מתבייש בדברים אלו, לכך קא משמע לן אפילו בכהאי גונא שהוא לשון נסתר יש בזה ביוש ואונאת דברים.

ואי נקיט כל הני הוה אמינא דוקא בהני דהוא מביישו על העבר אבל אם הוא בעל יסורין מותר לומר לו כי עונותיו הטו אלה כדי שיצדיק עליו הדין ויתוודה כי באמת חייב האדם

לומר עונותיו הטו אלה ויצדיק עליו הדין לכך קא משמע לן גם בכהאי גונא אסור דעושה לו ביוש בזה.

ואי נקיט כל הני הוה אמינא דוקא בהני שהוא אומר לו בפניו אבל באומר לחמרים לכו אצל פלוני שאין מאנה אותו בפניו ואינו מדבר עמו כלום לית לן בה לכך קא משמע לן גם בכהאי גונא אסור.

כָּל הַמַּלְבִּין פְּנֵי חֲבֵרוֹ בָּרַבִּים, כְּאִלּוּ שׁוֹפֵךְ דָּמִים. קשא כיון דאמר חֲבֵרוֹ לשון יחיד הוה ליה למימר כְּאִלּוּ שׁוֹפֵךְ דָּמוֹ לשון יחיד ולמה נקיט דָּמִים לשון רבים?

ונראה לי בס"ד דהמבייש חבירו שופך דמו כמה פעמים כי כל עת שזוכר המתבייש הוא בוש ונכלם מאיליו ומעצמו וכן כל פעם שרואה אותם בני אדם אשר ביישו לפניהם הוא בוש ונכלם ונמצא כמה דמים שופך לחבירו באותו ביוש שביישו בדברים. ואיתא בספר הלקוטים הנדפס בירושלים בפסוק שֹׁפֵךְ דַּם הָאָדָם בָּאָדָם (בראשית ט, ו) כי האודם שבאדם נמשך מצד האל"ף אשר במלוי אות וא"ו בשם הוי־ה ברוך הוא דאלפין שהוא נמשך משם אהי־ה שהוא בסוד הבינה וזהו סוד מה שאמרו רבותינו ז"ל (נידה לא.) אמו מזרעת אודם עיין שם. ובזה מובן שפיר הטעם דְּהַמַּלְבִּין פְּנֵי חֲבֵרוֹ בָּרַבִּים דְּאָזִיל סוּמְקָא שהוא האודם אֵין לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא שהוא הבינה הנקראת עולם הבא כי פוגם באות א' הנזכר שהוא משם אהי־ה שהוא סוד הבינה.

בְּמַעֲרָבָא בְּמַאי זְהִירֵי? אָמַר לֵיהּ: בְּאַחְווּרֵי אַפֵּי. נראה לי בס"ד הטעם דנזהרין בארץ ישראל בדבר זה יותר דידוע מה שאמר הרב חסד לאברהם ז"ל (במעין השלישי נהר י"ח) שיש שני מלאכים הממונים על המיתה אחד הוא בחוץ לארץ שהוא מלאך המות מצד פלוני והשני הוא מלאך מצד גבריאל והוא בארץ ישראל עיין שם.

והנה ידוע כי בעון שפיכות דמים יתקנא מלאך המות יותר כי אומר זו היא אומנות שלו ואיך יקח אותה האדם להרוג את חבירו! ולכן במערבא שאין מלאך המות מצד פלוני נכנס שם נזהרים הם מהלבנת פנים שהיא בכלל שפיכות דמים מפני כי שפיכות דמים היא מלאכה של מלאך המות וחוששין פן יתקנא ויאמר כמו שיושבי ארץ ישראל נכנסים בגבולו שלקחו אומנות שלו לשפוך דם כן הוא יכנס בגבול שאינו שלו ליכנס בארץ ישראל גם כן ולא סגי ליה חוץ לארץ לכך נזהרים כדי שלא ימצא מלאך המות עילה להכנס אצלם.

דף נט.

נוֹחַ לוֹ לָאָדָם, שֶׁיָּבוֹא עַל סָפֵק אֵשֶׁת־אִישׁ, וְאַל יַלְבִּין פְּנֵי חֲבֵרוֹ בָּרַבִּים. אין כונתו לומר שיעשה זה העון של ספק אשת איש ואל יעשה עון זה דהלבנת פנים דזה לא ניתן להאמר! אך כונתו שיהיה נחשד בדבר זה ואל ילבין פני חבירו ברבים כדי להציל עצמו מן החשד הזה דהיינו שהוא נחשד בדבר זה שאומרים שבא על ספק אשת איש ויוכל לברר הדבר לנקות עצמו מן החשד אך לא יוכל לברר הדבר ולנקות עצמו אלא אם כן ילבין פני חבירו ברבים שיגלה מי הוא זה ומה היה הדבר הזה, ועל זה אומר נוח לו שישאר עליו חשד זה שאומרים עליו שבא על ספק אשת איש ואל ילבין פני חבירו כדי לנקות עצמו מן החשד. מיהו אם נחשד שבא על ודאי אשת איש ויוכל לנקות עצמו על ידי שיגלה איזה דבר על חבירו אף על פי שבזה יהיה הלבנת פנים לחבירו יגלה ויברר הדבר ואל יחוש להלבנת פנים של חבירו כדי להציל עצמו מן חשד עון חמור שהוא עון אשת איש ודאי.

ובגמרא אמר מנא ליה דחמור הלבנת פנים כל כך שיקבל עליו האדם לעז וחשד של ספק אשת איש ואל ילבין פני חבירו כדי לנקות עצמו מן החשד? ועל זה הביא דרשא דדרש רבא דמשמע מינה שיש דבר קשה בהלבנת פנים שאינו נמצא בעון הבא על אשת איש והוא דזה יש לו חלק לעולם הבא אחר שהמיתוהו בחנק אבל זה אין לו חלק לעולם הבא ומאחר דיש בהלבנת פנים דבר קשה מאד דאין לו חלק לעולם הבא להכי שפיר אמר רבי יוחנן דנוח לו לאדם לקבל עליו החשד והלעז של ספק אשת איש ואל ילבין פני חבירו כדי לנקות עצמו מחשד ולעז זה.

דָּוִד, הַבָּא עַל אֵשֶׁת־אִישׁ מִיתָתוֹ בַּמָּה. קשא איך קורין אותו בשמו כמו הדיוט ואין מזכירין אותו בשם מלך או לא יזכירו שמו כלל? ונראה לי בס"ד כי הוא מרוב ענוה שלו גזר אומר דכל עת שהוא יושב ולומד תורה בית המדרש עם החכמים והתלמידים יזכירו שמו בלי תואר מלכות וכאשר נהג עוד ענוה בישיבתו שלא היה יושב בית המדרש על הכסא אלא על הקרקע ושונה לחכמים.

אמנם קשא במאמר זה הלא כולי עלמא מודים דבת שבע היה לה גט מאוריה ואפילו אויביו לא יכחישו בזה ורק היו אומרים שגרשה על תנאי אם ימות ונמצא בא על ספק אשת איש ואם כן יאמרו לו על **סָפֵק אֵשֶׁת־אִישׁ בַּמָּה** ולמה שאלו אותו על ודאי אשת איש דאין זה ענין שלו ומה תועלת יש להם בשאלה זו?

ונראה לי בס"ד כי שאלו אותו על אשת איש ודאי כדי שישיב מיתתו בחנק ואז אף על פי דעובדא דידיה היתה ספק אשת איש חשבו שיועיל להם דבור זה שמוצא מפיו מיתה בחנק על אשת איש שילכד בו גם בספק אשת איש משום דברית כרותה לשפתים

וכאשר טען דומה שראוי להיות נתפס בדבורו שאמר בֶּן מָוֶת הוּא הָאִישׁ הַזֶּה (שמואל ב' יב, ה) וכמו שאמרו בזוהר בראשית (זהר חלק א, דף ח:) שאמר הא מלה חדא אית לי גביה דאיהו אפתח פומיה ואמר 'חַי ה' כִּי בֶּן מָוֶת הָאִישׁ הָעֹשֶׂה זֹאת' ואיהו דן לנפשיה טורנייא אית לי עליה עיין שם. כן הם רצו שישיב כך כדי שיהיה נתפס בכך אך באמת הוא יודע דבת שבע היתה מגורשת גמורה בלי שום תנאי ואם כן אין כאן אפילו ספק אשת איש.

ולכך השיב בפה מלא **הַבָּא עַל אֵשֶׁת־אִישׁ מִיתָתוֹ בְּחֶנֶק** ובזה מובן הטעם דהיו שואלים אותו שאלה זו בזמן שהיו עוסקים בנגעים ואהלות והיינו כי העוסקים בהלכות נגעים וכן בטהרות באהלות וכיוצא הם קפדי וזהירי שלא לדבר בנכח משום חשש 'ברית כרותה לשפתים' וכמו שמצינו בגמרא (שבועות לו.) שאמר רב יהודה לרב כהנא 'כנה' שלא תדבר בנכח דברית כרותה לשפתים, ולכך בעת שעוסקים בנגעים ואהלות דאותה שעה קפדי וחיישי משום ברית כרותה לשפתים רצו הם ללכדו בזה באותה מעשה אך באמת לא חש מפני כי אפילו ספק אשת איש לא הוה דהיתה מגורשת גמורה.

לְעוֹלָם יְהֵא אָדָם זָהִיר בְּאוֹנַאַת אִשְׁתּוֹ, שֶׁמִּתּוֹךְ שֶׁדִּמְעָתָהּ מְצוּיָה, אוֹנָאָתָהּ קְרוֹבָה. נראה לי בס"ד הטעם שתלה הדבר **בְּדִמְעָתָהּ** דידוע שהנשים מושרשים במלכות הנקראת רחל עקרת הבית וכתב רבינו ז"ל בשער הכוונות בפסוק פּוֹתֵחַ אֶת יָדֶךָ וּמַשְׂבִּיעַ לְכָל חַי רָצוֹן (תהלים קמה, טז) שאומרים בכל יום וזה לשונו יש שני דמעות שמהן יוצא הדין והם למטה בנוקבה הנקראת רחל אשר גם היא בגימטריא דִּמְעָה [119] שני פעמים ולכן נרמזת רָחֵל [119×2=238] בראשי תיבות **לְכָל חַי רָצוֹן** ותכוין להמתיק את רחל ואת שתי דמעות שהם בגימטריא רחל וכו' עד כאן לשונו עיין שם.

ולכן האשה אשר תתאנה מבעלה ותוריד דמעה משתי עיניה תעורר כח הדין מן רחל כי האשה מושרשת ברחל ואז יהיה פעולת דין קשה לבעלה ולכן הקדוש ברוך הוא הבטיח לרחל אמנו מִנְעִי קוֹלֵךְ מִבֶּכִי וְעֵינַיִךְ מִדִּמְעָה (ירמיה לא, טו) כי הדמעות הם בחינת דין ולעתיד יתמתקו הדינים של רחל ולא יהיה עוד דמעה ויתקיים הכתוב וּמָחָה ה' אֱלֹקִים דִּמְעָה מֵעַל כָּל פָּנִים (ישעיה כה, ח) ולכן תלה רב עונש אונאת האשה בדמעות שלה.

ולפי מה שאמר **שַׁעֲרֵי דְמָעוֹת לֹא נִנְעָלוּ** בזה מובן הכתוב עֵינַי תָּמִיד אֶל ה' (תהלים כה, טו) דפעולת העינים תמידית דאין ננעלים השערים שלהם.

והא דיליף זה מפסוק **שִׁמְעָה תְפִלָּתִי ה' אֶל דִּמְעָתִי אַל תָּחֱרַשׁ** (תהלים לט, יג) הכי קאמר שמעה תפלתי מאחר שברית כרותה לדמעה שלא תחרש בעבורה ולכן שמעה תפלתי שהתפללתי בדמעות.

אִתְּתָךְ גּוּצָא, גָּחִין וְלָחוּשׁ לָהּ. הא דאומרים **לָחוּשׁ** מפני כי גנאי לאיש שיקח עצה מאשתו בפומבי לכך אמרו לו לָחוּשׁ לָהּ בקשת העצה ואז ודאי גם היא תשיב לך בלחישה ולכן לא אמרו לו גָּחִין ושמע דבריה או ושמע עצתה.

ואומרם **אִתְּתָךְ גּוּצָא** נראה לי בס"ד דרך דרש דידוע הקושיא דמקשים בקראי דפסוק אחד אומר מָצָא אִשָּׁה מָצָא טוֹב (משלי יח, כב) ופסוק אחד אומר וּמוֹצֵא מַר מִמָּוֶת אֶת הָאִשָּׁה (קהלת ז, כו) ומתרצים דהאשה צריכה להיות נכנעת לבעלה שלא תחשוב עצמה שוה אליו במעלה אלא תחשיב היא חצי בעלה במעלה דאם תחשוב עצמה בהשוואה עמו הרי זו מרה כלענה דלכך הקדוש ברוך הוא הטיל יו"ד באיש וה"א באשה שהיא חצי מספר היו"ד להורות שצריך שתחשוב עצמה חצי בעלה במעלה אבל אשה רעה שתחשוב עצמה בהשוואה אינה רואה עצמה בשם 'אשה' אלא האשה בתוספת ה' כדי להשלים חסרונה להיות שוה עם בעלה שיש לו אות יוד ושני ההי"ן הם מספר יו"ד ולזה אמר וּמוֹצֵא מַר מִמָּוֶת אֶת הָאִשָּׁה בתוספת ה' שמשוה עצמה עם בעלה הנה זאת היא מר ממות אבל על הרואה עצמה בשם אשה עליה נאמר מָצָא אִשָּׁה דייקא מצא טוב.

ובזה פרשתי בס"ד מאמר התנא וְאַל תַּרְבֶּה שִׂיחָה עִם הָאִשָּׁה (משנה אבות א, ה) דהיינו עם הרואה עצמה בשם האשה שתשוה עצמה עמך אל תרבה שיחה לבקש ממנה עיצה במילי דביתא אלא התרחק ממנה ולזה אמר **אִתְּתָךְ גּוּצָא** שרואה עצמה היא חצי שלך במעלה ואינה משווה עצמה עמך זו היא אשה טובה **גָּחִין וְלָחוּשׁ לָהּ** לקבל ממנה עיצה דעליה נאמר מצא אשה מצא טוב.

כָּל הַשְּׁעָרִים נִנְעָלִים חוּץ מִשַּׁעֲרֵי אוֹנָאָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "הִנֵּה ה' **נִצָּב עַל חוֹמַת אֲנָךְ וּבְיָדוֹ אֲנָךְ**" (עמוס ז, ז). נראה לי בס"ד על פי מה שפרשתי בס"ד במאמר הגמרא דחגיגה (חגיגה ה:) רבי יהושע בן חנניה אחוי ליה ההוא צדוקי עמא דאהדרנהו מריה לאפיה מיניה אחוי ליה איהו 'עוד ידו נטויה עלינו'. ופרשתי בס"ד כי ג' ספירות חב"ד [חכמה בינה דעת] נקראים פנים אבל חג"ת [חסד גבורה תפארת] ונה"י [נצח הוד יסוד] נקראים גופא המתחיל מן הידים כמו שאמרו בפתיחת אליהו זכור לטוב חסד דרועא ימינא, גבורה דרועא שמאלא תפארת גופא והכתוב אמר וְהִסְתַּרְתִּי פָנַי מֵהֶם (דברים לא, יז) קאי על השפעת ג' ספירות חב"ד [חכמה בינה דעת] ועל זה אחוי אותו הצדוקי אך רבי יהושע בן חנניה אחוי עוד ידו נטויה עלינו כי מן ששה קצוות המתחילים מן הידים שהם חסד וגבורה תמיד נטויה השפעתם עלינו דלא פסיק שפע זה גם בהיות ישראל בגלות וכמו שפרשתי בס"ד בסה"ק **בֶּן יְהוֹיָדָע** (חלק ג') עיין שם.

ולזה אמר גבי אונאה **וּבְיָדוֹ אֲנָךְ** ששערי אונאה תלויים בששה קצוות המתחילים מן

הידים שהם חסד וגבורה שאין להם התעלמות כלל והנה אוֹנָאָה [63] עולה מספר ס"ג ובזה יובן בס"ד כֻּלּוֹ סָגֹ יַחְדָּו נֶאֱלָחוּ (תהלים נג, ד) פירוש גם המתאנה עשה אונאה לאחרים ונמצא כולם עבדי אונאה ולכן יַחְדָּו נֶאֱלָחוּ הצועק והנצעק.

ומה שאמר **אֵין הַפְרָגוֹד נִנְעָל בִּפְנֵיהֶם** פרגוד רמז לשם אלקים שהוא דין שעולה מספרו פ"ו ותיבת פַּרְגּוֹד מורכבת משתי תיבות שהוא 'גדר פו' דאף על גב דננעל לפעמים גדר זה של פ"ו שפועל הדין על ידי גילוי שם הרחמים הנה בעבור ג' עבירות אלו אינו ננעל.

לְעוֹלָם יְהֵא אָדָם זָהִיר בִּתְבוּאָה בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ, שֶׁאֵין מְרִיבָה מְצוּיָה בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ שֶׁל אָדָם אֶלָּא עַל עִסְקֵי תְּבוּאָה. נראה לי בס"ד **תְּבוּאָה** [414] עולה מספר **בַּבַּיִת** [414] לרמוז יזהר האדם להיות התבואה מצויה בבית.

גם **תְּבוּאָה** בהפוך אתוון **אַהֲבוֹת** רמז שעושה אהבות למטה בין איש לאשתו ובין איש לבני ביתו.

גם **תְּבוּאָה** חלקנה לשתים וקרי בה **תָּבוֹא ה'** שהאדם נשפע בתבואה שתהיה מצויה בתוך ביתו בעבור אשתו שיש בה אות ה"א דשמא קדישא שהיא סוד בינה ומזוני מבינה וכמו שכתב עטרת ראשי הרב מור אבי ז"ל ברמז הפסוק הַשְׁלֵךְ עַל יְ' יְהָבְךָ וְהוּא יְכַלְכְּלֶךָּ (תהלים נה, כג) ששם ס"ג הוא בבינה ומלוי שם ס"ג עולה מספר יְהָבְךָ [יו"ד ה"י וא"ו ה"י=37] וכמו שכתוב בספרו הבהיר מדרש אליהו עיין שם.

ובזה יובן מאמר **אֵין הַבְּרָכָה מְצוּיָה בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ שֶׁל אָדָם אֶלָּא בַּעֲבוּר אִשְׁתּוֹ** משום דהמזון והפרנסה באה מן הבינה שהיא סוד ה"א ראשונה דשמא קדישא שהיא אצל האשה כי איש ואשה שזכו שם י־ה ביניהם ועל זה מביא הכתוב דִּכְתִיב **וּלְאַבְרָם הֵיטִיב בַּעֲבוּרָהּ** (בראשית יב, טז) קרי בה בעבור ה"א שבאשה שהיא סוד בינה.

ונראה לי בס"ד אומר **בִּשְׁבִיל אִשְׁתּוֹ** של אדם על דרך מה שאמרו המפרשים על מאמר כל העולם כולו ניזון בשביל חנינא בני (תענית כד:) דהכונה הוא שפע המזון יורד תוך השביל והצנור של חנינא בני וכן כאן הכונה המזון יורד בתוך השביל של אשתו ויליף מפסוק 'וּלְאַבְרָם הֵיטִיב בַּעֲבוּרָהּ' רצונו לומר בשביל של אשתו שהוא כלי מעבר שעובר בתוכו השפע של הטובה ואף על גב דפשטיה דקרא הטיב קאי על פרעה מכל מקום מפרש על הקדוש ברוך הוא מדלא כתיב וַיִּתֶּן לוֹ צֹאן וּבָקָר אלא כתיב 'וַיְהִי לוֹ'.

וְהַיְנוּ דְּאָמַר רָבָא לִבְנֵי מְחוֹזָא: אוֹקִירוּ לְנָשֵׁיכוּ כְּדֵי הֵיכִי דְּתִתְעַתְּרוּ (**בראשית יב, טז**). לשון **וְהַיְנוּ** משמע שבאותו המאמר של רבי חלבו בא לפרש דברי רבא אלו ונראה בס"ד הכונה דבלאו דברי רבי חלבו היינו מפרשים דברי רבא שאמר תתעתרו גם על עסק משא ומתן אך בדברי רבי חלבו שאמר אֵין הַבְּרָכָה מְצוּיָה בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ שֶׁל אָדָם דנקיט להדיה בְּתוֹךְ

בֵּיתוֹ ולא אמר הַבְּרָכָה בסתם יש לנו לפרש דברי רבא שאמר תִּתְעַתְּרוּ איירי נמי בכהאי גונא שהוא במזון ופרנסה הנמצאים בבית ושייכים לביתו של אדם דראוי להשוות דברי רבא עם דברי רבי חלבו.

ובזה מובן הטעם שהאשה נקראת לֶחֶם לרמוז כי בעבורה תהיה השפעת הלחם שהיא כללות הסעודה שבבית כי כל הסעודה נקראת בשם לחם וכמו שנאמר עֲבַד לְחֶם רַב (דניאל ה, א) וכן נמי מספר אִשָּׁה [306] עולה מספר בְּרָכָה לֶחֶם [305] עם הכולל.

אי נמי נראה לי בס"ד אומרו **וְהַיְנוּ דְּאָמַר רָבָא** וכו' דלא תימא רבא עיצה טבעית מיעץ לבני מחוזא משום דנשים דבני מחוזא היו מפונקות ועצלניות ואינן משימות עין השגחתן על כל הנמצא באוצרות הבית של מאכל ומשתה ועצים וכיוצא ולכן יהיה הפסד הרבה לבעל הבית בכל הדברים הנמצאים בבית ולכן מיעץ אותם לייקר את הנשים שישחדו אותם ביקר זה שעושים להם כדי שישגיחו על כל הנמצא בבית בשמירה לשמרו היטב ולהסיר כל נזק ואיבוד לכן אחר ששמענו מאמר זה דרבי חלבו המדבר בענין השפע שנשפע האדם בברכת הבית בעבור אשתו עתה ידענו כונת רבא לאו עיצה טבעית היא זו אלא כונתו לומר לייקר הנשים כדי שירבה השפע שלהם מלמעלה בעבור זאת מדה כנגד מדה.

והא דאמר רבא זה **לִבְנֵי מְחוֹזָא** בלבד בשביל שהם היו עשירים כידוע ולכן יש להם יכולת לייקר נשיהם במלבושים ותכשיטים.

דף נט:

מַאי 'עַכְנַאי'? אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל: שֶׁהִקְּיפוּ דְּבָרִים כְּעַכְנָא וְטִמְאוּהוּ. נראה דהשואל ידע כי עכנאי הוא שם של בעל התנור ששמו עכנאי אך שואל מאי קא משמע לן תנא דברייתא בשם בעל התנור דמה לנו לדעת את שמו ומי היה? ומשני דקא משמע לן שיש בשמו משמעות על הענין הזה שנפל בין החכמים בדין התנור ההיא שהקיפוהו דברים כעכנא וטמאוהו.

אִם הֲלָכָה כְּמוֹתִי, חָרוּב זֶה יוֹכִיחַ. יש להבין למה בחר להביא ולעשות אות ומופת מן החרוב ומאמת המים ומן כותלי בית המדרש גם יש להבין בתשובת החכמים שאמרו לו 'אֵין מְבִיאִין רְאָיָה מִן הֶחָרוּב' דמשמע אם היה האות באילן אחר היה נחשב לראיה אך מן החרוב אין ראיה.

ונראה לי בס"ד כי הוא בתחלה רצה לעשות אות מן החרוב אף על גב דהיה שם מין אילן אחר מפני כי חרוב לשון חורבא וזה יורה על סברתם שרוצים לטמא התנור ולהחריבו

ובא האות בעקירת החרוב להודיעם דהסברה שלהם שהיא מחרבת התנור תיעקר ויזוזו ממנה ויודו לסברתו המטהרת התנור ומקיימת אותו והם אמרו לו אֵין מְבִיאִין רְאָיָה מִן הֶחָרוּב כלומר מן משמעות החרוב ועקירתו אין ראיה לדבריך אלא אדרבה האות הזה ראיה לחזק סברה דידן שהודיעו מן השמים באות זה לעורר אותך על סברה שלך שאתה חולק בה על הרבים ואתה מחריב ההלכה של אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטּוֹת (שמות כג, ב) הכתובה בתורה וחרבן הלכה זו היא חרבן עולם שעתה ירבו המחלוקות בישראל והודיעו לך בעקירת החרוב שתעקר סברה זו החולקת על הרבים ממקומה ואתה תחזור בך.

אך באמת אף על פי שהם השיבו כך ודאי נראה דהאות של החרוב נעשה לכבודו לחזק את דבריו ולכן נעקר מאה אמה כמנין מוֹדִים [100] לרמוז שהם צריכים להיות מודים לדבריו ומאן דאמר נעקר ארבע מאות אמה הוא כמנין מַשְׂכִּיל [400] לרמוז שהוא משכיל בדבריו וסברתו.

וכאשר ראה שלא הועיל זה האות כנגדם ואדרבה עשו משמעות האות לסייעתם אמר **אַמַּת הַמַּיִם יוֹכִיחוּ** כי דברי תורה נקראים בשם מים וגזר שהמים יחזרו לאחוריהם לרמוז להם שגם הם יחזרו מסברתם לאחור ולכן אמר יוֹכִיחוּ לשון רבים ולא אמר אַמַּת הַמַּיִם תּוֹכִיחַ שהוא לשון יחיד משום דמפרש המים הוכחה כנגדם שהם רבים והם השיבו אין מביאים ראיה לחזק סברתך מן אמת המים ולא אמרו מִן הַמַּיִם אלא מִן אַמַּת רצונו לומר דאזלינן בתר האמה שהיא יחידית וחזרה לאחור הנה זה האות לסייעתא דידן נעשה להודיע כי אתה היחיד תחזור לאחוריך ותודה לנו.

אי נמי אמרו אֵין מְבִיאִין רְאָיָה מִן אַמַּת הַמַּיִם כי אדרבה יש לנו לפרש דאות זה של המים שחזרו לאחור הוא סייעתא לנו כי המים דרכם לטהר הטמא ועתה חזרו לאחור להורות שאין כאן טהרה בדין זה דחזרה שחזרו לאחור הפך מנהגם וטבעם מורה לדחות הטהרה מדין זה של התנור.

ואחר כך חזר ואמר **כּוֹתְלֵי בֵּית־הַמִּדְרָשׁ יוֹכִיחוּ** והטו הכותלים ליפול וחשב כי אות זה ודאי הוא מורה לחזק סברתו ולסתור סברתם כי לא היה האות בכותל אחד אלא בכותלים הרבה והוא לרמוז שהם הרבים סברתם נופלת ואין לה קיום כנגד סברתי או הכונה שהם הרבים נופלים בסברתם והוא עומד בסברתו וגער בהם רבי יהושע שאם יפלו ממש יהיה פסידא רבא לבנותם ואלו הכותלים היו של חצר בית המדרש שהיה לפניהם ואין אלו כותלים של מקום ישיבתם וגם על האות הזה לא השגיחו כי אמרו יש לומר האות לסייעתא דידן הוא שבאו להודיע מן השמים שהלכה כדברנו שאמרנו התנור טמא שצריך אז להפיל את כותלים של התנור ולא כרבי אליעזר שהוא מטהר

אותו ומקיים כותליו.

ודע כי מה שגער רבי יהושע בכותלים ודבר עמהם לא גער ודבר עם הכותלים אלא עם המלאך השלוח מן השמים לעשות האות להפיל הכותלים ובשביל כבוד המלאך תפס דבריו בלשון זה כאלו הוא מדבר עם הכותלים.

אִם הֲלָכָה כְּמוֹתִי, מִן הַשָּׁמַיִם יוֹכִיחוּ! יָצְאָתָה בַּת־קוֹל וְאָמְרָה: מַה לָּכֶם אֵצֶל רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, שֶׁהֲלָכָה כְּמוֹתוֹ בְּכָל מָקוֹם. אז **עָמַד רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ עַל רַגְלָיו** לכבוד בת קול כי דבריו אלו שאומר עתה הם כלפי דברים שאמרה בת קול וטען טענה נצחת שזה הוא כבודו יתברך שאין אנחנו משגיחין עתה בבת קול לסתור ההלכה המפורשת בתורה שאמרה אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטֹּת (שמות כג, ב) שאם נשגיח בבת קול לבטל דבר אחד מדברי תורה אם כן יהיו כל דברי תורה בטלין ח"ו מכאן ולהבא.

אי נמי אומרם **עָמַד רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ עַל רַגְלָיו** כלומר טען טענה נצחת שיש בה עמידה על רגליו כי ידוע כל חכם אשר יאמר דבר בית המדרש וישיבו החכמים על דבריו ויסתרו אותם אומרים עליו 'לא מצא ידיו ורגליו בית המדרש' וכאן בא המאמר לתת שבח ויקר לדברי רבי יהושע בטענה זו שהשיב טענה נצחת ועמד על רגליו קרינן עליה בטענה זו. ודע כי בודאי הגמור כל האותות אשר עשו מן השמים לעזור את רבי אליעזר וגם יציאת בת קול לעזרתו הכל היה בהשגחה מאת השם יתברך לתיקון העולם מכאן ולהבא לעשות בזה יסוד חזק ואמיץ ונכון וקיים לדברי תורה שלא יבא שום חכם וזקן אפילו אם הוא גדול בחכמה ויחיד בדורו להורות מה שלבו גוזר הפך רבים ובזה תרבה המחלוקת ותהיה התורה כעשרה תורות, והיה גלוי וידוע לפני הקדוש ברוך הוא שהחכמים ההם תקיפים ואמתיים ואף על פי שיראו אות ומופת וגם ישמעו דברי בת קול מכרזת לסייע דברי היחיד הם לא ירצו לבטל מה שכתוב בתורה אַחֲרֵי רַבִּים לְהַטֹּת לבלתי יסתרו דבר אחד מן התורה.

ולכן גזר הקדוש ברוך הוא לעשות כל האותות הנסיים האלה וגם יציאת בת קול ובכל זה לא ישגיחו החכמים לבטל דבר אחר מן התורה דאז בזה נעשה יסוד גדול מיוסד לדורות הבאים שלא יוכל אחד לבטל אות אחת מן התורה כי בשמעם שכל האותות האלה וגם הכרזת בת קול לא הועילו מי יוכל לפתוח פיו לבטל אות אחת מן התורה ומי יוכל להראות אותות ומופתים כאלה לפני אנשי דורו כדי לקיים דבריו לבטל אות אחת מן התורה?! ובודאי פרסום גדול ונורא הנעשה בדבר זה יהיה זכרונו קיים עד סוף כל הדורות ועתה בִּין תָּבִין כי אף על פי שנעשה אחר כך צער גדול לרבי אליעזר בענין זה הנה זכות הוא לו מאחר דענין זה נעשה יסוד חזק ואמיץ לקיום דברי תורה ולבטל

המחלוקות ועל רבי אליעזר נאמר בענין זה מגלגלין זכות על ידי זכאי.
והנה אם תדקדק היטב בדברי הבת קול תמצא כי דקדקה שלא אמרה דברים חלוטים בלשון גזרה אלא דבריה היו בלשון שאלה **מַה לָּכֶם אֵצֶל רַבִּי אֱלִיעֶזֶר** ואם היה רצונו יתברך שיהיו מודים לדברי רבי אליעזר לפסוק הלכה כמותו בדין זה היתה בת קול אומרת הֲלָכָה כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר וכאשר גזרה אומר במחלוקת בית שמאי ובית הלל שיצאה בת קול ואמרה 'אלו ואלו דברי אלקים חיים והלכה כבית הלל' (עירובין דף יג:) אך כאן אמרה לשון שאלה מַה לָּכֶם אֵצֶל רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, שֶׁהֲלָכָה כְּמוֹתוֹ בְּכָל מָקוֹם ולשון 'מַה לָּכֶם' נראה ומורה שיש להם טענה נצחת כנגדו ושואלת מה היא ומה בפיכם לטעון בדבר זה הרי בדברים אלו מחוי להו במחוג אם יש לכם לדבר תשיבו ותאמרו מה בפיכם ואז נתגבר רבי יהושע כארי ועמד על רגליו ודבר דבריו.
נִצְחוּנִי בָּנַי, נִצְחוּנִי בָּנַי. נראה לי בס"ד כפל הלשון חד על אשר לא השגיחו באותות של חרוב ואמת המים וכותלי בית המדרש וחד שלא השגיחו גם בבת קול.
ודע כי אף על גב דכתבתי לעיל כי מעיקרא לא היה רוצה השם יתברך שיבטלו דבריהם כנגד דברי רבי אליעזר שהיה יחיד ועשה כל האותות וגם בת קול כדי שיהיה בזה יסוד אמיץ וחזק לדורות וכאמור עם כל זה אמר לשון זה של נִצְחוּנִי בָּנַי באהבתו בחכמים ליקרם ולכבדם וחן וכבוד נתן להם השם יתברך בדברים אלו על אשר עשו רצונו ולא השגיחו שבזה נעשה יסוד חזק לקיום דברי תורה ולביטול המחלוקות.
כְּמִדַּמָּה לִי שֶׁחֲבֵרֶיךָ בְּדַלִּין מִמְּךָ. נראה לי בס"ד כוונתו באומרו **מִמְּךָ** לעשות התנצלות למעשיהם לומר מה שעשו ענין ההבדלה כל זה היה ממך שאתה גרמת במה שעמדת בדבריך נגד הרבים לחלוק עמהם ולהכריחם על ידי אותות ומופתים שיהיו מודים לדבריך ולכך חשו בעבור דורות הבאים שלא ירבו מחלוקות בישראל ולא יבא אדם לבטל דבר אחד מן התורה על ידי הראותו לאנשי דורו אות או מופת יהיה מה שיהיה.
זָלְגוּ עֵינָיו דְּמָעוֹת, לָקָה הָעוֹלָם שְׁלִישׁ בְּזֵיתִים וּשְׁלִישׁ בְּחִטִּים וּשְׁלִישׁ בִּשְׁעוֹרִים. הא דהוה שְׁלִישׁ שְׁלִישׁ בכולה נראה לי בס"ד הטעם להורות ולהודיע על צדקתו של רבי אליעזר שהיתה גדושה ולא מחוקה וידוע מה שאמרו בגמרא בפרק קמא דעירובין מדה גדושה יתירה על מדה מחוקה שליש עיין שם נמצא דגודש הוא שליש לכן הראו מן השמים ענין זה בשליש להודיע שכל זה נעשה לכבודו של רבי אליעזר שהיה צדקתו גדושה ולא מחוקה והגודש הוא שליש.
מיהו צריך להבין העולם מה חטאו שלקו, ממה נפשך אם החכמים עשו שלא כדין ח"ו שונאיהם ילקו ואם עשו כדין אין לו לרבי אליעזר תרעומת בדבר זה ולמה לקה העולם?

ונראה לי בס"ד דהנה ודאי מה שעמד רבי אליעזר בדבריו וחלק על רבים שגה בזה שלא היה מן הראוי להחזיק כל כך במחלוקת זו ומה שהסכימו לברכו ועשו חרם הקשה מנדוי כל זה עשו למגדר מילתא בעבור תיקון העולם שלא ירבו מחלוקות בישראל מכאן ולהבא ולכן לקה העולם שבעבור עונות הדור נעשה צער זה לרבי אליעזר יען כי בודאי רבי אליעזר לרוב צדקותו וחסידותו וקדושתו לא היה שוגה בדבר זה להחזיק במחלוקת כל כך עד שהגיע הענין למדרגה זו, כי הוא תנא מובהק וחכם גדול ובקי בכל התורה כולה ויודע שהיחיד צריך להטות אחרי רבים ואיך יחלוק על רבים ויהיה נצב לקראתם להעמיד דבריו? אך ודאי עונות הדור גרמו שיהיה תקיף בדעתו בדבר זה להחזיק דבריו כל כך עד שהגיע הענין למדרגה זו, ולכן נענש הדור ההוא על כי עונותם גרמו זה הצער לרבי אליעזר וכיוצא בזה אמרו רבותינו ז"ל (שבת יז.) על יום שנחלקו בו שמאי והלל והיה הלל כפוף ויושב לפני שמאי והיה קשה לישראל אותו היום כיום שנעשה בו העגל וכמו שאמרו המפרשים על זה וכן הענין כאן.

והא דלקו **זֵתִים וְחִטִּים וּשְׂעוֹרִים**, נראה לי בס"ד כי בעת שברכוהו גזרו והסכימו שלא להתיר לו כל ימי חייו ועשו כן למגדר מלתא לפרסם הענין בשביל דורות הבאים ולכן אף על פי שהוא קבל עליו את הדין וקרע וחלץ שהודה בחרם שעשו לא הלך אחר כך לבקש מהם התרה שכבר הסכימו שלא להתיר ורק בעת פטירתו אמרו הותר הנדר וכנזכר במדרש.

ודבר זה רמזו אליו רבי עקיבה באומרו בְּדֵלִין מִמְּךָ והוא בכה ונצטער מכח גזרתם זו בשביל ההתרה כי ראה דמעתה לא יוכל ללמד לאחרים. והואיל ונחסר העולם מן שלשה מיני לימוד שהיה מלמד לאחרים שהם האחד לימוד הסוד וכנגד זה לקו הזתים שמהם יוצא האור והשמן נעלם בזית והשני לימוד פשט התורה הנגלה וכנגד זה לקו החיטים והשלישי לימוד דרך ארץ וכנגד זה לקו השעורים.

או נראה לי בס"ד לקו שלשה מינים כנגד שלשה מיני צער שקבל ועשה על עצמו שהם קריעת בגדיו וחליצת מנעליו וישיבתו על הקרקע.

או לקו השלשה הנזכר בעבורו לרמוז כי הוא שלם בשלשה מידות טובות שהם תורה ענוה ויראת חטא כמו שפירש רש"י ז"ל על מה שאמרו (תמורה טו:) אשכולות איש־שהכל־בו שהם תורה ענוה ויראת חטא עיין שם.

או להורות שהיא שלם בקדושת המחשבה ובזה לקו הזתים שיוצא מהן השמן שהוא סוד חכמה שהוא סוד המחשבה ובקדושת הדיבור כנגד זה לקו החטים דאמרו רבותינו

ז"ל (ברכות מ.) אין התינוק מדבר אבא ואימא עד שיטעם טעם דגן ולקו השעורים כנגד קדושת המעשה דהבהמה מאכלה שעורים ואין פועל בבהמה אלא מעשה.

וְאַף רַבָּן גַּמְלִיאֵל הָיָה בָּא בִּסְפִינָה, עָמַד עָלָיו נַחְשׁוֹל לְטַבְּעוֹ. כי היה דבר זה בשביל ענין רבי אליעזר בתנורו של עכנאי שהקיפו אותו דברים כעכנא וטמאוהו ונרמז זה באותיות **נַחְשׁוֹל** שהוא אותיות **נָחָשׁ לוֹ** והיה זה בהשגחה מן השמים להודיע צדקותו של רבי אליעזר שהיה צדיק ולא עשו לו עונש זה אלא לתקון העולם למגדר מלתא וגם נודע לנו צדקת החכמים שעשו כל זה לשם שמים דטענת רבן גמליאל נתקבלה בשמים ועמד הים מזעפו.

והא דלא שבקה דביתהו לרבי אליעזר למפל על אפיה לא היתה צריכה לשומרו כל היום דלא היתה חוששת פן יעשה נפילת אפים בפרטות בשביל להעניש את רבן גמליאל להדיה ורק היתה שומרתו בנפילת אפים דשחרית ודמנחה שלא יתכוין להעניש מי שציער אותו ואז ממילא ילכד רבן גמליאל כי הוא הראש אף על פי שלא היה מתכוין על רבן גמליאל בפירוש ולכן אמר לה מָנָא יָדַעְתְּ דנפילת אפים שלי תעשה רושם במי שעשה לי צער אף על פי שאין אני מתכוין עליו בפירוש? ואמרה לו כָּךְ מְקֻבָּלַנִי מִבֵּית אֲבִי־אַבָּא וכו'.

ומה שאמר **הַהוּא יוֹמָא רִישׁ יַרְחָא הֲוָה** לפי דעתה של אִימָא־שָׁלוֹם היה כך דְּאִיחְלַף לָהּ בֵּין מָלֵא לְחָסֵר וכו' ועיין מהרש"א ז"ל.

דְּזָקִיף לֵיהּ זְקִיפָא בְּדִיוּתְקֵיהּ, לָא נַיְמָא לֵיהּ לְחַבְרֵיהּ, זְקִיף בֵּינַיְתָא. פירש רש"י כל שם תליה גנאי הוא לו. וקשא אם כן למה נקטי דג יאמרו סל וכיוצא בשאר כלי שדרכו לתלותו? ונראה לי שזה אינו מרגיש אלא אם כן אומר לשון תליה בבעלי חיים דדמי לאדם שהוא בעל חי אבל בכלים אינו מרגיש בגנאי ואינה קשה לו אמירה זו.

דף ס.

וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: זָכוּר לַטּוֹב. בחלוקה דקליות ואגוזים אמר וַחֲכָמִים מַתְּירִים ולא אמרו זָכוּר לַטּוֹב כי הוא עושה להנאת עצמו ולמה נברכנו? אך בחלוקה דפוחת השער שיש בזה הנאה לבני אדם שעל ידי כך אוצרי פירות מוכרים בזול ולכך ראוי זה לברכה.

וּמוֹדִים שֶׁלֹּא יָבֹר מֵעַל פִּי מְגוּרָה, שֶׁאֵינוֹ אֶלָּא כְּגוֹנֵב אֶת הָעַיִן. מקשים הוה ליה למימר גּוֹנֵב ומאי כְּגוֹנֵב בכף הדמיון?

ונראה לי בס"ד דאין זה גונב ממש דהן אמת דתחלה ראה הלוקח פני המגורה הגריסין נקיים מן הפסולת מכל מקום בעת ששוקל לו הגריסין הוא לוקח מן התחתונות שנראין

הפסולת בהם ובידו שלא יקנה בעת שראה אותם בכף מאזנים שיש בהם פסולת ונמצא דסבר וקביל ומחל אך אמר כְּגוֹנֵב מפני שבערמה זו משך את הלוקח אצלו לקנות בחשבו שכל הגריסין נקיים הם ואחר שהניח הגריסין בכף מאזנים לשקול בוש לחזור בו אחר שפסק הדמים ונמצא סבר וקביל מחמת הבושה ולכן אמר כְּגוֹנֵב בכ"ף הדמיון.

אֵין מְפַרְכְּסִין לֹא אֶת הָאָדָם וְלֹא אֶת הַבְּהֵמָה וְלֹא אֶת הַכֵּלִים. נראה לי בס"ד נקיט שלש אלה על דרך לא זו אף זו דמפרש בגמרא אדם בעבד כנעני שהוא זקן ואין מוצא לו קונים וצובעו וחושבין שהוא בחור וקונים אותו ואם כן זה ודאי אסור דאפשר יפסיד הלוקח כל המעות דעבד זקן אינו כלום וְנֶהוּם כְּרֵיסֵיהּ, לְאַ שָׁוֵי אבל בהמה דלא שייך בה האי פסידא הוה אמינא דאין בזה מיחוש. **ולא מבעיא** בהמה דמעשיו אינם עושין לה שבח כלל כי משקה לה מי סובין שהוא מראה הכל לשעה וכן סריקת שערה הוא מראה לשער לשעה לכך אסור דהוי גונב דעת אבל כלים ישנים שצובען ונראין חדשים שזה עושה שבח בגופם שהוא דבר המתקיים בהם וכל בעל הבית עושה כן בביתו לכלים שלו שגם הלוקח אם היה כלי שלו כך עושה לו כך הוה אמינא דשרי, **וקא משמע לן** דגם זה אסור משום גונב דעת שהלוקח חושב הוא חדש וחשוב מעצמו ונותן דמים יותר ואינו שוה כך.

דף ס:

קְרִי אַנַפְשֵׁיהּ "צַדִּיק מְצָרָה נֶחֱלָץ" (משלי יא, ח). פירש רש"י צדיק מצרה נחלץ זה רבא. קשא אם כן מה 'קְרִי אַנַפְשֵׁיהּ' וצריך לומר דקרי אנפשיה סוף הפסוק ואי אפשר לומר דרב פפא קורא על עצמו סוף הפסוק. ונראה לי בס"ד דהוא קְרִי אַנַפְשֵׁיהּ תחלת הפסוק שאומר 'צַדִּיק מְצָרָה נֶחֱלָץ' שאמר זה על עצמו ולא על רבא.

אי נמי קרי זה על רבא ועל עצמו וכונתו בזה על עצמו הוא שאומר צרה זו של הפסד זה אינה צרה וצריך אני לשמוח בה יען כי בודאי בזה הדבר נצולתי מצרה אחרת קשה מאד וכמו שאמרו רבותינו ז"ל (פסחים קיח.) חסרונות והפסדות אשר יזדמנו לאדם הם לטובתו כדי להצילו מדבר רע וקשה של מיתתו או מיתת בניו וכמו שאמרו (עה"פ תהלים קלו, א) עשיר בשורו עני בשיו אלמנה בביצתה.

מעשה בחסיד שהיה יושב ולומד בחצות לילה בחדר השינה אשר אשתו ובניו ישנים שם ובהיותו לומד זוהר בכונה והתלהבות נשכו עקרב ויצעק בקול גדול ותיקץ אשתו ותאמר מה לך? ויאמר עקרב נשכו! ולקחה הנר לחפש על העקרב להרגו ולא מצאתו ותאמר לבעלה צריך שנצא מחדר זה ונישן בחדר אחר מאחר שיש כאן עקרב ולא הרגנו

אותו שמא יצא וישוך עוד, וכן עשו ויקומו כולם וילכו לחדר השני ואחר שישבו בחדר השני אמרה לבעלה איה השמירה של התורה שכתוב בה בְּשָׁכְבְּךָ תִּשְׁמֹר עָלֶיךָ (משלי ו, כב) הלא אתה היית יושב ועוסק בה בהתלהבות ולא שמרה אותך מן העקרב? ולא הספיק בעלה להשיב לה תשובה על דבריה והנה שמעו קול מפלה של הכותל והתקרה שנפלו בחדר שהיו ישנים בו ויאמר לה בעלה זאת תשובתיך ראי איך התורה שמרה אותנו והצילה כמה נפשות בנשיכה זו של העקרב נמצאת נשיכה זו חיים ועל זה קרי רב פפא אנפשיה 'צַדִּיק מְצָרָה נֶחֱלָץ'.

דף סא:

"**לֹא תִגְנְבוּ**", **עַל מָנָת לְמַיֵּקַט** (ויקרא יט, יא). הקשה הרב עיון יעקב ז"ל למה ליה למימר הא דכל שכן הוא אם אפילו לשלם תשלומי כפל שעושה לטובתו להנותו אסור ומכל שכן על מנת למיקט? ותירץ על מנת למיקט נמי לטובתו קאמר שיתכפר הצער על חטאיו עיין שם. והגאון חיד"א ז"ל תירץ שעושה לטובתו שיזהר בשמירת חפציו עיין שם. וקשיא לי בדבריו דלימוד זה ישנו גם בגונב על מנת לשלם תשלומי כפל דאז יתלמד לשמור ממונו דלאו כל שעתא מתרחיש ניסא שימצא הגניבה וירויח תשלומי כפל?

ונראה לי בס"ד דהוה אמינא עושה על מנת לשלם תשלומי כפל גריע טפי שראוי שלא יעשה כן דמחזיק עצמו לרשע לפני בעל הגניבה ולפני אחרים והתורה צותה וְהְיִיתֶם נְקִיִּים מֵה' וּמִיִּשְׂרָאֵל (במדבר לב, א) אבל על מנת למיקט שגונב בצנעה ומחזיר אחר כך בצנעה שאין שום אדם מכיר בו הוה אמינא דמותר.

אֲנִי הוּא שֶׁהִבְחַנְתִּי בְּמִצְרַיִם בֵּין טִפָּה שֶׁל בְּכוֹר לְטִפָּה שֶׁאֵינָהּ שֶׁל בְּכוֹר. מקשים הוה ליה למימר בין בכור לאינו בכור ולמה נקיט טיפה?

ונראה לי בס"ד כי המצריות היו מזנות הרבה ואפילו עם הבנים שלהם ויזדמן שהאשה שוכב בעלה מצד אחד ובנה רווק מצד אחד והיה במחשך מעשיהם שבא עליה בעלה והטיל בה שכבת זרעו וגוברת בה טומאת תאותה ופונה אל בנה השוכב בצידה השני ומזנה עמו ונמצא הוטל בכריסה זרע בעלה וזרע בנה בבת אחת ומי יוכל לידע איזה טיפה נקלטה במעיה שנתעברה ממנה? ורק הקדוש ברוך הוא ידע זאת שהטיפה של בנה נקלטה במעיה והעובר נוצר ממנה והוא בכור לאביו שהוא בנה הרווק והרגו הקדוש ברוך הוא במכת בכורות. ולזה אמר אֲנִי הוּא שֶׁהִבְחַנְתִּי בְּמִצְרַיִם בֵּין טִפָּה לְטִפָּה שההבחנה וההיכר הוא בטיפות שהיו במעיים שיש בהם טיפות של בעל וטיפות של בן הרווק שנכנסו בכריסה של אשה בזה את זה תכופין.

וּמִמַּי שָׁתוֹלֶה קְלָא־אִילָן בְּבִגְדוֹ, וְאוֹמַר: תְּכֵלֶת הוּא. מקשים מאי רבותא דהאי רמאות במצוה זו של ציצית משאר רמאות שעושין במצוות אחרים כגון אינו רוצה להפסיד שכר כתיבת פרשיות של תפילין אלא מניח חתיכת נייר בבתים ואומר מזוזה היא ומביא חוטין לבן מן השוק ומניח בבגדו ואומר ציצית הוא וכן כיוצא בזה?

ונראה לי בס"ד על פי מה שאמר רבינו האר"י ז"ל (בשער מאמרי רשב"י) דהסטרא אחרא יש לה אחיזה יותר בגוון שהוא כמראה תכלת אבל התכלת עצמו שהוא מדם חלזון שאנחנו מניחין בציצית הוא קדושה גדולה ולכן לא היה נוהג אלא בזמן בית המקדש כי הלבן והתכלת הם רומזים לבחינה עליונה עיין שם. ולכן הגוון שדומה למראה התכלת נקרא קלא אילן כי קלא [131] גימטריא ס"מ [סמא־ל=131].

והנה ידוע שהסטרא אחרא מתאוה להתדמות לקדושה כדרך הקוף שטבעו להתדמות לאדם וכן הוא מנהג הסטרא אחרא על כן כיון שזה עושה מרמה במצוה זו להביא קלא אילן שהוא חלק הסטרא אחרא דפלוני במקום תכלת שהוא קדושה גורם שתכנס הסטרא אחרא במקום הקודש ויתקיים מה שנאמר וְשִׁפְחָה כִּי תִירַשׁ גְּבִרְתָּהּ (משלי ל, כג) כי זה נותן כח לסטרא אחרא להתלבש במלבושי כבוד ח"ו ולכן עונו גדול יותר משאר מרמות שעושים בשאר מצות מפני שזה הרמאות בקלא אילן שהוא חלק פלוני ששם נאחז כי לכן קלא הוא מספר ס"מ ולכן נפרע ממנו על זאת יותר משאר רמאות דשאר מצות.

ובזה מדויק המאמר באומרו שָׁתוֹלֶה קְלָא־אִילָן בְּבִגְדוֹ וְאוֹמַר 'תְּכֵלֶת הוּא' הכונה בשביל שאמר תכלת הוא נמצא קרא שם תכלת שהוא בקדושה על קלא אילן שהוא סטרא אחרא והרי זה כקורא את הכלב בשם המלך.

אִלְמָלֵא הֶעֱלִיתִי אֶת יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם, אֶלָּא בִּשְׁבִיל דָּבָר זֶה, שֶׁאֵינָן מְטַמְּאִין בִּשְׁרָצִים, דַּיָּיִ. קשא מאי רבותא דשרצים משאר טומאות ואיסורים שנצטוו בהם ישראל בתורה בצאתם ממצרים?

ונראה לי בס"ד על פי מה שכתב הגאון חיד"א ז"ל בחומת אנך על פסוק אֹכְלֵי בְּשַׂר הַחֲזִיר וְהַשֶּׁקֶץ וְהָעַכְבָּר (ישעיה סו, יז) דאיתא במדרש שוחר טוב (מזמור י"ח) אליהו זכור לטוב שאל את רבי נהוראי מפני מה ברא הקדוש ברוך הוא שקצים אמר לו לצורך נבראו שבשעה שהבריות חוטאים הוא מביט בהן ואומר מה אלו שאין בהם צורך אני מקיימם אלו שיש בהן צורך על אחת כמה וכמה עיין שם.

וכל זה הקל וחומר שיש בו סנגורייא לישראל הוא רק אם ישראל יהיו נבדלין משקצים ורמשים דאז נמצא אין בהם צורך אבל אם אין נבדלין מהם הרי יש בהם צורך דאוכלים אותם ובטל אותו קל וחומר, נמצא איכא רבותא טפי לישראל ותועלת גדולה בהבדלתם

משקצים ורמשים כי בזה יהיה להם קל וחומר להצילם מן הפרענות.
ועוד נראה לי בס"ד כי מצרים נקראת עֶרְוַת הָאָרֶץ (בראשית מב, ט) כי היתה מצד טומאתה פסולת וזוהמא של חלק הארץ ודומה בזה לשרצים שהם פסולת וזוהמא של חלק בעלי חיים לכך תלה הפרשתם של ישראל והבדלתם משקצים להבדלתם ועלייתם ממצרים.
ולפי זה מה שאמר הכתוב אֲשֶׁר הֶעֱלִיתִי רצונו לומר שנעשה עילוי ומעלה גדולה לישראל במצוה זו של הבדלתם והפרשתם מאכילת שקצים ורמשים ועל זה יבוא לנכון המשל דאמרו רבותינו ז"ל במדרש לרופא שנכנס אצל חולה אחד אמר לו לא תאכל דבר זה ולא תאכל דבר זה ונכנס אצל חולה אחר אמר לו אכול מה שתרצה ומדברי הרופא הבינו שחולה הראשון לחיים וחולה השני למיתה בר מינן לכך הקפיד על הראשון ולא הקפיד על השני וכן על ישראל הקפיד וצוה שלא לאכול שקצים ורמשים ודבר טמא ועל העכו"ם לא הקפיד.

דף סב.

"וְחֵי אָחִיךָ עִמָּךְ", חַיֶּיךָ קוֹדְמִין לְחַיֵּי חֲבֵרְךָ (ויקרא כה, לו). הקשה מהר"ם שיף ז"ל כאן דריש עִמָּךְ טפל לך ואילו גבי עבד עברי דכתיב ביה כִּי טוֹב לוֹ עִמָּךְ (דברים טו, טז) דרשינן (קידושין כב.) שיהיה העבד עיקר דאם אין לו אלא כר אחד יתנהו לעבד ולא אמרינן חייך קודמין? עיין שם.
ונראה לי בס"ד דהכא קאמר וְחֵי אָחִיךָ עִמָּךְ נמצא איירי בחיות הנפש ולהכי אי אפשר לדרוש כאן שיהיה קודם דהא קיימא לן אין לך דבר עומד בפני פקוח נפש דכתיב וְחַי בָּהֶם (ויקרא יח, ה) ולא שימות ואם כן איך נאמר לזה שיקבל למות בשביל לעשות חסד עם חבירו דעשיית החסד היא מצוה ואין מצוה דוחה נפש של אדם העושה אותה דלגבי דידיה החסד שעושה אינו אלא בסוג מצוה ואדרבה פקוח נפשו של אדם דוחה המצוה שעליו לעשותה אבל מה שאמר גבי עבד עברי הוא רק ענין הנאה וממון ושפיר מצינן לאוקמי האי דינא התם.
ועוד יש לומר התם תיקן הכתוב דברים אלו לעבד עברי כדי לברר דאף על גב דקנאו בכסף אינו נחשב קנין כספו ולא חלה עליו העבדות ממש וכמו שכתב רבינו מהר"ם אלשיך ז"ל על פסוק שֵׁשׁ שָׁנִים יַעֲבֹד (שמות כא, ב) דלהכי עביד ליה רחמנא יתרונות אלו להקדימו על אדונו מה שאין כן הכא אינו חייב לעשות חסד חנם לחבירו נגד השכל והסברה וליכא טעמא בהכי.

דף סד:

אָמַר לֵיהּ: אֲנָא, כִּי הָא דְּרַב דָּנִיֵּאל אָמַר רַב סְבִירָא לִי. קשא אמאי לא אמר לו להא דרב מתחלה דודאי הוכחה מדברי רב עדיפה מהוכחה מדברי רב נחמן?
ונראה לתרץ בס"ד תחלה חשב הא דרב נחמן עדיפה משום דיש לומר רב קאמר פטור בדיני אדם אבל חייב בדיני שמים ואם כן אכתי איכא הנאה מה שאין כן בהא דרב נחמן ליכא הנאה כלל. **אי נמי** רב יוסף רצה לחדד את רבה בריה דהוא ידע שיש לדחות הא דרב נחמן כדדחי רבה בריה.

דף סט:

מַאי "לְחוֹנֵן דַּלִּים"? **אָמַר רַב: כְּגוֹן שְׁבוּר מַלְכָּא** (משלי כח, ח). פירש רש"י שהיה לוקח ממון ישראל ומפרנס בהם דלים נכרים. קשה מאי שנא מלוים ברבית הלא הוא ודאי לוקח מכל העשירים אף על פי שאין מלוים ברבית אלא עוסקים בסחורה ומשא ומתן?
ונראה לי בס"ד כי הוא לא היה לוקח ממון לפרנס בו דלים אלא רק בזמן רעב ודוחק שיש בעולם ולכן אינו לוקח כל כך מן עשירים סוחרים כי אלו בזמן שיש רעב מסחר שלהם עומד ואין מרויחים כלום כי העולם רעבים ללחם מי יקנה לצורך מלבוש וכיוצא אבל המלוים ברבית אין להם הפרש בימים אלו על שאר ימים כי לוקחים ריוח ממונם גם בימים של רעב לכך הוא נותן עיניו בהם יותר ליקח ממון מהם כדי לפרנס נכרים.

דף עא.

אָדָם קוֹרֵא לַחֲבֵרוֹ רָשָׁע, יוֹרֵד עִמּוֹ לְחַיָּיו. נראה לי בס"ד על פי מה שאמרו רבותינו ז"ל בפסוק לְחָיָו כַּעֲרוּגַת הַבֹּשֶׂם (שיר השירים ה, יג) מה ערוגה זו יש בה כמה מיני בשמים כך שם יש מקרא ומשנה ותלמוד הלכות ואגדות, וכן הוא אומר נָאווּ לְחָיַיִךְ בַּתּוֹרִים (שיר השירים א, י), נמצא הלחיים הם מקום תורה וידוע המוציא שם רע על חבירו לוקח חבירו ממנו זכיותיו ולזה אמר יוֹרֵד עִמּוֹ עד לְחָיָיו רצונו לומר יקח גם תורה ומשנה ותלמוד אשר בלחייו.
פְּלוֹנִי זֶה כָּפַר בֵּאלֹקֵי יִשְׂרָאֵל. נראה לי בס"ד הא דנקיט לשון זה ולא אמר כָּפַר בַּתּוֹרָה דידוע תואר **אֱלֹקֵי יִשְׂרָאֵל** נאמר על השגחהו יתברך שהוא משגיח בתחתונים וכמו שאמרו המפרשים ז"ל על מאמר רבותינו ז"ל במדרש שאמרו (סנהדרין קב:) אחאב כתב על דלתות שומרון אחאב כפר באלקי ישראל, דכונתו לומר שכפר בהשגחה והנה זה הנותן ברבית אין לו בטחון בהשם יתברך ומעשיו מורין שהוא כופר בהשגחה.

דף עה:

רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: מַלְוֵי בְּרִבִּית, יוֹתֵר מִמַּה שֶּׁמַּרְוִיחִין, מַפְסִידִין. פירש רש"י כדאמרינן בפרקין נכסיהם מתמוטטין לעולם. ויש לדקדק דעל זה לא שייך האי לישנא שזה יאמר על מי שמרויח בהאי עסקא עשרה והפסיד באידך עסקא י"ב אבל גזרה זו דמתמוטטין כליא קרנא לגמרי ועוד מתמוטטין הוא אחרי זה יש בדורו ויש בדור שני ויש בדור שלישי אבל בתחילתן הם מרויחין בלבד ואין מפסידים.

ונראה לפרש בס"ד בהקדים **מעשה** באחד אומן צורף בעל מלאכה שהיה זריז ונשכר ואינו בטל ממלאכתו אפילו עתות קטנים והיה יושב ומשבח פועל ידיו והיה אומר יתברכו ידי כמה נאים מעשיהם ולהם נאה הפאר והשבח שהם עסקניות במלאכתם תמיד להביא לי ריוח טוב וּמְמֻזָּרַח שֶׁמֶשׁ עַד מְבוֹאוֹ עוסקים במלאכתם וגם לרבות הלילות גם כן עסקניות עד שתגבר השינה ולא עוד אלא גם בעת אכילה אני לועס ועוסק בידים שלי.

ויען האחד ויאמר על מה תתפאר בידיך שנותנים לך ריוח בתמידות הלא אנכי הידים שלי הוא הממון שלי ולו יאות השבח והפאר שהוא נותן לי ריוח בכל רגע ממש ואני יושב במנוחה בלתי שום יגיעה הלא אנכי עסקי ברבית, אתה בעת תפלה ידיך בטלים ואני מעותי שהם ידים שלי נותנים לי ריוח גם בעת תפלה! אתה בשינה ידיך בטלנים ואני גם בשינה מעותי נותנים לי ריוח! אתה בשבת ויום טוב ידיך בטלים ולי נותנים לי ריוח גם בשבת ויום טוב! אתה כשתלך לבית הכסא ידיך בטלות ואני נותנים לי ריוח גם בבית הכסא ולא עוד אלא גם בשעת תקיעת שופר שהציבור חרדים ובשרם נוטף דם אני מטיפים לי מעותי רווחים! ולא עוד אלא גם ביום כיפור אשר מתוודים עַל חֵטְא שֶׁחָטָאנוּ לְפָנֶיךָ בְּנֶשֶׁף וּמַרְבִּית מעותי נותנים לי באותו רגע נשך ומרבית ואתה היש לך כזאת ממעשה ידיך שאתה מתפאר בהם?!

נמצא המלוים ברבית משבחים ומפארים את ממונם שעל ידו אין מאבדים מזמנם רגע לבטלה והוא הדבר שפירשו המפרשים ז"ל על מאמר רבותינו ז"ל שדרשו בפסוק אֲנָשֵׁי דָמִים וּמִרְמָה לֹא יֶחֱצוּ יְמֵיהֶם (תהלים נה, כד) אלו המלוים ברבית, וקשא והלא קא חזינן מלוים ברבית והם זקנים? ומתרצים על פי הגמרא דשבת (שבת פט:) לעתיד לבוא אומר הקדוש ברוך הוא ליצחק אבינו ע"ה בניך חטאו אומר לפניו רבונו של עולם כמה שנותיו של אדם שבעים שנה דל עשרין דלא ענשת עלייהו פשו להו חמשין דל פלגא דלילותא פשו להו כ"ה דל י"ב ופלגא דצלויי ומיכל פשו להו י"ב ופלגא אם אתה סובל את כולם מוטב ואם לאו פלגא עלי ופלגא עלך.

ואם כן לפי זה זו החלוקה שעשה יצחק לחצות ולחלק חצי החמישים שנה לפטור האדם מצד הלילות וגם חצי הכ"ה שנים דהימים שחסרו מן החשבון לפטור בו האדם מצד זמן תפלה וזמן אכילה ובית הכסא כל זה הניכוי לא שייך לעשותו גבי עון הרבית יען כי עון הרבית נוהג ונעשה בכל הלילות גם בעת שינה וגם נעשה גם בעת תפלה ואכילה ובית הכסא, וזהו שנאמר **אַנְשֵׁי דָמִים וּמִרְמָה** אלו המלוים ברבית **לֹא יֶחֱצוּ יְמֵיהֶם** כלומר בחשבון בית דין של מעלה לא יחצו הימים שלהם לנכות הלילות ולנכות זמן תפלה ואכילה ובית הכסא מפני כי הם לוקחים רבית גם בזמנים אלו עד כאן דבריו.

ונמצא כי כנגד שהוא מרויח בעיתות הזמן במה שלוקח הרבית הנה הוא מפסיד הריוח שעולה לו בחשבון בית דין של מעלה ביום הדין על מעשיו יען כי כיון שהוא פוגם כל זמנו בעון הרבית אז מעלין עליו כאילו גם שאר עונות עשה בעת שינה ותפלה ואכילה דדנים אילו היה יכול לעשות עבירות בעת שינה ובעת אכילה וכיוצא היה עושהו דהראיה עון הרבית שאפשר לו לעשותו הוא עושהו בזמנים אלו ונמצא הוא מרויח בזמנים ההם דבר אחד שהוא הנאת הרבית ומפסיד בזמנים ההם להתחייב בכמה מיני עונות דמעלין עליו כאלו עשאן אף על גב דלא עשה אלא היה ישן או מתפלל או אוכל ולפי זה ההפסד והרויח מגיע בזמן אחד אך הריוח הוא בדבר אחד וההפסד היא בכמה דברים.

וְלֹא עוֹד, אֶלָּא שֶׁמְּשִׁימִין מִשָּׁה רַבֵּנוּ 'חָכָם', וְתוֹרָתוֹ 'אֱמֶת'. פירש רש"י משה חכם לישנא מעלייא נקיט. ונראה לי בס"ד הדבר כפשוטו ולא שינה הלשון והוא על פי מה שכתב מהרש"א ז"ל דהמלווים ברבית חושבין שהלוה מרויח הרבה במעות אלו שלוקח מהם ונמצא הרבית שנותן להם אינו נותן מכיסו אלא נותן מן הריוח שמרויח בממונם והם אינם נושכים אותו עיין שם, ולכן אומרים משה רבינו חכם עוסק בתורה יומם ולילה ולא עשה מסחר ומשא ומתן כדי שידע כמה רווחים אפשר שיגיע לזה העוסק במשא ומתן עד שהוא נותן הרבית ממקצת הריוח דאם לא היה חכם היה עוסק והיה יודע ריוח שאפשר להגיע ולא היה אוסר הרבית. ומדבריהם אלו יוצא כפרנות גדולה בכל מצות התורה שבזה אומרים שצוה מדעתו ח"ו בכל מצות שכתב בתורה.

ובזה מובן בס"ד טעם לשם רבית לרמוז העובר על עון זה של הרבית כאלו עובר על כל תרי"ב מצות כי כמו שאומר מצוה זו צוה מדעתו כן יאמר על כל תרי"ב מצות הנשארים והיינו **רבית** אותיות **תרי"ב**.

גּוֹרֵם קְלָלָה לְעַצְמוֹ (**תהלים לא, יט**). לפירוש רש"י קשה למה לא יקללו הלוה לומר שכופר בממון? ונראה לי בס"ד כיון שזה הלוהו שלא בעדים בעל כרחו היה מוחזק בעיניו לצדיק

דאם לא כן היה מלוהו בעדים ולכן אומרים הלוה צדיק הוא כי כן היה מוחזק בעיני המלוה אך המלוה רשע שהוא מדבר על צדיק עתק מה שאין כן אם מלוה בעדים אם רואין זה תובע וזה כופר למה יתלו הקללה במלוה ולא בלוה מאחר דהמלוה הלוהו בעדים אם כן לא הוחזק בעיניו לצדיק וזה כופר עתה מפני שראה שאין העדים מצויים להעיד.

אִזְדַּמַּן לִי קְטִינָא דְּאַרְעָא. נראה לי אף על גב דשלח לו כן כדי לנסותו עם כל זה לא דבר שקר ח"ו אלא אמת היה הדבר הזה שנזדמן לו קטינא דארעא והוא היה לו מעות לקנות ושלח לו ללוות ממנו בלא עדים ושטר כדי לנסותו ולכן דקדק לומר לו קטינא דארעא כי מעשה שהיה כך היה.

שְׁלֹשָׁה צוֹעֲקִים וְאֵינָם נַעֲנִים. יש להקשות אמאי לא נקיט עבד עברי דאמרו רבותינו ז"ל (קידושין כ.) הרי זה קונה אדון לעצמו? ועיין מהרש"א ז"ל מה שכתב בזה.

ונראה לי בס"ד עבד עברי שאני שהוא מקיים בזה מצות הבורא יתברך שצוהו כִּי טוֹב לוֹ עִמָּךְ (דברים טו, טז) ואיך יצעק על קיום המצוה הלא גזרת מלך היא ואשריו שבא לידו מצוה זו והוא מקיימה בשמחה מה שאין כן הכא. **ועוד** דבר זה דעבד עברי קונה אדון לעצמו לא שייך אלא במי שיש לו כר אחד דוקא וכן שאר דברים בצמצום אבל מי שיש לו בהרווחה שיש לו בשבילו ובשביל עבדו אין זה נראה קונה אדון לעצמו. **ועוד** עבד עברי יש לו זמן ידוע שיש לו מתירין אחר שש שנים מאיליו מה שאין כן הנך דברים אין להם תקנה.

דַּבֵּישׁ לֵיהּ בְּהָא מָתָא וְלָא אָזִיל לְמָתָא אַחֲרִיתִי. כתב מהרש"א לא ידעתי לכוין אמאי קרי ליה קוֹנֶה אָדוֹן לְעַצְמוֹ? ונראה לי בס"ד הכונה אם לקח עסקא מאיזה אדם או עשה שותפות עם אדם לזמן ידוע וראה שטרח כמה שנים ולא הצליח דאז צריך אחר גמר אותו עסק ושותפות לא יכניס עצמו בעסקא אחרת ושותפות אחרת באותה העיר אלא ילך לעיר אחרת ושם יעשה הנה אם זה לא הלך לעיר אחרת אלא חזר ועשה שותפות אחרת או עסקא אחרת לזמן שנים כך וכך הרי זה חשיב קוֹנֶה אָדוֹן לְעַצְמוֹ דאחר שניסה ולא ראה הצלחה באותה העיר למה הכניס עצמו בעסק חדש שאינו יכול לעזוב אותו אלא עד שישלים הזמן.

או אפשר לפרש מציאות זו קרוב להאמור דהיינו אם הוא ראה שאין לו הצלחה באותה העיר שראוי לעזוב אותה והוא קנה קרקעות ובנה אותם וגם נשא אשה שם שאז נתמשכן באותה העיר ולא יכול לעזוב כי אי אפשר למכור קרקעו אחר שבנאה ופיזר עליה ממון הרבה שאם ימכרנה לא יוכל למכור בחצי דמים שהוציא עליה וכן אחר שנשא אשה

כאן לא תרצה אשתו שיצא מן העיר בשום אופן ולכך הוי זה קונה אדון לעצמו במעשה שעשה בעיר זו שמעשיו יעכבוהו ללכת לעיר אחרת ובעל כרחו יעסוק כאן ואין העסק טוב לו אלא מפסידו.

דף עט:

הַשּׁוֹכֵר אֶת הַחֲמוֹר לִרְכֹּב עָלֶיהָ אִישׁ, לֹא תִּרְכַּב עָלֶיהָ אִשָּׁה. הטעם ידוע הוא מפני כי משא האשה ברכיבה כבד על הבהמה יותר מרכיבת האיש דהאיש נושא עצמו יותר מן האשה ואינו מכביד על הבהמה כמו האשה וכנזכר בפוסקים ז"ל ובודאי דבר זה נאמר על רוב העולם ונראה דכל אדם הרוכב על הבהמה ואינו רגיל ברכיבה ויש לו פחד ברכיבה ודאי מכביד יותר על הבהמה שאינו נושא אה עצמו ולכן על הרוב האשה מכבדת יותר משום דאינה רגילה והיא מפחדת שמא תפול. גם נראה דכל הרוכב בפיסוק רגלים לכאן ולכאן יהיה כובד גופו קל על הבהמה יותר מן הרוכב אשר רגליו שתיהם לצד אחד כמנהג אירופ"א כעת שלא תרכב האשה בפיסוק רגלים וכן היה בזמן קדמון ולכן גבי איש אמר הכתוב מֶרְכָּב (ויקרא טו, ט) וגבי אשה מוֹשָׁב.

ומה שאמר **וַתִּרְכַּבְנָה עַל הַגְּמַלִּים** (בראשית כד, סא) והיא היתה אשה היינו משום בעתותא דגמלים וכנזכר בגמרא (פסחים נ.).

אָמַר אַבַּיֵי: שְׁמַע מִינָּהּ בֵּינִיתָא אַפְרֵסָא תַּקְלָא, לְמַאי נַפְקָא מִינֵּיהּ? לְמִקָּח וּמִמְכָּר. עיין פירוש רש"י ז"ל והדבר יפלא מה צורך ללמוד זה מדיוקא דברייתא ולדמות מילתא למילתא דהא אפילו תינוק יודע דבר זה שהכרס מכביד הדג ואם ישקול הדג בלא כרס ירויח הלוקח. והתוספות גרסו גרסה אחרת ופירשו לפי אותה הגרסה דלמד מן הברייתא שהעובר מכביד את אברי האשה בהיותו בקרבה ויליף שגם הכרס של הדג מכביד בשר הדג בהיותו בקרב הדג על כן הלוקח לא ישקול הדג עם כריסו בהיותם יחד אלא יוציא הכרס וישקלנו עם הדג עיין שם.

וקשיא לי על זה בשלמא האשה כיון שהיא עודה בחיים איבריה יונקים זה מזה ונותנים חיות וכח זה לזה ולכן העובר שבקרבה נותן כח כובד באברים שלה כי מאחר דאברים שלה יש בהם חיות לוקחים ויונקים כח מן העובר אבל הדג אחר שניצוד ויצא מן המים אין בבשרו חיות כלל ואם כן אינו נוטל כלום מן כרס הדג כי החיות היא המביאה לבשר כח מבחוץ ובעוד הכרס בתוך הדג הרי הוא כמונח חוצה לו ואינו נותן ואינו נוטל כלום וכן הבשר של הדג אין להם חיות כדי שימשך להם כח כובד מן הכרס.

ונראה לי בס"ד כי בעוד הכרס בקרב הבשר שם יש ליחות הרבה וכיון שלא נקרע הדג

לא שלט אויר בקרב הדג ואז בשר הדג מבפנים יכבד מכח הליחות כההיא דאמרו רבותינו ז"ל (בבא בתרא פט:) אל יטמין אדם משקלותיו במלח כי המשקל מושך ליחות מן המלח ויכבד משקלו וכן זה בעוד הכרס בקרבו שם ימצא ליחות מעת היותו בחיים ולכן יכבד הבשר מחמת הליחות שיש שם אך אם הלוקח יקרע תחלה הדג ויוציא הכרס ממנו אז שולט אויר בבשר הדג מבפנים ותתבייש הליחות ואז יהיה הפרש במשקלו וכן העובר בהיותו במעי אמו מוכרח שיהיו אברים של אמו כבדים מחמת הליחות שיש להם מבפנים מכח העובר.

דף פג.

אָמַר לֵיהּ: דִּינָא הָכִי? אָמַר לֵיהּ: אִין, "לְמַעַן תֵּלֵךְ בְּדֶרֶךְ טוֹבִים" (משלי ב, כ). קשה וכי רבה בר בר חנה לא ידע ליה להאי קרא? ונראה לי דודאי ידע ליה אך סבירא ליה דאין בית דין גוזרין על האדם לעשות כן אלא האדם מעצמו ראוי שיעשה כן ולכן כיון שראה שהם קבלו עליו בבית דין של רב וגזר עליו רב לעשות כך לכן אמר לו דִּינָא הָכִי שיהיה בדבר זה גזרה כבדה על האדם וְאָמַר לֵיהּ 'אִין' לגברא רבא דכוותך צריך שיגזרו בית דין עליו לעשות כך כי גברא דכוותך חייב מן הדין ללכת בדרך טובים.

ואם תאמר מעיקרא רבה בר בר חנה איך לקח גלמייהו ולא קיים מעצמו מאמר הכתוב הזה? ונראה לי הוא לא כיון ליקח מהם נזק היין אלא אמר אקח גלמייהו כדי שאחר כך יבקשו ממני ויפצירו בי בתחינה ובקשה להחזיר להם ואחזיר להם ובודאי לא יעיזו פניהם לבקש ממני שכר אבל אם לא אקח גלמייהו אז יעיזו לבקש ממני שכר וכאשר בקשו כן לבסוף.

ואם תאמר כיון למיהב אגרייהו דייק לה רב מן סיום הכתוב וְאָרְחוֹת צַדִּיקִים תִּשְׁמֹר (משלי ב, כ) רבה בר בר חנה אמאי לא דייק כן מפסוק הנזכר ואין הכי נמי יתן להם שכרם קודם שיתבעו אותו? ונראה לי דרבה בר בר חנה מפרש 'לְמַעַן תֵּלֵךְ בְּדֶרֶךְ' טוֹבִים בדברים שבין אדם לחבירו כמו האי גונא 'וְאָרְחוֹת צַדִּיקִים תִּשְׁמֹר' בדברים שבין אדם למקום ובא רב ופירש לו גם זה מדבר בדברים שבין אדם לחבירו ובא הכתוב לרבות חסידות יותר.

דף פג:

מַאי דִּכְתִיב: "תָּשֶׁת חֹשֶׁךְ וְיִהִי לָיְלָה, בּוֹ תִרְמֹשׂ כָּל חַיְתּוֹ יָעַר" (תהלים קד, כ). נראה לי בס"ד דקשיא ליה באומרו **וְיִהִי לָיְלָה** והלא החשך עצמו נקרא לילה דכתיב וְלַחשֶׁךְ קָרָא

לַיְלָה (בראשית א, ה) לכך פירש לילה קאי על עולם הזה שדומה ללילה.
ונראה לי בס"ד דמיון הזה על פי מה שאמרו בגמרא (ברכות יז.) עוֹלָמְךָ תִּרְאֶה בְּחַיֶּיךָ דהכונה שיהי לצדיקים ענג נפש מעין עולם הבא מצד רוב שמחתם בתורה ומצות וזהו עוֹלָמְךָ הוא עולם הבא תִּרְאֶה בְּחַיֶּיךָ בעולם הזה ומצד זה דומה עולם הזה ללילה דאף על פי שהוא חושך ימצא לפעמים בו הדלקת נרות מרובים עד כי לילה כיום יאיר וכן עולם הזה שהוא חושך יאיר בו אור הוא עונג עולם הבא.
"**בּוֹ תִּרְמֹשׂ כָּל חַיְתּוֹ יָעַר**", **אֲלוּ רְשָׁעִים שֶׁבּוֹ שְׁדוֹמִין לְחַיָּה שֶׁבַּיַּעַר** (**תהלים קד, כ**). נראה לי בס"ד דחיות רעות ההולכים במדבר הם נראין לכל מרחוק ובורחין מהם ונשמרים מהם אך חיות רעות אשר נחבאים ביער אין מרגישים בם להשמר מהם, וכן ענין רשעים יש שהם רשעים גמורים וידועים מאלו אין פחד אך הפחד הוא מן רשעים שאינם ידועים ונראין להדיה וכמו שאמר הכתוב הֶ' לִי בְּעֹזְרָי וַאֲנִי אֶרְאֶה בְשֹׂנְאָי (תהלים קיח, ז).
"**תִּזְרַח הַשֶּׁמֶשׁ**", **לַצַּדִּיקִים** (**תהלים קד, כב**). דריש כן על דרך וְזָרְחָה לָכֶם יִרְאֵי שְׁמִי שֶׁמֶשׁ צְדָקָה (מלאכי ג, כ) לכן דריש אומרו כאן הַשֶּׁמֶשׁ בה"א הידיעה דקאי על שמש שיזרח לצדיקים ונראה לכן הצדיק נמשל לתמר דכתיב צַדִּיק כַּתָּמָר יִפְרָח (תהלים צב, יג) כי שֶׁמֶשׁ [640] גימטריא תָּמָר [640] והוא אור הזרוח לצדיקים גם מספר שֶׁמֶשׁ עולה מספר אוֹר צַדִּקִים חֲסִדִים טוֹבִים [640].
"**וְאֶל מְעוֹנָתָם יֵרָבָצוּן**", **אֵין לְךָ כָּל צַדִּיק וְצַדִּיק שֶׁאֵין לוֹ מָדוֹר לְפִי כְּבוֹדוֹ** (**תהלים קד, כב**). דייק לה מדכתיב **מְעוֹנָתָם** ולא 'מעונות' כי מעונתם משמע הראויים להם ואפשר לרמוז הענין בכתוב מְעוֹנָתָם חלקנה לשתים וקרי בה 'מעון תם' כלומר שלם לפי כבודו ואינו חסר.
"**וְלַעֲבֹדָתוֹ עֲדֵי עֶרֶב**", **בְּמִי שֶׁהִשְׁלִים עֲבוֹדָתוֹ עֲדֵי עֶרֶב** (**תהלים קד, כג**). מלבד פשט הדברים דקאי על יום המיתה יש לפרש **עֶרֶב** לשון ערבות שהאדם חייב גם בשביל אחרים מצד הערבות אם לא הוכיח אותם והוא השלים חיוב המוטל עליו גם מצד הערבות.
או יובן **עֶרֶב** רמז למיתוק הגבורות בחסדים שחייב האדם לעשות על ידי מעשיו הטובים והוא שם אלקים ברבוע עולה ד' שהוא דין ויתמתק בשם הוי־ה דמלוי יודי"ן שהוא רחמים וזהו הרמוז באותיות עֶרֶב שהם ע"ב ר' שהשלים עבודתו גם בזאת שעשה המיתוק כראוי ונרמז זה המיתוק בסדר אותיות ערב שהוא לשון עריבות שהוא ענין המיתוק.
או יובן בס"ד **עֲדֵי עֶרֶב** רמז בזה ע' רב דידוע עי"ן של שְׁמַע (דברים ו, ד) היא עי"ן רבתי שרומזת לבינה ולכך נכתבה בתיבת שמע, כי שמע כלומר הבן והיינו נמי דשמיעה היא

בבינה וידוע כי עולם הבא הוא סוד בינה ולזה אמר **לַעֲבָדְתּוֹ עֲדֵי עָרֶב** עד עין רב כלומר עד שיגיע לעולם הבא שהיא סוד עין רב.

אִי צוּרְבָא מֵרַבָּנָן הוּא וְנַיִים, אַקְדּוּמֵי אַקְדִּים לְגֵירְסֵיהּ. יש להבין למה בתלמיד חכם כפל לשון אַקְדּוּמֵי אַקְדִּים ובפועל אמר קָדִים עָבִיד ולא אמר אַקְדּוּמֵי קָדִים?

ונראה לי בס"ד כי הפועל אין דרכו להקדים קודם עלות השחר כלל ורק יזדמן זה במקרה בהיכא דבעל המלאכה נחפז למלאכתו ומבקש מן הפועל להקדים להקיץ באשמורת קודם עלות השחר כדי לעסוק זמן יותר במלאכה שצריכה לו במהרה ולכך כיון דלא הורגל בזה נתנמנם באותו העת מחמת הקצתו מן השינה קודם מדתו בכל יום אך תלמיד חכם בודאי דרכו להקדים שעה או שתים קודם עלות השחר לעסוק בתורה בעוד לילה וכיון דמורגל בקדימה זו אינו מתנמנם מחמת זה ביום ורק יזדמן באיזה לילה שהקדים זמן יותר מקדימה הרגיל בה שהקיץ משנתו ארבע וחמש שעות קודם עלות השחר מפני שנזדמן לו סוגיה עמוקה ורצה לעיין בה אותה הלילה זמן יותר והוכרח להקדים קודם זמן קדימתו הנהוג בכל לילה ולכך הוא מתנמנם ביום ההוא מפני שהיה לו שינוי מן ההרגל שלו לכן אמר אקדומי אקדים לשון כפול.

אִי פּוֹעֵל הוּא, קָדִים עָבִיד עֲבִידְתֵּיהּ. קשא הוה ליה למימר קָדִים עָבִידְתֵּיהּ דהא גבי תלמיד חכם לא אמר 'גריס גרסתיה'?

ונראה לי בס"ד דפועל יום אין דרכו לקום באשמורת קודם עלות השחר ואמאי זה מתנמנם אך יזדמן לו שיש לו בביתו מלאכה שלו של עצמו וביום אינו יכול לעסוק בה כי הוא שכיר לעשות מלאכת בעל הבית כדי שיזון בשכרו בני ביתו ועל כן במלאכת עצמו יעסוק בה בביתו באשמורת קודם עלות השחר ולכך מתנמנם ולזה אמר עָבִיד עֲבִידְתֵּיהּ דייקא כלומר עבודה השייכה לו לעצמו.

אִי עֲבִידְתֵּיהּ בְּלֵילְיָא, רְדוּדֵי רָדִיד. פירוש אם הוא מפועלים שדרכם לעסוק בלילה הנה אלו דרכם לישן אחר זריחת השמש ולמה לעת כזאת מתנמנם מאחר שעתה קם מן השינה? אלא היינו טעמא כי בעל המלאכה היה לו צורך לגמור המלאכה מהר ולכן לא הניחו לעזוב מלאכתו בזריחת השמש אלא ימשך אותה עד שלש וארבע שעות מן היום ולכך זה עתה עזב את עסק המלאכה שעדיין לא ישן והוא מתנמנם כעת.

ודע כי כל השערות אלו שהסביר אותם לו היינו כדי לתפסו בעבור לחקרו ולדרשו ואין הכונה שימסרנו למלכותה על פי השערות אלו יען כי השערות אלו הם מוסברים על פי הרוב דאפשר שהוא אינו תלמיד חכם ואינו פועל ועם כל זה ישן שקרה לו מקרה של הקצה באותה הלילה שהיה לו כאב הראש או כאב שינים או כאב מעיים או היה לו

חולה בתוך ביתו ושמשו כל הלילה או היה בסעודת מרעים וכיוצא ולכן אין למסרו ביד מלכות אלא אם כן יעשה לו חקירה ודרישה לדעת למה מתנמנם ולמה לא ישן בלילה ואז אחר שיתברר לו הדבר יעשה מעשה מה שאין כן אם הוא תלמיד חכם או פועל אין צריך לתפסו כדי לחקרו ולדרשו אלא יתלה הדבר בעניינו.

ודע כי המלך מוליך עמו אנשים משחיתים הממונים על הרג וצליבה ובתחילה כאשר תופסו כדי לחקרו ולדרשו אין רשאין לשלוט בו ורק אחר שיתברר אצלו שהוא גנב אומר לאותם המשחיתים תפסוהו אז יצא הדבר מתחת ידו כי אלו יעשו בו משפט כתוב להרגו או לתלותו ואין יכול להצילו מידם כי מאחר שמסרו בידם נמצא נגמר דינו אצלו ולכן כיון שאמר לאותם הממונים על ההוא גברא תפסוהו לא היה יכול להצילו מידם אלא תכף עשו בו משפט כתוב לתלותו כי כך הם מצווים ועומדים מאת המלך.

שָׁלַח לֵיהּ: **קוֹצִים אֲנִי מְכַלֶּה מִן הַכֶּרֶם**. הא דלא אמר לו הוּרְמָנָא דְּמַלְכָּא הוּא כאשר השיב אותו פַּרְהַגּוֹנָא וכאשר השיב רבי ישמעאל לאליהו זכור לטוב.

ונראה לי בס"ד דאף על פי שהיה עושה חקירה ודרישה כשהיה תופסם ומתברר לו רשעתם מתוך דבריהם ועניינם עם כל זה לא היה סומך על בירור זה למסרם למלכות אלא עד שיראה בפרצוף שלהם אשר בו ידע ויבין בחכמה האלקית אשר בקרבו שזה האדם הוא ראוי להכריתו מן העולם והוא כקוץ שאין לו תקנה אלא שריפה שאין בו לחלוחית של מצוה ואינו עתיד לצאת מידו פועל טוב על דרך שאמרו רבותינו ז"ל על פסוק וַיִּפֶן כֹּה וְכֹה וַיַּרְא כִּי אֵין אִישׁ וַיַּךְ אֶת הַמִּצְרִי (שמות ב, יב) כי רבי אלעזר בן רבי שמעון היה לו כח השגה זאת והיה לו רוח הקודש לידע נסתרות ונעלמות ומה שעתיד להיות. וכאשר נמצא בזוהר הקדוש מעשיות המעידים עליו בהשגת רוח הקודש שידע נסתרות כמראה הנביא וכמו שאמרו במעשה דההוא גברא ואותו נחש ולכן השיב לו בפה מלא **קוֹצִין אֲנִי מְכַלֶּה מִן הַכֶּרֶם** כלומר אני יודעם ומכירם שהם כקוצין שאין להם תקנה אלא בשריפה.

ורבי יהושע בן קרחה ידע שיש לו השגה בכך וידיו רב לו בחכמה האלקית ורוח הקודש וקבל דבריו אלו שבני אדם אלו הם קוצין שאין להם תקנה אלא בשריפה ורק אמר לו למה יהיה דבר זה על ידך וכי מן השמים אפקדוך לעשות כליון זה על ידך הנה דבר זה הוא ביד בעל ההשגחה שהוא **בַּעַל הַכֶּרֶם וְהוּא יְכַלֶּה אֶת קוֹצָיו** ולמה אתה מכניס עצמך בעובי הקורה? דאף על פי שאין אתה טועה להמית את הזכאי אין אתה ממונה על כך מן השמים!

ובזה מובן הטעם כי אליהו זכור לטוב דהוה שכיח אצל רבי אלעזר ברבי שמעון טפי

מן רבי ישמעאל ולא אמר לו כלום על דבר זה כמו שאמר לרבי ישמעאל והיינו משום דהוא יודעו ומכירו שיש לו רוח הקודש וראיה רוחנית דאינו טועה ושוגה באלו האנשים שמוסר אותם למלכות.

ומה שהיה רוצה להציל לאותו כובס וסוף דבר עמד תחת הזקיפה ובכי היינו כי לאותו כובס לא ראה בפרצוף שלו ולא ידע ענייננו ומה הוא אלא תכף כשאמר לו אותו דבר החליט בדעתו שזה ראוי להשחיתו מן העולם ואמר לממונים המשחיתים תפסוהו וכיון שאמר לאלו יצא הדבר ידוע שאינו יכול לחזור בו ולכך הוה בכי שמא ח"ו טעה בו ועל זה נאמר **פרי המהירות חרטה** כי עתה אינו יכול לראות בפרצוף שלו ואחר ששמע דבריו שאמר לו אל ירע בעיניך שדרך לראות בהם הפרצוף ולא ראית כי הנה אני מבשר אותך שלא טעית ולא שגית בדבר זה כי הוא באמת אין לו תקנה אלא הכרתה מן העולם ותשמע דבר אחד ממעשיו הרעים ומזה תבין כמה מלא עבירות וכמה היה הוא רע וקשה בעולם כי הוא ובנו בעלו נערה מאורסה ביום הכיפורים אשר בו כל הרשעים בטלים מן העבירות ומזה תבין אם ביום הכיפורים עשה כך כמה וכמה מעשים רעים עושה בכל יום ואם כן זו הצליבה היא תקנתו ואל תצטער מעתה בעבור זאת וכל זה מן השמים הניחו בלב אותו אדם לומר בפיו הודעה זו לרבי אלעזר כדי לשכך דעתו דרבי אלעזר ולא יצטער.

שָׁלַח לֵיהּ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה: חֹמֶץ בֶּן יַיִן. הנה בודאי אין כוונתו כמו שפירש רש"י ז"ל אלא כונתו בזה על דרך מה שאמר שמואל בגמרא דחולין (חולין קה.) בענין אכילת חלב אחר בשר אנא חלא בר חמרא בהא לגבי אבא והיינו בעבור שהיה אביו מתנהג בחסידות יתירה בענין זה והוא לא נהג באותה חסידות לכן קרא עצמו 'חומץ' לגבי אביו וכן הענין כאן דאמר לו בענין זה אתה חשוב **חֹמֶץ בֶּן יַיִן** לגבי אביך כי אביך היה משתדל להחיות את ישראל שביטל כמה גזרות רעות מעליהם אף על פי שהיו חייבין בדין ואתה עושה להפך שמוסר אותם להריגה.

והשיב לו מה שאני עושה הוא טובה לישראל כי **קוֹצִים אֲנִי מְכַלֶּה מֵהַכֶּרֶם** שאני יודע ורואה ברוח הקודש ואבודם הנאה להם והנאה לישראל ולכל העולם וכמו שאמרו בגמרא (משנה סנהדרין י, ו) כָּל זְמַן שֶׁהָרְשָׁעִים בָּעוֹלָם, חָרוֹן אַף בָּעוֹלָם ושאל בגמרא מאן רשעים ואמר רבי יוסף גַּנְבֵי ואם כן אלו הגנבים שאני תופס אותם הוא קוצים מכאיבים וכאשר אבערם אני גורם חיות לכל ישראל וטובה גדולה כי ודאי טוב לכרם אם יבערו את קוציו ממנו.

הִנִּיחַ יָדוֹ עַל בְּנֵי מֵעָיו, וְאָמַר: שִׁישׁוּ בְנֵי מֵעַי, שִׁישׁוּ, וּמַה סְפֵקוֹת שֶׁלָּכֶם כָּךְ, וַדָּאוֹת שֶׁלָּכֶם עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. פירוש אם זה הכובס שלא ראיתי בפרצוף שלו קודם שמסרתיו דעל כן הייתי מסתפק שמא שגיתי בו כך דנתברר לי עתה שלא שגיתי הודאות שלכם שהם בבני אדם שלא מסרתים אלא עד שראיתי בפרצוף שלהם ונתבררו אצלי בראיה הרוחנית על אחת כמה וכמה שיהיה לבי בטוח שלא יצא תקלה מתחת ידי כלל.

ועדיין צריך להבין למה הניח ידו על בני מעיו יאמר דברים בלי השמת ידים? ועוד למה החליט ותלה השמחה לבני מעיו יותר משאר איבריו ויותר שייך לומר שִׁישׁוּ שְׂפָתַי וּלְשׁוֹנִי שהיה מוסר הגנבים במאמר פיו?

ונראה לי בס"ד דכתב הרב עיון יעקב ז"ל דבני מעיו קאי על הלב והכליות כדאמרינן בסוף ברכות (ברכות סא.) לב מבין כליות יועצות וידוע דהלב והכליות נקראין בני מעים כדאיתא ביורה דעה (סימן נב) עד כאן דבריו עיין שם. וידוע מה שאמרו רבותינו ז"ל שתי כליות יש באדם אחת מימין ואחת משמאל ואותה שבשמאל מיעצתו לרעה, וכתב מהרש"א ז"ל דלכן אמר דוד המלך ע"ה אַף לֵילוֹת יִסְּרוּנִי כִלְיוֹתָי (תהלים טז, ז) שזכה דוד המלך ע"ה שגם הכוליא של שמאל מיעצתו לטובה עיין שם. ובזה פרשתי דברי החכם בצוואתו לבנו **בני קח את העיצה מן הרחוק ועשה את הקרוב רחוק** והוא פלא! ולפי האמור הכונה כך קח העיצה מן הרחוק כלומר מכוליית הימין שהיא רחוקה מן הלב כי הלב הוא הלוקח את העיצה ולא תקח מכוליית השמאל שהיא קרובה ללב ועל ידי כך תעשה את הרחוק שהוא כוליית השמאל מיעצת לטובה כמו הקרוב שגם היא תייעץ לטובה.

ובזה פרשתי בס"ד הכתוב בישעיה עֲצוֹת מֵרָחוֹק אֱמוּנָה אֹמֶן (ישעיה כה, א) פירוש עצות הבאים מן הרחוק דוקא הנה הם אמונה אומן שתאמין שהם לטובה ולכן נאמר בשבח התורה באשת חיל מֵמֶרְחָק תָּבִיא לַחְמָהּ (משלי לא, יד) ולזה אמר שָׁלוֹם שָׁלוֹם לָרָחוֹק וְלַקָּרוֹב אָמַר ה' וּרְפָאתִיו (ישעיה נז, יט) שהקדוש ברוך הוא ירפא כוליית השמאל לעשותה ככוליית הימין המיעצת לטובה.

ולכן הניח ידיו על בני מעיו שהם הלב והקולייא של ימין להורות דהלב שלו אינו לוקח עיצה אלא מכוליית הימין שמיעצת לטובה ומסירת הכובס למלכות היתה בעצת כולית הימין וכאשר נראה עתה סופו של דבר בהודאת הכובס על עצמו. ונראה לרמוז בס"ד ראשי תיבות **כ**וליה **ל**ב **י**דים הוא 'כלי' כי הלב הוא הלוקח את העצה והכוליה היא הנותנת את העיצה והידים הם העושים המעשה שהוא הפועל על פי העיצה ההיא.

נמצא שלשה אלה הם שותפים בכל דבר ודבר מתחלה ועד סוף אך שותפות שלשה

שסימנם כלי יש שותפות עם כוליה ימנית דצירוף כלי זה הוא נקרא 'כלי יקר' כמו שנאמר הִבָּרוּ נֹשְׂאֵי כְּלֵי ה' (ישעיה נב, יא) ויש שותפות עם כוליה השמאלית המיעצת לרעה אשר צירוף זה נקרא 'כלי מות' כמו שנאמר וְלוֹ הֵכִין כְּלֵי מָוֶת (תהלים ז, יד) ולכן נתכוון רבי אלעזר לתת ידו על לבו ועל כוליה הימנית לרמוז כי צירוף כלי שיש בצלו הוא יד ולב עם כוליה הימנית שצירוף זה נקרא כלי ה' ונקרא כלי יקר.

ודע אף על גב שדיבר עם רבי אלעזר אחר דזקפוה הנה היה דרכם דאחר שזוקפים אותו אין מותחים החבל לחנקו אלא ממתינים עליו זמן עד שיתוודה ויצווה לבני ביתו שעומדים תחת הזקיפה ומדבר עמהם מה שרוצה לדבר.

הֲווּ מַפְקֵי מִינֵיהּ דִּיקּוּלֵי דִּיקּוּלֵי דְּתַרְבָּא. נראה דאף על גב דאפשר להיות שומן רב בדורות הראשונים שהיו גדולים באיכותן ובכמותן מכל מקום אפשר לשון זה לאו דוקא אלא הוא לשון גוזמא כמו שאמרו בגמרא על תפוח וגפן ופרוכת דברו חכמים לשון הבאי וכמו שאמרו במסכת מדות ותמיד (תמיד כט.) וכן אמרו דברה תורה לשון הבאי כמו שנאמר עָרִים גְּדֹלֹת וּבְצוּרֹת בַּשָּׁמָיִם (דברים א, כח) וכן דברו בנביאים וַתִּבָּקַע הָאָרֶץ בְּקוֹלָם (מלכים א' א, מ) ועל כן גם הכא אפשר דנקיט הגמרא כלשון בני אדם לומר על דבר שהוא רב משיעור הנהוג לשון המורה רבוי עצום מאד ואינו כך ממש ואפשר לפי זה דגם מה שאמרו תלמודא דְּהָוֶה עַיֵּיל בַּקְרָא דְּתוֹרֵי בֵּינַיְיהוּ לאו דוקא אלא הוא לשון גוזמא כלשון בני אדם.

דף פד.

אָמַר לֵיהּ: וּמַאי אַעֲבִיד? **הוּרְמָנָא דְּמַלְכָּא הוּא.** הא דלא אמר לו 'כמו שאמר רבי אלעזר 'קוֹצִין אֲנִי מְכַלֶּה מִן הַכֶּרֶם' מפני כי רבי אלעזר ידוע ומפורסם בחכמה האלקית בידיעת הפרצוף ובהשגת רוח הקודש ולכן גם אליהו זכור לטוב לא הוכיחו על דבר זה כי בודאי קוצין מכלה אך רבי יהושע היה עושה מהשערת השכל ואפשר שישנה ח"ו.

אַבְרֵיהּ דְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל וכו'. העיקר בזה הם שני פירושים שהביא בשיטה מקובצת האחד הוא מתלמיד הרי"ף ז"ל שפירש 'אבריה' רצונו לומר אכילתו והשני פירוש הריטב"א ז"ל שפירש על מקום הקבורת של הזרוע או הירך שהוא עגול ושם בודקין את האדם שהוא שמן עיין שם.

ולפירוש תלמיד הרי"ף מצינו בתלמודא דמיון לזה והוא אברויי אילני בסוכה (סוכה מד:) ומועד קטן (מועד קטן ג.) ועבודה זרה (עבודה זרה נ:) שפירש הערוך (ערך אברויי) 'אברויי

אילני' רצונו לומר מניחין זבל תחת האילנות להברותן כלומר להאכילן כמו לְהַבְרוֹת אֶת דָּוִד (שמואל ב' ג, לה) עד כאן עיין שם.

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אֲנָא אִישְׁתַּיְירִי מִשַּׁפִּירֵי יְרוּשָׁלַיִם. נראה לי בס"ד טעם מה שזכה רבי יוחנן ליופי גדול כי הוא היה עניש וקטיל וכל צדיק שהוא עניש וקטיל יש לו כח מן שם כה־ת כי בזה השם הורג כידוע וכמו שאמר רבינו האר"י ז"ל (בשער מאמרי רבותינו ז"ל בשבת) וכיון דזכה לכח שם זה זכה ליופי כי שם זה מילואו הוא אותיות יופי כזה כ־ף ה־י תי־ו המלוי הם 'יופי'.

וְנוֹתְבֵיהּ בֵּין שְׁמָשָׁא לְטוּלָא. פירוש כדי שתהיה נכרת הזהרורית שתזרח בטולא ובתוך השמש אינה ניכרת.

כִּי סַלְקָן בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל מִטְבִּילַת מַצָּוָה וכו'. מכאן יש ללמוד דאשה ההולכת לבית הטבילה תקח עמה אשה כשרה כדי לראות הטבילה שלה יען כי בה פוגעת תחלה וכאן משמע דפגיעה בכשר עושה פועל טוב בולד שתתעבר בו מאותה טבילה.

לְפִגְּעוּ בִּי כִּי הֵיכִי דְּלִיהֲווּ לְהוּ בְּנֵי שַׁפִּירֵי כְּוָתֵי. אף על גב דראוי להקדים התורה ליופי זכר אותם כפי סדר הווייתם בעולם כי בתחילה ניכר היופי באדם ואחר כך ניכרת חכמתו בתורה אך קשא יופי לבנים למאי אצטריך ואין זה הגון אלא לבנות?

ונראה לתרץ בס"ד דאם התלמיד חכם יפה יוליד בנות יפות ובפרט אם יזדמן גם אשתו יפה וכיון דבנותיו יפות קפצי עלייהו העשירים ולוקחים אותם בלא ממון גם עליו יקפצון העשירים לתת לו בתם ואז ממילא אחר כך יחזיקו בידו וישב בית המדרש על התורה ועל העבודה.

ברם הקשה הרב עיון יעקב ז"ל והלא אמר רבי יהושע בן חנניה לבת קיסר דאם החכם אינו יפה גמיר טפי (תענית ז.) ואם כן אמאי בקש שפירי כוותיה מאחר דהיופי מגרע גרע בהשגת החכמה? עיין שם.

ונראה לי בס"ד דהטעם שהשחור גמיר טפי מפני שאין עין הרע שולטת בו אך היפה כיון דעין הרע שולטת בו אחסורי מחסרא השגתו בחכמה מיהו אם הם שפירי כרבי יוחנן דלא הוה ליה הדרת פנים אין עין הרע שולטת בם ולזה אמר **שַׁפִּירֵי כְּוָתֵי** דאין להם נזק מעין הרע כדי שתתמעט השגתם בחכמה.

ונראה דנתפעל רבי יוחנן בדבר זה לעשותו כדי שבזכות זה שהוא מסבב לבנות ישראל להוליד בנים זכרים יפים וחכמים יזכה שיהיו לו בנים זכרים של קיימא אחר כי מתו לו עשרה בנים כמו שאמר (ברכות ה:) 'דין גרמא דעשיראה ביר' גם כדי שיהיו הנולדים נחשבים בניו.

לָא מְסָתַּפֵּי מַר מֵעֵינָא בִּישָׁא. קשא והלא רבי יוחנן כל בני אדם רואים יופיו תמיד הן בהלוכו בדרך הן בישיבתו בית המדרש שדורש בפני רבים אנשים ונשים ומאי רבותא איכא בההיא שעתא דסלקן בנות ישראל מטבילה?

ונראה לי בס"ד דאיתא בפסחים והביאו התוספות כאן האי דפגע באיתתא בעידן דסלקא מטבילת מצוה וכו' אחזה ליה רוח זנונים וכו' עיין שם. וידוע כל רוח זנונים נמשך מעינא בישא דסטרא אחרא לכן עינא דאדם היא סרסור דעבירה ולכן יוסף הצדיק ע"ה שנשמר מרוח זנונים לא שלטא ביה עינא בישא דכתיב בֵּן פֹּרָת יוֹסֵף בֵּן פֹּרָת עֲלֵי עָיִן (בראשית מט, כב) ולכן רבי יוחנן שהיה מראה עצמו לנשים בעידן דסלקין מטבילה אמר לו לָא מְסָתַּפֵּי מַר מֵעֵינָא בִּישָׁא היא רוח זנונים הנזכר והשיב אֲנָא מִזַּרְעָא דְּיוֹסֵף קָאָתֵינָא דְּלָא שָׁלַט בֵּיהּ עֵינָא בִּישָׁא ובכללה היא רוח זנונים דגם היא עינא בישא וַתְּרוֹמַמְנָה קַרְנוֹת צַדִּיק (תהלים עה, יא).

וּמַאי אַהֲנִית לִי? וכו'. לכאורה נראה פירוש רש"י ז"ל דחוק איך ישוה רבי שמעון בן לקיש רבנות של לסטות עם רבנות של תורה ואדם גדול שכמותו איך יוציא דברים אלו מפיו? על כן יותר נראה פירוש רבינו תם שפירש שהוא היה תחלה אדם גדול בתורה אלא שאחר כך פרק עול תורה ושכח תלמודו ועסק בלסטות ועל ידי רבי יוחנן חזר בתשובה ולמד תורה מחדש ובתוספות עירובין (עירובין סה:) הוכיחו כן ועיין בתוספות יבמות (יבמות נז.) בדבור המתחיל אתא, וכן כתב בשטה מקובצת בשם הרא"ש ז"ל מיהו לפירוש זה איכא דוחק בלשון 'הָתָם' וְ'הָכָא' דהוה ליה למימר 'מַעַקְרָא' וְ'הַשְׁתָּא'?

ונראה לי בס"ד כונת רבי שמעון בן לקיש התם על בני בבל והכא על בני ארץ ישראל כי בראותו דרבי יוחנן זלזל בכבודו הרבה באומרו אליו לְסָטָאָה אמר ודאי דרבי יוחנן חושב דהכבוד שאני משיג פה בארץ ישראל בין החכמים הוא בא לי בעבורו בשביל שלקחתי אחותו ולכן כל החכמים שהם סרים למשמעתו מכבדים אותי כי רבי יוחנן הוא חכם ומגיע לי הכבוד מחמתו, ולכן לא חש אלי וזלזל בכבודי בחשבו שכבודי בא לי מצידו ועל כן אמר לו מַאי אַהֲנִית לִי בכבוד הזה שנתת לי אחותך הלא התם שאין החכמים תלמידיך ואין אתה רבם מכבדים אותי בתואר רבי וכאן אין מכבדים אותי יותר מבני בבל אלא גם כן קרו לי 'רַבִּי' ונמצא זה הכבוד אינו בא לי מחמתך והשיב לו אַהֲנָאי לָךְ בתתי לך את אחותי דעל ידי זה קרבתי אותך תַּחַת כַּנְפֵי הַשְׁכִינָה כי על ידי שאמרתי לך אתן לך אֲחוֹתִי דְּשַׁפִּירָא מִינָאי נתרצית לחזור בתשובה ולמדת תורה ועל ידי זה קורין אותך 'רַבִּי' הָכָא וְהָתָם.

ודע כי בודאי רבי יוחנן לא היתה כונתו מעיקרא לעשות לו אונאת דברים דאמרינן לעיל

אם הוא בעל תשובה לא יאמר לו זְכֹר מַעֲשֶׂיךָ הָרִאשׁוֹנִים אך כונת רבי יוחנן לומר לו בעל כרחי צריך להודות לך כי אתה בקי יותר ממני בדבר זה מפני כי לִסְטָאָה בְּלִיסְטָיוּתֵיהּ יָדַע אך רבי שמעון בן לקיש נצטער כי חשב דלא אכפת ליה לרבי יוחנן בזלזול שלו.

דף פד:

כִּי הֵיכִי דְּלָא לִדְחֲקוּהָ רַבָּנָן. פירוש חוששת שמא דוחקים אותו לצערו בדברים של קנטור מפני שהיו בכעס עליו מחמת אותה מעשה דהוה תפיס גנבי ואז צער זה שיהיו מצערים אותו בדברים יזיק לו בבריאות גופו כי בלילה חולה גמור הוא וביום על ידי מיני מאכל שעושה לו הוא בריא.

והא דהוו **נַגְדִין מְתוּתֵיהּ שִׁיתִּין מְשִׁיכְלֵי דְּמָא וְכִיבָא** אפשר מספר זה בדקדוק הוא כנגד שִׁתִּין פּוּלְסֵי דְּנוּרָא דמלקו בשמייא שהם כנגד שִׁשִּׁים גִּבּוֹרִים הנרמזים בפסוק הִנֵּה מִטָּתוֹ שֶׁלִּשְׁלֹמֹה שִׁשִּׁים גִּבֹּרִים סָבִיב לָהּ מִגִּבֹּרֵי יִשְׂרָאֵל (שיר השירים ג, ז) ולהכי נזדמן אחר כך דאייתו לקמיה שיתין מיני דמא וטהרניהו שגם זה המספר היה בהשגחה פרטית להורות שמצליח ביסוריו למתק הדינין של ששים גבורים וטהרת הדם מורה על המיתוק.

אָמַר לָהּ: זִיל אִמְרִי לְאִמֵּךְ: "שָׁלָנוּ, גָּדוֹל מִשָּׁלָהֶם". קשא הוה ליה למימר גדול משליך או משלכם? ונראה לי בס"ד דקאי על ממון של בית אביה שהביאה עמה ושלנו קאי על רוח הקדושה הרוחני אשר מצידו בא לו החיל הזה.

קָרֵי אַנַפְשֵׁיהּ: "הָיְתָה כָּאֳנִיּוֹת סוֹחֵר, מִמֶּרְחָק תָּבִיא לַחְמָהּ" (**משלי לא, יד**). קשא קריאה זו נאמרה על התורה ולאו אנפשיה? ונראה לי בס"ד דידוע קושית המפרשים איך נטיל הנך שִׁיתִּין עַבְדֵי וְשִׁיתִּין אַרְנָקֵי והא קיימא לן (משנה אבות ד, ה) הַנֶּהֱנֶה מִדִּבְרֵי תוֹרָה נוֹטֵל חַיָּיו מִן הָעוֹלָם? ומתרצים כי הם לא נדרו זה בשביל זכות תורתו אלא בשביל קדושתו וזה נוגע לנפשו ולא שייך בזה נֶּהֱנֶה מִדִּבְרֵי תוֹרָה עד כאן דבריהם.

וידוע כי פסוקים אלו של אֵשֶׁת חַיִל וכו' (משלי לא, י) שהם מן א' ועד ת' פירשום רבותינו ז"ל תלת פירושי אחד על התורה אחד על הנפש לכך נהגו לאומרם על קברי הצדיקים ואחד על אשה ממש וזהו שאמר **קָרֵי אַנַפְשֵׁיהּ** דלא תקשי איך נהנה מדברי תורה? ולזה אמר קָרֵי אַנַפְשֵׁיהּ פסוק זה של **הָיְתָה כָּאֳנִיּוֹת סוֹחֵר** פירוש דאזיל בתר דרשה דדרשי פסוקים אלו על הנפש ולא על התורה וכונתו לומר דהנאה זאת באה לו מצד קדושת הנפש.

אי נמי נראה לתרץ קושיא הנזכר של המפרשים קרוב לתירוץ הנזכר דאיהו סבר הדורון הזה בא לו בזכות היסורין שהיה סובל ולאו בזכות התורה שהיה לומד וידוע מה שאמר

רבינו האר"י ז"ל (בשער הגלגולים בסוד ארבעה חלוקי כפרה) דהיסורין באים מחכמה בסוד אַשְׁרֵי הַגֶּבֶר אֲשֶׁר תְּיַסְּרֶנּוּ יָ־הּ (תהלים צד, יב) וידוע מה שאמרו המקובלים (בריש אדרא רבא) דרבי אלעזר בן רשב"י היה בסוד חכמה וידוע דהחכמה נקראת רחוק בסוד וַתֶּתַצַּב אֲחֹתוֹ מֵרָחֹק (שמות ב, ד) וכנזכר בזוהר הקדוש. ולזה אמר **קָרֵי אַנַפְשֵׁיהּ** דייקא **הָיְתָה כָּאֲנִיּוֹת סוֹחֵר מִמֶּרְחָק** שהוא סוד חכמה שמשם באו לו היסורין ושם היה אחוז **תָּבִיא לַחְמָהּ** זכה לדורון הזה ולכן הוה קרי ליסורין אחי ורעי כי ממקום אחד הם.

ועוד נראה לי בס"ד לתרץ קושית המפרשים הנזכר הוא לא קבל הדורון להנות בו הנאה של תענוג אלא קבלו להברות עצמו שיש בזה פקוח נפש מאחר דאשתו מרדה והלכה לה ואין לו להברות עצמו.

אִם כְּמוֹתִי הוּא, יְהִיוּ כֻּלָּם זְכָרִים. יש להבין למה עשה המופת בכך ומאי תליא הא בהא? ונראה לי בס"ד ואקדים **מעשה** באשה משכלת שהיה לה בן חכם יושב ולומד כל היום בביתו גמרא ופוסקים והשלחן לפניו מלא ספרים ויהי היום והנה אשה אחת מן השכנים היתה יושבת על המשבר ללדת ואמו של אותו חכם שמעה קולה בחבלי יולדה ועלתה על הגג לראות בבית אותה היולדת ואחר שילדה אותה אשה ירדה אמו של החכם מן הגג בפנים שוחקות וצהובות ותאמר לבנה בעברה על מקומו בשמחת לב וצהלת פנים ילדה האשה בן זכר.

ואחר שני ימים נזדמן שגם בבית השכן השני היתה אשה יושבת על המשבר וגם כן אמו של החכם עלתה לגג לראות ואחר שעה ירדה מן הגג בפנים עצובות וכפיפת ראש ולא אמרה לבנה כלום בעברה על מקום מושבו עד שבנה שאל מאיליו לאימו מה ילדה? ותענהו בשפה רפה וקול נמוך ופניה פונים לקרקע ותאמר ילדה בת.

והבן החכם אמר לאמו תשבי אצלי כי שאלה גדולה יש לי לשאל מאתיך ותשב ויאמר לה הנה קודם שני ימים כשילדה אשת השכן בן זכר הנה את ירדת מן הגג בשמחה ופנים צוהבות ומאיליך הגדת לי שילדה זכר ולמה עתה בראותיך אשת השכן ילדה נקבה את עצובה מאוד, בשלמא האב והאם עצבים בלידת הנקבה הן בעבור שמוכרחים להזמין לה נדונייא ולהוציא הוצאות מרובות עליה והן מפני שאין יודעים סופה בחיק מי תנתן ושמא יקחנה אדם בליעל אשר ימרמר אותה ואותם כל הימים בקטטות ומריבות, אך את מה לך? אין זו הבת בתך ולא קרובתך ואינו מגיע לך מכל זה הצער כלום, ולמה נעצבת ואם הנקבה היא גרועה ופחותה אין מן הראוי שתהיה מאוסה אצלך מאחר שגם את נקבה ואיך תמאסי ותשנאי בריה שהיא כמותיך? אתמהא!

ותאמר לו אמו הנה קודם חמש שנים החפירה שיש באמצע זה החצר שלי שבה נשפכים

כל מים של רחיצה וכיבוס וכיוצא נתמלאת מים סרוחים עד פיה מפני שהיה לה עשרים שנה שלא ניקו אותה והוכרחנו להביא שני בני אדם אשר זה עסקם במלאכה זו לפתוח החפירה ולנקות אותה להוציא הסרחון מתוכה אך להיות כי היה בה סרחון הרבה לא כלו מלאכתם אלא עד הערב ובעת הצהרים הבאנו להם לכל אחד סעודתו לאכול והם בעוד הבגדים הצואים עליהם רחצו ידיהם לפי שעה כדי לאכול וישב אחד בזוית אחת בסוף החצר כדי לאכול שם וחבירו לקח סעודתו בידו ויבא וישב אצלו לאכול וזה כיון שראה שבא חבירו וישב אצלו לאכול קם ממקומו והלך וישב בזוית אחרת רחוק מחבירו.

וחזר חבירו ובא אצלו למקום השני ויאמר לו למה ברחת ממני וכי מלאכתי אינה מלאכתיך ואם יש בבגדי ריח רע מן הטינוף הלא גם בבגדיך יש ריח רע מן הטינוף ולמה ברחת ממני? ויענהו ויאמר לו כן הוא כמוני כמוך אך עתה בעת אכילה די לי בסרחון שיש אצלי בבגדי וגופי כי הוא מוכרח שאין אני עתה יכול לרחוץ גופי ולפשוט בגדי הצואין מאחר שלא גמרנו המלאכה ולמה לי להוסיף סרחון יותר אצלי שאקבל ריח רע גם מבגדיך וגופך המטונפים? די לי בשלי שהוא הכרחי!

על כן אתה בני אל תתמה בדבר זה שאני נקבה ומואסת הנקבות הלא הנקבה סרחון שלה קשה ומר מצד דמי הנדה הטמאים שרואה ובזמן הקדמונים גם בני נח היו נמאסים מאד מדם הנדה וכל אשה בנדתה סורי טמא קראו לה כי לכן תכף ומיד ברח לבן מאצל רחל אמנו ע"ה באומרה לו וָאֵרְךְ נָשִׁים לִי (בראשית לא, לה) ויצא תכף מן האהל ועל כן אני שנבראתי נקבה נמאסת אני בעיני עצמי אך מה בידי לעשות לעצמי כך נבראתי ודי לעולם בשלי ובשל נקבות שכבר נולדו והיו לנשים ולמה יהיו נוספים עליהם עוד? על כן בראותי נולדה ובאה לעולם נקבה שבה יהיה נוסף טומאה ומאיסות בעולם אני עציבה ומאוסה זאת בעיני עד כאן.

והנה דברי האשה הזאת המשכלת הן המה דברים שכתב הגאון חיד"א ז"ל בפתח עינים במסכת נדה (נדה לא:) על מאמר רבותינו ז"ל נולד זכר הכל שמחין נולדה נקבה הכל עצבין, דכתב הטעם לזה בשם מורנו הרב רבי חיים ויטאל ז"ל דחוה כשחטאה הנחש הטיל בה זוהמא ומשם נמשכה טומאה חמורה של הנדה אמנם אדם הראשון לא היה חטאו כמו חוה לכך לא היתה בו זוהמה גלויה אלא בערלה וכאשר יכרתו הערלה לזכר ישאר הזכר טהור מזוהמה הגלויה, עד כאן דבריו מורנו הרב רבי חיים ויטאל ז"ל.

ועל זה כתב הגאון חיד"א ז"ל שם כי על כן הכל ירונו וישמחו בלידת הזכר אפילו המלאכים מפני שאין לו זוהמה גלויה אלא בערלה וכל העומד לגזוז כגזוז דמי (כתובות

נא.) והוא טהור מה שאין כן הנקבה שהיא מעותדת לטומאת דמים של נדה שהיא זוהמה גלויה שהאשה היא כלי מוכן לחלאת זוהמת הסטרא אחרא לכן הכל עצבין על כי נתחדש כלי להרבות הזוהמה, עד כאן לשונו עיין שם. ודברי האשה המשכלת ההיא קרובים ומכוונים לדברים אלו.

נמצא מחמת דם הנדה תהיה הנקבה מאוסה ושנואה גם אצל הנשים שהם נקבות כמוה ואדרבה תמצא על פי הרוב שהנשים שונאין הנקבות הנולדים להם יותר מן בעליהם האנשים הזכרים. ובזה מובן הטעם מה שעשה רבי אלעזר את האות לאותם הדמים שהראו לו דטהורין הם על ידי אופן זה שיהיו מתעברים אותם הנשים וילדו כולם ממש זכרים שלא יהיה בהם אפילו נקבה אחת שיש בה סרחון זוהמה של מי נידות והיינו דידוע שיש חמשה מיני דמים טמאים שהם מצד זוהמת הנחש ויש חמשה מיני דמים טהורים שהם מצד הקדושה דאף על פי שהם דם עם כל זה הם טהורים וכמו שאמר רבינו האר"י ז"ל (בשער הכונות בדרוש הפסח) יעוין שם.

והנה רבי אלעזר ע"ה כל אותם דמים שהראו לו אותו היום היו מן חמשה דמים הטהורים שהם מצד הקדושה ואינם מטמאים דאינם מזוהמת הנחש ולכן כששמע דרננו אחריו באומרם שמא היה בהם אחת או שתים או יותר מן אותם הדמים הטמאים שהם גלוים מצד זוהמת הנחש לכך עשה האות המעיד שלא שגג בזה שיולידו כולם זכרים שאין בהם שמץ מדמים הטמאים וגם אין בהם חלק גלוי מזוהמת הנחש אלא בערלה וכל העומד לגזוז כגזוז דמי דעל ידי כך נחשב טהור מעת שנולד וכל שכן אחר המילה טהור הוא מזוהמה הגלויה של הנחש לגמרי וזה אות שלא היה בכל אותם הדמים דם טמא שהוא מצד זוהמת הנחש כלל ועיקר.

כַּמָּה פְּרִיָּה וּרְבִיָּה בְּטָלָה רְשָׁעָה זוֹ מִיִּשְׂרָאֵל. ללשנא אחרינא שפירש רש"י על אשתו אשר עכבתו מלבא לבית המדרש, אי אפשר לקרותה רשעה ח"ו דאשת חבר היא והיתה צדקת בודאי והראיה שרצה רבי לישאנה אחר כך.

ונראה הכונה אין זה לשון רשעות אלא לשון חרדה כמו וְהוּא יַשְׁקֵט וּמִי יַרְשִׁעַ באיוב (איוב לד, כט) שפירש המצודות ירשיע יחריד ויבלבל וכן וּבְכֹל אֲשֶׁר יִפָּנֶה יַרְשִׁיעַ בשמואל (שמואל א' יד, מז) עיין שם, וכן פירש השרש וכתב דכן הוא ענין אַל תִּרְשַׁע הַרְבֵּה בקהלת (קהלת ז, יז) כלומר אל תחרד הרבה לעסקי העולם עיין שם.

וכן הענין אמר כַּמָּה פְּרִיָּה וּרְבִיָּה בְּטָלָה רְשָׁעָה זוֹ רצונו לומר חרדה זו שחרדה אשתו לבלתי תנחהו לילך לבית המדרש כִּי הֵיכִי דְּלָא לִדְחֲקוּהּ רַבָּנָן.

יַדַּעְנָא בְּרַבָּנָן דִּרְתִיחֵי עָלַי וְלָא מִיעַסְקִי בִּי שַׁפִּיר. נראה דחשש פן לא ירצו החכמים להכניסו במערה של אביו רשב"י ע"ה כי יחשבו שאינו ראוי ח"ו ודבר זה קשה עליו מאד וחשב דאחר שישאר בעלייתו שנים הרבה ולא ישלט בו רימה וסרחון אז יתברר אצלם שהוא אדם קדוש דומה לאביו ואז יקברוהו במערת אביו וכאשר היה כן לבסוף.

כִּי הֲוָה סַלְּיקְנָא מְעַיְּנָנָא לֵיהּ בְּמַזְיֵיהּ. נראה לי בס"ד מן השמים נתנו בלבה שתעיין בְּמַזְיֵיהּ כדי שתסמוך בדעתה ויבטח לבבה בראותה דם יוצא בשמיטת השער ולפי פשט הענין היתה עושה כן לעיין כל יום במזייה באהבתה בו שדומה בעיניה כאלו עודנו חי ומשתעשעת בו וזה ניתן לה מן השמים חלף הטרחה שטרחה בו בחייו ובפרט בזמן יסוריו דהוות עבדה ליה כל יומא שִׁיתִּין מִינֵי לַפְּדָא. **אי נמי** עיינה במזייה שהיתה חוששת מן הכינה המתהווית מן אבק ועפר הקרקע.

אִיתְחַזִי לִי בְּחֶלְמָא, אָמַר לִי: לָא מִידֵּי הוּא. הא דלא דבר עמה ביום בעת שראתה אלא אתחזי לה בחלמא ודבר עמה בחלום היינו מפני דאי אפשר שידבר הנפטר עם בני אדם שהם בחיים בגלוי כל כך כאשר ידבר איש עם רעהו דזה הוא שינוי הטבע לגמרי. ומה שדבר רב אחאי בר יאשיה עם רב נחמן לא היה בגלוי לגמרי אלא היה מכוסה בתוך הקבר והקול יוצא מן הקבר בהעלם כמו שהיה יוצא קול מן העליה של רבי אלעזר לומר 'אִישׁ פְּלוֹנִי אַתָּה חַיָּב אִישׁ פְּלוֹנִי אַתָּה זַכַּאי' ולכך בהיותה אצלו ביום לא דבר עמה להדיה אלא אתחזי לה בחלמא.

אָמַר לְהוּ: פְּרִידָה אַחַת יֵשׁ לִי בֵּינֵיכֶם, וְאִי אַתֶּם רוֹצִים לַהֲבִיאָהּ אֲצְלִי. פירוש גוזל שהוא עוף דהצדיקים נמשלו לעופות שהם קלי המזג והחומר דעל כן הם פורחים באויר ואין להם כובד כשאר בעלי חיים כי הכובד בא מגסות החומר וגם קראו פרידה רמז שהוא נפרד ממנו והוא דומה אליו ולא כאשר חשבתם לקראו חֹמֶץ בֶּן יַיִן.

ובזה יובן בס"ד דברי רש"י ז"ל שפירש יש לי ביניכם אביו היה. וקשא מאי קא משמע לן הלא מפורש זה בגמרא בתחלת הדברים האלה באומרו 'וַאֲפִלּוּ הָכִי לָא סָמַךְ רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן אַנַּפְשֵׁיהּ'.

לָא סָלִיק חַיָּה רָעָה לְמָתְיֵיהוּ. נראה לי בס"ד רמזו להם מן השמים בזה הנס שלא חטא ולא נכשל באותם הגנבים שתפס אשר נמשלו לחיות כמו שאמר ולאו כחייתא מתלי.

ומה שאמר לעכנא 'פְּתַח פִּיךָ וְיִכָּנֵס בֵּן אֵצֶל אָבִיו' הנה מן השמים לחשו לנחש ומנע וסוף דבר מן השמים לחשו לו ופתח.

בַּתּוֹרָה מִיהָא גָּדוֹל מִמְּךָ, לָא יַדַּעְנָא. פירוש לא ידענא זאת בידיעה חושית אבל במעשים טובים ידענא דהא קביל יסורין וכיון דקבל יסורין זוכה להשגת התורה בשלימות וכמו

שאמרו רבותינו ז"ל (ברכות ה.) על פסוק אַשְׁרֵי הַגֶּבֶר אֲשֶׁר תְּיַסְּרֶנּוּ יָ־הּ וּמִתּוֹרָתְךָ תְלַמְּדֶנּוּ (תהלים צד, יב) ואם כן ממילא מובן הדבר בידיעה שכלית שגם בתורה הוא גדול ממך כי אתה לא קבלת יסורין כדי שתהיה גדול בתורה כמוהו ולפי זה נמצא קודם שהודה בפיו שהוא גדול ממנו בתורה היא הכריחה כן מחמת קבלת היסורין.

מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ אָב יְחֶיֶה, וּמִי שֶׁאֵין לוֹ אָב יָמוּת. פירש רש"י דנח נפשיה דרבי שמעון ועמו הסליחה רבה אי אפשר לומר כן! דכאן משמע שהיה רבי אלעזר קטן בשנים בעת זו ובתלמודא איתא דרבי אלעזר ישב עם אביו שלש עשרה שנים במערה ואיך יתכן שהיה דבר זה האמור כאן אחר יציאתו מן המערה? וכן באדרא זוטא מפורש להדיה שהיה רבי אלעזר גדול בעת שנפטר אביו וכן נראה משאר עובדי בזוהר הקדוש.

לכן מה שאמר **מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ אָב** הכוונה אין לו אב מצוי כאן דרשב"י לא היה התם באותה העיר או הכונה אב רצונו לומר פטרון ומשגיח.

חָלַשׁ דַּעְתֵּיהּ אָמַר: קָא חַשְׁבִיתוּ לֵיהּ כְּוָותֵי. הנה ממה דקאמר אחרי זה חָלְשָׁא דַּעְתֵּיהּ דְּרַבִּי וכאן אמר סתם, מוכרח לפרש דכאן קאי על רבי אלעזר ולא על רבי ודלא כמהרש"א ז"ל וכמו שכתב רבינו חיד"א ז"ל במראית העין ופירש הטעם משום דמי שהוא קטן ועולה לגדולה יש בו עין הרע אבל מי שהוא גדול וראוי לגדולה לא יתנו בו עין הרע דזו הגדולה אינה חידוש לו והיינו דחלשא דעתיה דרבי אלעזר דגם לו חושבים דאינו ראוי דיתנו בו עין הרע, ואינו כן דהוא ראוי להיות בדרא דאוני עד כאן דבריו עיין שם. והנה יש לדקדק למה לא חרה לו בתחלה כאשר אסיקו את רבי עמיה? וככה נרגש מהרש"א ז"ל בזה.

ונראה לי בס"ד דבתחלה לא ניכר שהם חושבים אותם במדרגה אחת דאפשר לומר לעולם יודעים דרבי אלעזר גדול מרבי ומה דאסיקו את רבי עמו היינו משום כי המה ראו שגם רבי כערכו ראוי הוא לגדולה זו של הספסל ואף על פי שעדיין לא הגיע לחריפות של רבי אלעזר מה בכך מכל מקום ראוי הוא לישב על הספסל דהא כל החכמים היושבים על הספסלים אינם שוים בחכמה ויש זה גדול מזה אך אחר שהורידו את שניהם בזה ניכר שהם חושבים אותם בהשוואה אחת ומדרגה אחת דאם חושבים לרבי אלעזר גדול יותר והגיע לגדולה לא היו חוששים בעבורו מעין הרע וכמו שכתב הרב חיד"א ז"ל כנזכר לעיל דמי שראוי לגדולה לא יתנו בו עין הרע כי זו הגדולה אינה חידוש לו.

אי נמי יובן דבתחלה יש לומר שעשו כן לרבו להעלותו משום כבוד אביו שהיה נשיא ולכן אף על פי שלא הגיע למדרגת רבי אלעזר העלוהו דזה הכבוד נתנו לו מצד כבוד הנשיאות של אביו אך כשראה אחר כך דהיו חוששין על שניהם משום עין הרע הבין

שהיו חושבים את רבי במדרגת החכמה כרבי אלעזר ולכך העלוהו דאי משום כבוד הנשיאות של אביו אינם מטילים עין הרע ברבי דזה הכבוד בא לו מבחוץ ואינו מצד עצמו.

ודע דאף על גב דרבי אלעזר היה קטן בשנים דיתכן לא הגיע אותו זמן לעשר שנים עם כל זה הוא לא ביקש ולא הקפיד בעבור גאות ח"ו שרודף אחר כבוד הגופני אלא כונתו לשם שמים כדי שיהיו דבריו נשמעים בהלכה בית המדרש ויהיה נמנה בסברתו עם הגדולים ויטו אזניהם אליו ויש לו רשות להכריע ולפלפל עם הגדולים היושבים על הספסלים כי היושבים בקרקע אין להם רשות לפתוח פיהם לפלפל עם הגדולים ולהגיד דעתם וסברתם לענין פסק ההלכה ובישיבתו על הספסל יש בו יגדיל תורה ויאדיר טפי.

בְּנִי, אַל יֵרַע לְךָ, שֶׁהוּא אֲרִי בֶּן אֲרִי, וְאַתָּה אֲרִי בֶּן שׁוּעָל. פירוש הוא נעשה ארי בשביל שהיה בן ארי דזכות אביו הגין עליו ואם כן אין השבח לעצמו אלא מכח אביו אבל אתה ארי בן שועל שלא זכית להיות ארי מכח אביך אלא מכח עצמך ואם כן אתה עדיף מיניה.

דף פה.

אָמַר רַבִּי: חֲבִיבִין יְסוּרִין, קַבִּיל עֲלֵיהּ תְּלֵיסַר שְׁנֵי, שִׁית בְּצַמְירְתָּא, וְשֶׁבַע בִּצְפִּירְנָא. נראה לי בס"ד הטעם דהיו שית ושבע כדי למתק אותיות זו של כוז"ו שהוא אחר אותיות הוי"ה דכתבו רבני אשכנז ז"ל שם זה חציו שהוא אותיות כ"ו רחמים מפני שהם מספר הוי"ה וחציו השני ז"ו הם דין ובזה פירשו רבני אשכנז ז"ל מאמר (תענית כא.) נחום איש גם זו שהיה דרכו לומר ביסורין גַּם 'זוֹ' לְטוֹבָה שכיון למתק אותיות ז"ו דשם כוז"ו הנזכר ולכן גם כאן קבל יסורין שבע שנים ושש שנים כנגד אותיות ז"ו למתקם.

ומה שבחר בשני מיני יסורין אלו אחת אבן אשר במקום קטנים והשני חולי בפה, דידוע מה שאמר רבינו האר"י ז"ל (בשער הגלגולים) כי רבינו הקדוש היה בחינת היסוד ובא לתקן בחינה אחת מחמשה בחינות של עשרה טיפין שיצאו מצפרני יוסף הצדיק ע"ה עיין שם. ולכן בחר ביסורין שיהיו באבר הרומז ליסוד וביסורין שבפה שהפה הוא סוד מלכות רחל והוא היה יסוד מזווג יעקב ורחל כמו שאמר בשער הגלגולים ודו"ק.

הֲוָה אָזֵיל קָלָא בִּתְלָתָא מִילֵי. נראה לי דאין זה נעשה בטבע אלא בדרך נס בהשגחה מן השמים שהיה הקול הולך שיעור זה כדי שידעו העולם יסוריו ויבינו ויכירו כי צדיק זה. אך חֻלְיֵנוּ הוּא נָשָׂא וּמַכְאֹבֵינוּ סְבָלָם (ישעיה נג, ד) ובזכותו ניצולים.

ועוד נראה לי הלך הקול בשלשה מילין לרמוז שיש כדאי ביסוריו לתקן שלשה עולמות

בי"ע [בריאה יצירה עשייה] שצריכין תיקון גם לתקן ג' ספירות נה"י [נצח הוד יסוד] שהם יֹרְדוֹת מָוֶת (משלי ה, ה) להעלותם.

אֲהוֹרָיְרֵיהּ דְּרַבִּי רַבִּי הֲוָה עָתִיר מִשְּׁבוּר מַלְכָּא. קשה מה שייכות יש לשבח זה כאן דהא כאן לא נחית לשבח את רבי בעושר ולמאי הוצרך להגיד לנו דבר זה?

ונראה לומר דמלבד הסוסים של רב יש עוד סוסים רבים של זה שומר שומר הסוסים של רבי שהיה מניחן עם סוסים של רבי כי היה עשיר ויש לו סוסים שלו והקול עולה מסוסים של רבי ומסוסים של זה ועם כל זה מעבר קליה דרבי לקלייהו.

דְּרַבִּי, עַל יְדֵי מַעֲשֶׂה בָּאוּ וְעַל יְדֵי מַעֲשֶׂה הָלְכוּ. קשא כיון דרבי קבל מעצמו היסורין באהבה כמו שאמרו בתלמודא אָמַר רַבִּי חֲבִיבִין יִסּוּרִין קַבִּיל עֲלֵיהּ תְּלֵיסַר שְׁנֵי, אם כן למה לא היו יסוריו כמו רבי אלעזר?

ונראה לי בס"ד דעל כל מיני יסורין יש מלאכים ממונים אך מי שמקבל עליו יסורין של אהבה באמת הם יבואו על פי דבורו וילכו על פי דבורו ולכן רבי אלעזר היה בערב אומר למלאכים הממונים על היסורין בּוֹאוּ אַחַי בּוֹאוּ רֵעַי ומביאים לו היסורין ובבוקר אמר להם שילכו ומסלקים המלאכים היסורין ממנו.

ורבי בתחלה כאשר קבל בפיו יסורין של אהבה היה גם כן זוכה כרבי אלעזר שיבואו על פי דבורו וילכו על פי דבורו אמנם אחר שקבל מאהבה נזדמן זה המעשה של העגל ומחמת מעשה זו קטרגו המקטרגים ואמרו שאין מן הראוי שיזכה כרבי אלעזר שיבואו היסורין עליו על פי דבורו וילכו על פי גזרת ברוך הוא של מעלה כאשר יזדמן לו מעשה הפך אותה מעשה של העגל שימצאו לו על ידה סנגורייא לסלק היסורין ממנו ולכן קאמר דרבי עַל יְדֵי מַעֲשֶׂה בָּאוּ וְעַל יְדֵי מַעֲשֶׂה הָלְכוּ.

אָזַל תַּלְיָא לְרֵישֵׁיהּ בְּכַנְפֵּיהּ דְּרַבִּי וְקָא בָכֵי. הנה ודאי אין דעת העגל לעשות כך אלא היה מגולגל באותו העגל אחד יהודי כשר אשר נתגלגל שם בעבור איזה תיקון לעצמו וזה הרוח כשמצא את רבי עובר תַּלְיָא לְרֵישֵׁיהּ בְּכַנְפֵּיהּ דְּרַבִּי שרמז לו בזה שימשוך אותו על ידי כונות מן העגל מבלי צורך צער שחיטה כמו שהיו עושין רבינו מורנו הרב רבי חיים ויטאל ז"ל ומהרש"ו [מורנו הרב רבי שמואל ויטאל] ז"ל בנו להוציא הרוחות מקרב בני אדם, ורבי הבין הענין הזה אשר בקש ממנו אך אמר כיון דבשמים גלגלו אותו בעגל זה כדי שיסבול צער שחיטה למה אוציא אותו בנחת.

ודע ששמעתי מעשה שהיה פה עיר בגדאד יע"א [יגן עליה אלוקים] קודם תשעים שנה מכל מקום, יום אחד הלך קצב יהודי לקנות בהמות חוץ לעיר להביא לעיר לשחוט וימצא גוי ערבי אחד לקראתו ובידו שה אחד גדול הרבה ויאמר לו יהודי קנה לך זה השה,

והקצב לא רצה לקנותו כי חשש שמא הוא טרף ומחמת גודלו יהיה הפסד שלו מרובה כי גדול הרבה היה אותו השה, והפציר בו הגוי הרבה שיקנה אותו ואוזיל גביה בערכו וקנה אותו ואותו היום לא קנה הקצב בהמות חוץ מזה ויבא לביתו עם השה הזה לבדו וראה חידוש שהשה נמשך אחריו בנחת וכפי הטבע שה גדול ועצום כזה קשה למשכו כי יהיה מורד במהלכו וזה היה כפוף ונכנע להקצב והולך אחריו מאיליו בנחת והקצב הביאו לביתו להניחו עד ערב שבת ולשחטו כך הסכים בלבו.

והנה בלילה בעודנו ישן על מטתו אחר חצות לילה שמע קול השוחט דמתא דופק על פתחו ואומר לו תביא את השה שקנית היום לביתי עתה כדי שאשחטהו עתה ויהיה הבשר מוכן בבוקר השכם לצורך חתונה פלונית שבעיר ואחר שאמר לו דברים אלו בעוד הדלת סגור הלך השוחט ולא הוצרך הקצב לפתוח הדלת ולא דבר עם השוחט כלום רק ענה אותו מתוך החלון שבחדר משכבו ויאמר 'הנני עתה אביאנו אליך' וקם הקצב ממטתו ונטל ידיו וירד למטה ולקח השה ויבא מביתו ללכת אל בית השוחט וגם עתה מצא חידוש כי כאשר קרב אל השה למשוך אותו עמו הלך השה אחריו מאיליו ויביאהו לבית השוחט.

אך זה השוחט קודם שבא הקצב לביתו חלם שבא זקן אחד אצלו ואמר לו הנה הקצב פלוני מביא אליך עתה שה אחד גדול הכמות הרבה אשר קנה אותו היום וזה השה מגולגל בו נפש פלוני בן פלוני שנפטר מקרוב והשוחט מכירו כי הוא היה גביר בן גביר מפורסם ונשיא העיר הזאת והאב שהוא הנשיא היה עודנו בחיים ואמר לו שעתה הגיע זמן תיקון שלו שתעלה נפשו מִשָּׁה שנתגלגלה בו, לכן תזהר לבדוק הסכין בטוב קודם שחיטה ותברך בכונה גדולה על השחיטה ותשחטנו כהלכה והבשר לא ימכר בבית המטבחיים לבני אדם אלא תבשלו אותו ותזמינו עליו לאכלו חכמים ויראי השם שיברכו על אכילתו בכונה תחלה וסוף.

ואחר שראה מראה החלום הזה שמע קול הקצב דופק על פתחו ואומר 'הבאתי השה כאשר צותני' וירד השוחט ופתח לו הדלת ונכנס עם השה הכרוך אחריו ויאמר הקצב למה טרחת לבא בעוד לילה אצלי בעבור השה הזה ולא המתנת עד אור הבוקר? ויאמר לו אני לא באתי ולא יצאתי מפתח ביתי אלא עתה כך וכך חלמתי ובודאי בעל החלום הוא דפק על פתחך בקולי ועתה כך וכך אנחנו צריכים לעשות כאשר צווני בעל החלום ועשו כן עד כאן.

והנה בודאי ענין זה העגל שתלה ראשו בכנפיה דרבי היה גם כן כך כי היה מגולגל בו נפש אדם והנפש המגולגלת היא משכה העגל הזה והביאתו להיות תולה ראשו בכנפיה

דרבי כי לא רצתה הנפש לסבול צער השחיטה של העגל ועוד חששה אולי לא יאכלו הבשר כשרים שמברכים כראוי כדי שתהיה עלייתה מן העגל בטוב ורצתה דרבי יעלנה וימשכנה מן העגל בעודו בחיים על ידי כונות הידועים לו.

כּוּלְהוּ שְׁנֵי יִסּוּרֵי דְּרַבִּי, לָא אִיצְטְרִיךְ עָלְמָא לְמִטְרָא. אף על גב דירידת המטר יש בה צורך לבירור ניצוצי קדושה מן העפר וכמו שכתוב בספר הליקוטים בפרשת וישלח דכח המטר הוא אור עליון היורד מלמעלה שהם מ"ד [מיין דוכרין] וכנגדם עולות אלו המ"ן [מיין נוקבין] שהם ניצוצות הקדושה וכו' עיין שם. הנה זה הבירור נעשה על ידי יסורים של רבי שבזכות יסורין שלו אז אותו הכח העליון הניתן במטר לצורך הבירור היה יורד הכח ההוא שהוא אור העליון אשר הוא בסוד מ"ד [מיין דוכרין] בתוך הטל שאינו נפסק והיה מתלבש בו ואז כנגדו היו יוצאין ניצוצי קדושה שמעורבים בעפר.

ולכן כאשר היו עוֹקְרִין פּוּגְלָא מִמִּשְׁרָא הֲוָה קָיְמָא בֵּירָא מַלְיָא מַיָּא שהיה הטל עושה מלאכת המטר ומשמש במקומו מצד בירור הניצוצי קדושה עד שלא היה צורך לעשות הבירור על ידי המטר וכל זה היה בזכות יסורין דרבי שנמצאת טובה הנפשיית של הבירור וטובה הגופניית של פירות הארץ ותנובתה נעשים בשלימות בזכות צערו של רבי בלתי צער הבריות שסובלים מצד המטר ברפש וטיט וכמו שאמרו בגמרא דְּקָשֶׁה יוֹמָא דְּמִטְרָא כְּיוֹמָא דְּדִינָא ואי לא הוה צריך לעלמא הוה בעינן רחמי ומבטלי ליה.

אַשְׁלְמֵיהּ לְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אִיסִי בֶּן לַקוֹנְיָא אֲחוּהָ דְּאִימֵּיהּ. הא דהוצרך לפרש לנו שהיה אֲחוּהָ דְּאִימֵּיהּ לומר בטענה גדולה בא עליו שיהיה מחוייב להטפל בו להחזירו למוטב כי רוב בנים דומין לאחי האם והנושא אשה יבדוק באחיה (בבא בתרא קי.) ונמצא הגנאי שלו חוזר אליו ועליו לתקן.

חַכִּים עָבְדוּ יָתָךְ, וְגוּלְתָא דְּדַהֲבָא פָּרְסוּ עָלָךְ, וְ'רַבִּי' קָרוּ לָךְ. נראה לי בס"ד הכונה דאמרו רבותינו ז"ל (סוטה ג.) אין אדם חוטא אלא אם כן נכנס בו רוח שטות, ולכן אמר לו **חַכִּים עָבְדוּ יָתָךְ** רצונו לומר על ידי שהפרשנו אותך מן החטא נקראת חכם מה שאין כן בזמן החטא היית בסוג שוטה וגם עוד **וְגוּלְתָא דְּדַהֲבָא פָּרְסוּ עָלָךְ** הוא כבוד של אביו רבי אלעזר וזקנו רשב"י ע"ה שבזמן היותו הולך בדרך לא טוב לא היה כבודם פרוס עליו אך עתה כבודם פרוס עליו דעושים לו העולם כבוד בשביל כבוד אבותיו מלבד כבוד עצמו ועוד בה שלשיה ד'**רַבִּי**' **קָרוּ לָךְ** כתואר הגדולים אשר בארץ אף על גב שאתה עודך קטן ואינך ראוי לסמיכה זו.

"**פְּרִי צַדִּיק עֵץ חַיִּים**", **זֶה רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן** (משלי יא, ל). הוצרך לפרש היחוס שלו עד רבי שמעון לרמוז שלשתם בפסוק פְּרִי זה רבי יוסי דאחר שהיה בוסר

נשלם להיות נקרא **פְּרִי צַדִּיק** זה רבי אלעזר אביו **עֵץ חַיִּים** זה רשב"י שהיה שלם ומפורסם בארבעה חלקים של פרד"ס [פשט רמז דרש סוד] שכל חלק נקרא טוב ודי פעמים טוב עולה מספר חיים [17×4=68].

ואמר 'וְלִקֵּחַ נְפָשׁוֹת חָכָם' זֶה רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אִיסִי בֶּן לַקוּנְיָא הא דאמר נְפָשׁוֹת לשון רבים והוא היה אחד היינו כי בבן יש חלק מנפש אביו ונפש אמו ואם כן נמצא לקח שלשה נפשות.

יֵשׁ בֵּן לְאוֹתוֹ צַדִּיק שֶׁהָיָה מְקַפֵּחַ אֶת בָּנָיו. נראה כי ענין זה רמוז בשמו על דרך שאמרו (יומא דף פג:) רבי מאיר בדיק בשמא כי שמו **טַרְפוֹן** שהוא אותיות **טורף** ן' והיינו כי נו"ן דמנצפ"ך משמשת במקום בן כנודע.

ומה שאמרו לו **בֵּן אֵין לוֹ, בֶּן בַּת יֵשׁ לוֹ** הכונה שלא נשאר לו בן אחר פטירתו אבל בחייו היה לו בן בודאי כדאיתא בפרק שבועת הדיינים (שבועות לט:) תניא רבי שמעון ברבי טרפון אומר וכו' ורק משום דהיה דרכו לקפח את בניו נפטרו בחייו ולא נשאר לו אחר פטירתו אלא רק בן הבת.

אָמַר לֵיהּ: אִי הָדַרְתְּ בָּךְ, יָהֲבִינָא לָךְ בְּרַתָּאי. קשא אמאי לא אמר כן לבנו של רבי אלעזר? ונראה לי דאפשר האי עובדא של בן בתו של רבי טרפון הוה קודם של בריה דרבי אלעזר והא דנקיט לה תלמודא ברישא לסמוך אותה עם דברים דנקיט על רבי אלעזר.

אי נמי האי עובדא של בריה דרבי אלעזר הוות כמה שנים קודם האי עובדא ובאותו זמן היתה בתו קטנה.

אי נמי אפשר דבנו של רבי אלעזר היה נשוי אשה או אירס ולכך לא אמר לו שיתן לו בתו אבל בן בתו של רבי טרפון לא היה לו אשה.

כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ: בִּשְׁבִיל זוֹ חָזַר זֶה. הקשו התוספות ז"ל מהאי אעובדא דדריש לקיש שנתן לו רבי יוחנן אחותו עיין שם.

ונראה לי בס"ד דהתם אמר לו רבי יוחנן לרצונו לומר בינו לבין עצמו בהיותו עומד לבדו על הנהר ולא נשמע דבר זה להמון העם כדי שירננו עליו בכך והגדולים החכמים ששמעו אחר כך דבר זה אין לחוש מצידם שירננו לחשוד את ריש לקיש בכך על כן מאחר דריש לקיש ידע בנפשיה דלאו בעבור ליקח אחות רבי יוחנן הדר ביה לא נמנע מליקח אותה כי בחר בה בשביל שהיא אחות רבי יוחנן ותוליד בנים צדיקים וחכמים הדומין לאחי האם מה שאין כן כאן אמר לו רבי דברים אלו בפומבי דכולי עלמא שמעי לדברים אלו וידעי להו ולכך חשש מן הרינון.

אי נמי התם תכף ומיד נשאה ונתעברה ממנו ואחר שנתקדש בחסידות יותר שיש לו

לחוש לכך אין לזה תקנה שכבר נשאה ונתעברה ולא יגרשנה בעבור דברים אלו אך כאן הבטיח לו לתת בתו לו אחר שישב וילמוד תורה והוא אחר שלמד תורה נתקדש בחסידות ואז נמנע מליקחנה כיון דעדיין לא נשאה ואפילו למאן דאמר נשאה עדיין לא הוליד ממנה בנים ולא נתעברה ממנו.

וְלָמָּה לִיהּ כּוּלֵי הַאי. פירוש למה מחזר על בני חכמים ללמדם ואינו מחזר ככה על בני עניים? ומשנה יש מצוה רבה יותר בזה.

ומה שאמר **כָּל הַמְלַמֵּד אֶת בֶּן חֲבֵרוֹ תּוֹרָה זוֹכֶה וְיוֹשֵׁב בִּישִׁיבָה שֶׁל מַעְלָה** נראה לי בס"ד דשלשה מדרגות יש בצדיקים האחד הוא מה שאמר עליו מזומן לחיי עולם הבא וכת זו גדולה יותר שפועל בבחיה קוצו של יו"ד דשם הוי־ה והשני בן עולם הבא שפועל בבחינת י־ה דשם הוי־ה והשלישי יש לו חלק לעולם הבא נמצא מקום מזומן לחיי עולם הבא הוא ישיבה של מעלה והוי מדה כנגד מדה כי המלמד בן חבירו גרם לבן שתי מעלות של כבוד, אחד של עצמו שעשהו תלמיד חכם ואחד של אביו כי עתה שהוא חכם מתכבד בכבוד אביו מה שאין כן בהיותו עם הארץ אדרבה מגיע לו גרעון מצד אביו כי איך אביו חכם והוא יצא עם הארץ אבל המלמד בן עם הארץ לא גרם לו אלא מעלה אחת שהוא כבוד עצמו.

כָּל הַמְלַמֵּד אֶת בֶּן עַם הָאָרֶץ תּוֹרָה, אֲפִלּוּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא גּוֹזֵר גְּזֵרָה, מְבַטְּלָהּ בִּשְׁבִילוֹ (**ירמיה טו, יט**). נראה לי בס"ד הטעם דאמרו בבתרא (בבא בתרא דף ח.) אמר רבי אין פרענות באה לעולם אלא בשביל עמי הארץ והביא הוכחה לזה ממעשה רב עיין שם וכיון דמלמד תורה לבן עם הארץ אשר היה זה הבן גם כן יוצא עם הארץ דנמצא ממעט עמי ארצות וממילא ממעט הפרענות לכן יש כח בזכותו לבטל גזרה של פרענות.

כָּל שֶׁהוּא תַּלְמִיד חָכָם, וּבְנוֹ תַּלְמִיד חָכָם, וּבֶן בְּנוֹ תַּלְמִיד חָכָם, שׁוּב אֵין תּוֹרָה פּוֹסֶקֶת מִזַּרְעוֹ לְעוֹלָם (**ישעיה נט, כא**). קשא הוה ליה למימר כָּל שֶׁהוּא תַּלְמִיד חָכָם וְאָבִיו תַּלְמִיד חָכָם וַאֲבִי אֲבִיו תַּלְמִיד חָכָם אֵין תּוֹרָה פּוֹסֶקֶת מִזַּרְעוֹ?

ונראה לי בס"ד דנקיט האי לישנא לרמוז לפי דרכו שצריך כל אחד למעבד כדעבד רב יוסף שיתפלל שיהיה הוא תלמיד חכם ובנו תלמיד חכם ובן בנו תלמיד חכם ולא יניח שיזדמן הדבר הזה מאיליו יען דידוע כל דבר שיבא על ידי תפלה יתקיים יותר.

ולכן סמוך למאמר זה נקיט תלמודא מה דעבד רב יוסף ולכן אמר וְהָיִיתֶם לִי סְגֻלָּה (שמות יט, ה) משולשים דוגמת הסגו"ל ולזה אמר (שבת פח.) בריך רחמנא דיהב אוריין תליתאי לעם תליתאי ואומר הקדוש ברוך הוא אני ערב לך בדבר זה, נראה לי **אָמַר** הֵ' [267] עם כולל האותיות עולה מספר **עֵרֶב** [272].

רַב יוֹסֵף יָתִיב אַרְבְּעִין תַּעֲנִיתָא, וְאַקְרִיוּהָ: "לֹא יָמוּשׁוּ מִפִּיךָ" (ישעיה נט, כא). נראה לי בס"ד כנגד ארבעה יודי"ן שיש בשם ע"ב [יו"ד ה"י וי"ו ה"י] שהוא סוד חכמה וסך הכל ק"ך למתק ק"ך צרופים של שם אלקים שהם ה' גבורות מנצפ"ך ובאלו הק"ך תעניתא נעשה סמך לו ולזרעו בקיום התורה אצלם.

מִכָּאן וָאֵילָךְ לָא צְרִיכְנָא, תּוֹרָה מְחַזֶּרֶת עַל אַכְסַנְיָא שֶׁלָּהּ (ישעיה נט, כא). הקשה בפתח עינים לפי דברי התוספות דכתבו הא דאין פוסקת אחר ג' דורות היינו דוקא ברואין זה את זה, מנא ידע רב יוסף שיזכה להכי שיהיו רואין זה את זה דעל כן אמר לא צריכנא? עיין שם.

ונראה לי בס"ד כי הוא עשה שלשה חלוקות של ארבעים תעניות סמוכים זה לזה ולא עשאם רחוקים זה מזה כדי שיהיה הרווחה בין חלוקה לחלוקה ובזה ודאי נתוסף צער חולשתו כפל כפלים דאינו דומה צם ק"ך ימים רציפים זה את זה לצם ק"ך ימים מפורדים וכיון דהוסיף צער לעצמו בכך על כן אחר דהקריאו בחלומו כל הפסוק הזה דידע שנתקבלו ברצון תעניותיו ועשו פועל אז בטח כמו שהיו שלשה חלוקות של הצומות סמוכין זה לזה כן יהיה הפועל שלהם בשלשה דורות שיהיו רואין זה את זה דאין הקדוש ברוך הוא מקפח שכר בריה ואין הצדקה משתלמת אלא לפי גמילות חסדים שיש בה דכתיב קְצָרוּ לְפִי חֶסֶד (הושע י, יב).

ועוד נראה לי בס"ד כי הא דאמרו אֵין תּוֹרָה פּוֹסֶקֶת מִזַּרְעוֹ נזכר זה בסוף הכתוב הזה באומרו **מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם אָמַר** ה' והיינו אָמַר ה' אני ערב לך שלא תפסוק התורה מזרעך לעולם והתוספות מפרשים דהבטחה זו של מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם אָמַר ה' איירי ברואין זה את זה ולכן רב יוסף כיון שראה שהקריאו המלאכים אותו בחלום כל הפסוק הזה עד סופו דהקריאו אותו גם מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם אָמַר ה' בזה ידע שהובטח שיהיו רואין זה את זה דאז אין פוסקת מזרעו עד עולם ופשוט.

רַבִּי זֵירָא, כִּי סָלִיק לְאַרְעָא דְּיִשְׂרָאֵל, יָתִיב מֵאָה תַּעֲנִיתָא דְּלִשְׁכַּח תַּלְמוּדָא בַּבְלָאָה מִינֵּיהּ כִּי הֵיכִי דְּלָא נִטְרְדֵיהּ. נראה לי בס"ד לא בחר בתלמודא דבבלאי מפני המחלוקת שיש בו לכן ישב מאה תעניות כמנין מדון [272].

ונראה בודאי שלא התפלל שישכח גוף התלמוד כי תורת אמת הוא רק רצה שישכח סדר הלימוד שלהם כי סדר לימודם זה בזה מוליד ומסבב שיריבו זה בזה בלימודם שכל אחד נכנס בדברי חבירו ומקשה לו רבות קודם שיתיישב בדבריו וגורם על ידי זה בלבול הדעת זה צועק מכאן וזה צועק מכאן וכיון דהורגל בלימוד זה בבבל מקטנותו וכל הרגל שהורגל בו האדם מקטנותו קשה עליו לפרוש ממנו לכך הוצרך להתענות ולהתפלל על

עצמו שישכח אותו הסדר של הלימוד אשר הורגל בו ויערב לו סדר הלימוד של בני ארץ ישראל שהם נוחין זה לזה בהלכה ואין אדם נכנס לתוך דברי חבירו ואם חבירו אמר דבר של סברה לא יקפחנו בקושיות לסתור דבריו אף על פי שרואה קושיות בדבריו אלא יהיה מתוני להתיישב היטב בדברי חבירו ואדרבה הוא ישתדל לעשות להם קיום.

וישוב וחזר וישב מאה תעניות כדי שבזכות מאה תעניות שהם מספר **ימים** [100] יאריך ימים רבי אלעזר ולא יצטרך הוא לסבול עול ציבור ועוד ישב מאה תעניות כמנין **בגהנם** [100] בלא יו"ד כדי להנצל מאש גהנם ואחר שהתענה מאה יום בעבור זה עשה מבחן לעצמו באש התנור כל שלושים והיינו **מבחן** [100] עולה מספר מאה שרצה לעשות מבחן על המאה תעניות אם הועילו לו או לאו.

ואף על גב דאמרו רבותינו ז"ל (חגיגה כז.) תלמידי חכמים אין אור של גהינם שולט בהם קל וחומר מסלמנדרא הוא לרוב ענוה שבו לא בטח על קל וחומר זה ועשה תיקון לעצמו בתעניות אלו אי נמי לאו בעבור עצמו עשה כי יודע בעצמו שאין בו עון שירד לגהינם ח"ו ורק לפעמים הצדיק יורד לגהינם בשביל להעלות נשמות לכך התפלל אפילו שיורד לתוכה לפי שעה לא ישלוט בו האש אפילו כל שהוא.

דף פה:

יוֹמָא חַד יְהָבוּ בֵּיהּ רַבָּנָן עֵינָא, וְאִיחַרְכוּ שָׁקֵיהּ. נראה הא דלא אמר יְהָבוּ בֵּיהּ רַבָּנָן עֵינַיְהוּ אלא אמר עֵינָא ללמד כי הם ודאי היה להם עין טובה ולית להו עינא בישא ח"ו אך כיון דשבחוהו הרבה בדבר אז הסטרא אחרא יהבה ביה עינה דילא ולכן אמר **יְהָבוּ בֵּיהּ רַבָּנָן עֵינָא** דסטרא אחרא כי מאחר שהם היו גרמא בזה כאלו הם יהבו ביה לאותה עינא דסטרא אחרא ומכאן יש ללמוד דאין טוב לדבר בשבח האדם הרבה כדי שלא תשלוט בו עינא בישא דקליפה וסטרא אחרא ולפחות יזהר לומר עליו בֵּן פֹּרָת יוֹסֵף (בראשית מט, כב) כשמדבר בשבחו.

שֶׁלֹּא בֵּרְכוּ בַּתּוֹרָה תְּחִלָּה. נראה לי בס"ד דהלומד תורה לשמה קונה קדושה לעצמו על ידי דברי התורה שלומד דכתיב קֹדֶשׁ יִשְׂרָאֵל לַיהוָה רֵאשִׁית תְּבוּאָתהּ (ירמיה ב, ג) כלומר יהיו קודש על ידי ראשית תבואתו היא התורה הקדושה.

ואמרתי בס"ד רמז נכון כי קודם אותיות **תּוֹרָה** יש אותיות **הַקֹּדֶשׁ** לרמוז כי בתורה יקנה האדם קדושה ויהיה הקדש ולזה אמר וְנִשְׁמַע קוֹלוֹ בְּבֹאוֹ אֶל הַקֹּדֶשׁ (שמות כח, לה) רצונו לומר נשמע קול תורתו למעלה בבואו למטה אל הקדש הם אותיות שקודם אותיות תורה ולכן אנחנו מברכים תחלה ברכה ראשונה אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל דִּבְרֵי תוֹרָה כי

באמת אנחנו מתקדשים ונהיה קודש על ידי דברי תורה.
והנה נודע שיש לומדים תורה שלא לשמה כדי להתחכם בה במילי דעלמא וכמו אותו עשיר שלא היה לו יראת שמים ואינו מתפלל ואינו לובש ציצית ותפילין ואוכל בלא ברכה ובלא נטילת ידיים והיה לו בן והניחו בית המדרש ושכר מלמד חשוב ללמדו תורה גמרא ופלפול אמרו לו וכי אתה אוהב תורה כדי שתרצה ללמדה לבניך? והשיב דלאו בעבור אהבתו רוצה שילמד בנו תורה אלא מלמדו תורה כדי שיתחכם ויהיה פקח במילי דעלמא כי האדם מתחכם מלימוד הגמרא והפלפול שיש בה.
ולכן אותו הדור היו רובם עוסקים בתורה כדי להתחכם בה במילי דעלמא ולכן לא היו מברכים עליה ברכה ראשונה של אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל דִּבְרֵי תוֹרָה דאין להם חפץ להתקדש מקדושת התורה ורק לומדים אותה בשביל עסק הגשמי שלהם.
לזה אמר **שֶׁלֹּא בֵּרְכוּ בַּתּוֹרָה תְּחִלָּה** רצונו לומר לא היו מקפידים לברך ברכה ראשנה המורה על קדושת האדם מכח דברי תורה כי אין להם רצון שיתקדשו בה ולכן לא הועיל זכות תורה זו שלהם לדחות הפרענות כי לא היתה לשמה ולזה אמר **עַל עָזְבָם אֶת תּוֹרָתִי** (ירמיה ט, יב) דייקא רצונו לומר תורה לשמה המתייחסת אלי לשמי גם אמר שלא ברכו בתורה תחלה ולא אמר עליה הכונה שלא ברכו בתורה בשביל הקדושה שבה הרמוזה בתחלת אותיות תורה.
"**בְּלֵב נָבוֹן תָּנוּחַ חָכְמָה**", **וְזֶה תַּלְמִיד חָכָם בֶּן תַּלְמִיד חָכָם**. "**וּבְקֶרֶב כְּסִילִים תִּוָּדַע**", **וְזֶה תַּלְמִיד חָכָם בֶּן עַם־ הָאָרֶץ** (משלי יד, לג). פירש רש"י ז"ל תודע מודיע לכל ומתפאר בכתרה. נראה לי בס"ד דאמרו רבותינו ז"ל (פסחים סו:) כל המתגאה חכמתו מסתלקת ממנו ומי שהוא תלמיד חכם בן תלמיד חכם לא תתפאר חכמתו בעיניו לחשוב עצמו יותר מכדי ערכו וממילא לא תסתלק חכמתו ממנו אלא **בְּלֵבוֹ תָּנוּחַ חָכְמָה** אבל תלמיד חכם בן עם הארץ מחמת שרואה אביו עם הארץ אז החכמה שיש בו תתפאר בעיניו שיחשוב ערכו מאה ידות על מה שהוא וממילא יבוא לידי גאוה וכיון שנתגאה חכמתו מסתלקת וזהו **בְּלֵב כְּסִילִים תִּוָּדַע** הכתוב סובל שני דרשות כיון שתודע שהוא מודיע לכל ומתפאר בה כמו שפירש רש"י ולכן סופה תִּוָּדֵעַ שתכרת ותתפרד ממנו על ידי גאותו.
מעשה בילד שאמר לאביו שיקנה לו כלי מורה שעות של זהב והלך עמו לשוק לקנות לו וכשיצא מביתו פגע בו עני אחד ובידו כלי זהב זה ויגש אליו ויאמר תקנה ממני כלי ואני אמכור אותו בחצי ערכו אמר לו האב אין לי צורך בו אמר לו בנו למה לא תקנה כיון שהוא רוצה למכור בחצי הערך? אמר לו בני וכי אתה יודע שזה העני בכמה זהובים חושב ערך הכלי הזה עתה תראה דברי, וחזר וקרא את העני אחר שהלך מאצלו ויאמר

לו בכמה תמכור לי כלי זה? ויאמר זה ערכו מאה זהובים ואני אמכור לך בחמשים חצי ערכו, ויאמר לו תמכור לי בארבעים ויאמר אפילו בחמשים חסר אחד לא אמכור וילך לו וכשהלך עם בנו לשוק קנה לו כלי זה ממש בחמשה זהובים, אמר לבנו הראית בני דברי אמת הם! עד כאן המעשה שהובאה באהל יעקב ז"ל והנמשל מובן.

וְכָל הַמַּשִּׂים עַצְמוֹ כְּעֶבֶד עַל דִּבְרֵי תּוֹרָה בָּעוֹלָם הַזֶּה, נַעֲשֶׂה חָפְשִׁי לָעוֹלָם הַבָּא (**איוב ג, יט**). קשא וכי יש עבדות בעולם הבא כדי שאומר נעשה חפשי?

ונראה לי בס"ד כי יש צדיק שחסר ממנו כמה מצות ואחר שיפטר יחזור בגלגול כדי להשלים וידוע מה שאמר רבינו האר"י ז"ל כל החוזר בגלגול שולטין בו יסורין של עולם הזה וצער המיתה וגם מלחמה של יצר הרע כל ימיו אך אם הנפש תחזור לעולם הזה בסוד העיבור כדי להשלים המצות שחסרו ממנה אין לה שום צער של יסורין ומיתה של אותו הגוף המתעברת בו והיא חפשית משליטת היצר הרע שאם היצר הרע משל על אותו הגוף והחטיאו לא יגיע לה נזק מזה אלא תסתלק מאותו הגוף ותתעבר בגוף אחר וכנזכר בשער הגלגולים עיין שם. ולזה אמר **נַעֲשֶׂה חָפְשִׁי לָעוֹלָם הַבָּא** רצונו לומר אחר שיפטר מעולם הזה אם חסר לו מצות שצריך לחזור לעולם הזה להשלים אינו בא בגלגול אלא בעיבור שאז הוא חפשי מן צער יסורין ומיתה ומשליטת היצר הרע.

ונראה לי בס"ד דהתורה מכונת בשם שֶׁבִי דכתיב עָלִיתָ לַמָּרוֹם שָׁבִיתָ שֶּׁבִי (תהלים סח, יט) ואם האדם בעולם הזה יעבד לשבי הוא התורה יהיה חפשי לעולם הבא כי מספר יַעֲבֹד שֶׁבִי [398] עולה מספר חָפְשִׁי [398].

רֵישׁ לָקִישׁ הֲוָה מְצַיֵּין מְעָרְתָּא דְּרַבָּנָן. הנה בגמרא (דף נח.) איתא שם רבי בנאה הוה מציין מערתא וכו' ופירש רשב"ם ז"ל רבי בנאה אדם גדול וחשוב היה לפיכך ניתן לו רשות ליכנס בקברי הצדיקים אבל אחר לא כדאמרינן (חולין ז:) גדולים צדיקים במיתתן יותר מבחייהם והיה נכנס במערות ומודד ארכן מבפנים ואחר כך מודד מבחוץ כנגדו ועשה שם ציון סיד כדי להכיר מקום הטומאה ולא יבואו טהרות דרך כאן שלא יאהיל על הקבר עד כאן לשונו.

ומה שפירש 'מודד מבחוץ כנגדו ועשה שם ציון' רצונו לומר מודד למעלה בגג המערה בשטח הארץ שהולכים עליו בני אדם ולזה קרי ליה 'חוץ' אך עדיין צריך להבין למאי אצטריך זה מאחר דאיכא חלל במערה למעלה מן הארון המונח שם ואז אין טומאה עולה וכדאיתא באהלות?

ונראה לי כי בפנים בכותלי המערה עצמן גם כן עושים קברים ושם בקבר שבתוך הכותל אין חלל למעלה ממנו אלא סותמין חללו לגמרי לכך הוצרך לציין למעלה על הקברים

המונחים בעובי כותלי המערה וממילא יציין גם למעלה מן הארונות שבתוך המערה.

ודע כי במערת רבי חייא לא נקברו אלא רק בניו יהודה וחזקיה ואחר כך נקבר במערה ההיא רב הונא ריש גלותא וכדאיתא במדרש קהלת בפסוק כִּי אֲשֶׁר תִּמְצָא יָדְךָ לַעֲשׂוֹת בְּכֹחֲךָ (קהלת ט, י) וזה לשונו: רב הונא ריש גלותא אמר לון כד דמיכנא אעלוני גביה רבי חייה רבא וכד דמך אסקוניה לארעא דישראל אמרון כדאי הוא רב הונא למייתיה הכא גבי רבי חייא רבה מאן עליל ויהב ליה תמן אמר רבי חגי אנא מעייל ליה אמרו על רבי חגי כד הוה בר תמני עשר שנין הוה רגיל תלמודיה ועוד כי לא ראה קרי מן יומיה אמרין ליה עלותך את בעי דאנת גברא סבא ואם דמכת תמן לא אכפת לך, [פירוש אתה רוצה שתכניס עצמך במערה אצל רבי רבי חייא מפני שאתה זקן ואם תמות שם אין אתה משגיח בחיים רק תרצה שתשאר שם] אמר להו עבידו לי חדא מילתא אייתון חבלא וקטרו ברגלי ואין אנא נפיק מוטב ואם לאו תהוון שררין ברגלי אתעביד ליה כן [פירוש אמר להם עשו לי דבר אחד תביאו חבל וקשרו אותו ברגלי ואם אני אצא הרי טוב ואם לאו תהיו מגררין אותי ברגלי וכגון שיביאו חבל עב מקנבוס חזק שאי אפשר לחתכו בשיניו אלא בסכין חדה ויהיה לח שאי אפשר להתיר קשריו בידים ועשו לו כן].

עאל ואשכח תלתא ארוניין ומצא כתוב במערה יהודה בני אחריך ואין עוד חזקיה בני אחריך ואין עוד יוסף בן ישראל אחריך ואין עוד [פירוש שלא הניחו אחריהם כמותם] וזקף רבי חגי עיניו להסתכל ושמע קול במערה שאמר לו השפל עיניך וכשיצא משם היה בן שמונים שנה ונכפלו לו שנותיו עד כאן עיין שם.

ומזה המעשה תבין גדולת רבי חייא ובניו ולא זכה ליכנס במערה ההיא רק רבי חגי ובודאי על אשר סיכן עצמו ליכנס במקום מקודש כזה בעבור כבוד רב הונא לקיים צוואתו זכה לאורך ימים שנכפלו שנותיו.

אך מה שנמצא כתוב 'יוסף בן ישראל אחריך ואין עוד' לא ידענו על מי נאמרו דברים אלו כי שם לא היו עם רבי חייא אלא רק בניו ואפשר שדברים אלו נאמרו על רבי חייא עצמו ויתכן הוא היה בחינת היסוד הנקרא יוסף בן ישראל.

מיהו ראיתי בשער הגלגולים (הקדמה לז) שכתב וזה לשונו: אחר כך תלך מעט לצד צפון ונוטה לצד מערב ושם בהר ההוא אשר שם קוברים מיתיהם אנשי טבריה ויש שם אכסדרה אחת בנויה בשלשה כותלים וקורין אותה העולם מערת רבי חייא ובניו ודע כי באותם החלונות שיש בכותל הצפוני שם קבורים רבי חייא ויהודה וחזקיה בניו ורב המנונא סבא הנזכר תמיד בספר הזוהר ורב המנונא ריש גלותא שהיה בזמן רבינו הקדוש והעלו ארונו למערת רבי חייא כנזכר בתלמוד עד כאן לשונו. ועל כן אפשר לומר מה שאמר 'יוסף בן ישראל אחריך ואין עוד' קאי על רב המנונא סבא שהיה בחינת היסוד ומה שנזכר אחר יהודה וחזקיה לפי סדר מקומם כי הוא היה מקומו לפנים יותר וברוך היודע אם נאמר זה עליו או על רבי חייא.

והנה לפי דברי רבינו האר"י ז"ל דרב המנונא סבא נקבר שם באותה מערה ודאי נקבר לפני ולפנים ולכך לא ראה רבי חגי אלא רק שלשה ארונות ולא יותר ובסדר הדורות נתקשה בהא דאמרו בגמרא דרבי חייא אמר לרבינו הקדוש על ארונו של רב הונא שבא דמשמע שנפטר רב הונא קודם רבי חייא? ותירץ תרי רב הונא היו. אך לשון שער הגלגולים לא משמע הכי דקאמר להדיה שהוא רב הונא שהיה בזמן רבינו הקדוש.

ואפשר להדחק ולומר שרבינו האר"י ז"ל אמר לרבינו מורנו הרב רבי חיים ויטאל ז"ל על רב הונא סתם וכאשר כתב מורנו הרב רבי חיים ויטאל ז"ל את דברי רבינו האר"י ז"ל לא דקדק בזה וחשב שהיא אותו רב הונא שהיה בזמן רבינו הקדוש אך רבינו האר"י ז"ל אמר לו רב הונא ריש גלותא ולא אמר לו אותו שהיה בזמן רבינו הקדוש ולעולם תרי רב הונא ריש גלותא הוו.

ודע דאין לומר שרבי חייא אביהם של יהודא וחזקיה הוא היה רבי חייא הנזכר בזוהר הקדוש עם חברים ותלמידים של רשב"י כי מפורש יוצא להדיה בדברי רבינו האר"י ז"ל שקיבל מן אליהו זכור לטוב דרבי חייא שהיה מתלמידי רשב"י לחוד ורבי חייא שהיה מתלמידי רבינו הקדוש והגיד בחינתם למעלה כל אחד בפני עצמו וכמפורש בשער הגלגולים וכן מפורש יוצא שם מדבריו כי רב שהיה מתלמידי רבינו הקדוש אינו רבי אבא שבזוהר הקדוש שהיה מתלמידי רשב"י כאשר חשבו קצת מקובלים.

כן יהי רצון זכות רב המנונא סבא וזכות רבי חייא ובניו יהודה וחזקיה וזכות רב הונא ריש גלותא יגן בעדינו ובעד כל ישראל ונזכה לחיים ארוכים טובים ומתוקנים ונעבוד עבודת הקודש בקדושה ובטהרה ונשלים תיקון נפשינו ורוחינו ונשמתינו בהיותינו חיים בגלגול זה אמן כן יהי רצון.

ואמרתי לרשום כאן שני שירים אשר שרתי לכבוד רב המנונא סבא ולכבוד רבי חייא ובניו ורב הונא ריש גלותא ואף על גב דקרו ליה בזוהר הקדוש רב המנונא ולא קרו ליה רבי משום דהוה בבבל אני עשיתי השיר שלו על שם רבי כי בודאי אתקרי רבי אחר שעלה מבבל לארץ ישראל בעודו בחיים בעולם הזה.

סימן אנוה"ו

אֵ־ל חַי זָכְרֵנוּ לְטוֹבָה, בִּזְכוּת רַבִּי הַמְנוּנָא סָבָא

אִישׁ חַי בַּתּוֹרָה נֶאֱמָן, הָיָה אוֹר נֶעֱלָם וְנִטְמָן. הִנֵּה צַדִּיק זֶה מְזֻמָּן, לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא.

נָפֶשׁ נְעִימָה וְנָאוָה, לָבַשׁ יִרְאָה וַעֲנָוָה. וְלָבַשׁ תּוֹרָה וּמִצְוָה, עָבַד אֵ־ל בְּשִׂמְחָה רַבָּה.

וְהוּא גִּבּוֹר אִישׁ מִלְחָמָה, לָגֵרַשׁ עֶבֶד וְאָמָה. מֵהֵיכַל בֵּת מֶלֶךְ תַּמָּה, זָרַק חִצִּים הִכָּה אוֹיְבֵהּ.

הוֹצִיא אֲסוּרִים מִכֶּלֶא, הֵאִיר לְכָל יוֹשְׁבֵי תֵּבֵל. הוּא אֲרִי עָלָה מִבָּבֶל, לִשְׁכֹּן בְּאֶרֶץ הַטּוֹבָה.

וְלוֹ נִגְלוּ סִתְרֵי תוֹרָה, לַמְּדָם בְּעֹז וּגְבוּרָה. וּבְקָדֻשָּׁה וּבְטָהֳרָה, בְּרֹב חִבָּה וְאַהֲבָה.

זְכוּתוֹ יָגֵן עָלֵינוּ, הוּא יַמְלִיץ טוֹב בַּעֲדֵנוּ. הוּא נִיצוֹץ מִשֶּׁה רַבֵּנוּ, זָכָה לְזַקְנָה וְשֵׂיבָה.

אֵ־ל חַי זָכְרֵנוּ לְטוֹבָה, בִּזְכוּת רַבִּי הַמְנוּנָא סָבָא

סימן הח"י לנו"ח

חָוֹן לִי בִּזְכוּת רַבִּי חִיָּא וִיהוּדָה וְחִזְקִיָּה

הִרְבִּיץ תּוֹרָה בְּיִשְׂרָאֵל וְהוֹרָה דָּת לְכָל שׁוֹאֵל. עָשָׂה חֶסֶד בְּעֹז וְאֵ־ל, גְּדוֹלִים מַעֲשֶׂה חֵיָא.
חָכְמָתוֹ הֵיא תְּאִיר פָּנָיו, הוּא צַדִּיק תְּמִים וְעָנָיו. זְכוּתוֹ גַּם זְכוּת בָּנָיו, יָגֵן עַל עַם נַחֲלַת יְ־הֹ.
יְשָׁרִים הֵם בְּלִבּוֹתָם, רַבָּה מְאוֹד מַעֲלָתָם. כִּי שַׁוְעָתָם וְתִפְלָתָם, כִּתְפִלַּת אָבוֹת רְצוּיָה.
לַמְרוֹמִים עוֹלִים לְבָבָם, לֹא תְּשׁוּרֵם עַיִן כָּל אָדָם. רַב יְקָרָם וּכְבוֹדָם, הֵמָּה מִבְּנֵי עֲלִיָּה.
נָקְבַּר עִמָּם רַב הָאוֹרָה, הוּא רַב הוֹנָא שַׂר הַמִּשְׁרָה. אֲשֶׁר הִרְבִּיץ דָּת וְתוֹרָה, בְּכָל יָמָיו אֲשֶׁר חָיָה.
וְרָאוּי הָיָה רַב הוֹנָא, שֶׁתִּשְׁרֶה עָלָיו שְׁכִינָה. אַף בָּבֶל גַּרַם חֶסְרוֹנָה, כִּי נִשְׂיא בְּתוֹכָהּ הָיָה
חַי תִּזְכֹּר אֶת כָּל צִדְקָתָם, וְשִׂים כְּבוֹד מְנוּחָתָם. וּמַהֵר חוּשָׁה בִּזְכוּתָם, תִּשְׁלַח יְנוֹן וְאֵלְיָה.

חָזֵי לִי בִּזְכוּת רַבִּי חֵיָא וִיהוּדָה וְחִזְקִיָּה

'**חַס־וְשָׁלוֹם, לֹא תְּהֵא כָּזֹאת בְּיִשְׂרָאֵל**'. נראה לי בס"ד הכונה ישראל אשר נשמתם ממחצב הנשמות שהוא על סדר עשר ספירות ופרצופים עליונים אשר גבוה מעל גבוה שומר וכל דור ראשון לוקח נשמות ממקום עליון רחוק הדבר שיהיה דור אחרון לוקח נשמות עליונות וגדולות יותר ממה שלקח דור הקודם אליו דעל זה נאמר (שבת קיב:) אם ראשונים כמלאכים אנו כבני אדם, ואיך נחשוב דרבי חייא שהוא בדור אחרון של עתה גדול מאביך שהיה בדור הקודם? ולזה אמר **לֹא תְּהֵא כָּזֹאת בְּיִשְׂרָאֵל** אשר נשמתם באות ממחצב העליון המסודר בסדר עשר ספירות ופרצופים עליונים אשר גבוה מעל גבוה שומר והנשמות באים על פי הסדר מעילא לתתא ולא באים בערבובייא.

ונראה שהוא אמר כן על פי הרוב אבל יזדמן לפרקים שתבא נשמה עליונה בדור אחרון ואלו הם מפלאות תמים דעים ועיין בשער רוח הקודש (דף ב:) שהתנאים הם בתפארת הנקרא ישראל והאמוראים גם כן הם שם אך הם מבחינת זמן הקטנות הנקרא יניקה עיין שם ובזה תבין מה שאמר לֹא תְּהֵא כָּזֹאת בְּיִשְׂרָאֵל.

והא דאמר לו '**אַפְּלוּ מְמַר**' והשיב לו '**אין**' מצד ענוה השיב כן דהא איתא בדברי רבינו האר"י ז"ל בשער הגלגולים (דף כו:) דרבינו הקדוש הוא היסוד ותלמידיו בני ישיבתו הם טיפות החו"ג [חסד וגבורה] שיצאו ממנו והם רבי חייא ורבי אושעיה ובר קפרא ולוי בר סיסי ורבי חנינא בר חמא ורב וכיוצא בהם עד כאן עיין שם. ומדברי רבינו אלו למדנו כי רב אינו רבי אבא הנזכר בזוהר הקדוש ורבי חייא אינו רבי חייא הנזכר בזוהר הקדוש כי רבי אושעיה ורבי חייא הנזכרים בזוהר הם יצאו מן רשב"י וכאשר גילה סודם רבינו האר"י ז"ל כנזכר בשער הגלגולים שם עיין שם.

חָזֵי לִי הַהוּא מַרְבָּנָן, דַּהֲוָה שְׁכִיחַ אֵלִיָּהוּ גַּבֵּיהּ, דִּלְצַפְרָא הֲוָה שַׁפִּירִין עֵינֵיהּ, לְאוּרְתָּא דַּמְיָין כַּד מִיקַלְיָין בְּנוּרָא. המאמר הזה מוקשה והתוספות נרגשו בקושייתו ופירשו לְאוּרְתָּא דיומא אחרינא ועדין זה דוחק דמשמע לאורתא דההוא צפרא ועוד הוה ליה למימר ליומא אחרינא דמיין וכו'.

ונראה לי בס"ד כי הוא בקש מאליהו זכור לטוב להראות לו עליית הצדיקים מגן עדן התחתון לגן עדן העליון שזה יהיה אחר חצות לילה כנודע וכן עשה לו ובעת שנסתכל בְּגוּהַרְקָא דרבי חייא נסתמו עיניו תכף ולצפרא ראהו רב חביבא דהוה שפירן עיניה פירוש ראהו עיניו סמויות ואמר 'שפירן עיניה' לישנא מעלייא נקט על דרך שאומרים על הסומא 'סגי נהור'.

ודוגמת זה איתא בפסחים (פסחים פט:) בני חבורה שהיו ידיו של אחד מהן יפות, ופירש רש"י לישנא מעלייא נקט רצונו לומר ממהר לאכול הרבה עיין שם, וכן כאן היא ראהו בצפרא של אותה הלילה עיניו סמויות ולישנא מעלייא נקט שלא רצה לומר סמויות אלא אמר 'שפירן עיניה'.

ולאורתא של אותו היום ראהו עיניו פתוחות ורואה בהם ורק דמיין כד מקליין בנורא ותמה איך נתפתח ביום אחד? והגיד לו המעשה דכך וכך היה לו אחר חצות לילה ולכך בצפרא היה סומא אך באותו היום עצמו הלך ונשתטח על מערה של רבי חייא ואמר מה שאמר ונתרפא תכף ונתפתחו עיניו ורק נשאר רושם בגבינות עיניו דדמו כד מקליין בנורא ונשאר רושם זה לזכר בעלמא על אותו דבר שקרה אליו.

כִּי הֲווּ מִינָצוּ רַבִּי חֲנִינָא וְרַבִּי חִיָּא וכו'. נראה הכונה דרבי חנינא היתה תורתו אומנותו עוסק בתורה ימים ולילות ואינו עוסק בגמילות חסדים שהם עסק הגוף כדי שלא יתבטל מעסק התורה רגע אך רבי חייא היה דרכו לעסוק בגמילות חסדים גם כן שעושה גמילות חסדים בגופו ושניהם הוו מנצו ופליגי בסברה זו דרבי חייא אומר לרבי חנינא לא טוב אתה עושה בזה שאתה מונע עצמך מן גמילות חסדים לגמרי אלא אחוז בזה וְגַם מִזֶּה אַל תַּנַּח אֶת יָדֶךָ (קהלת ז, יח) ורבי חנינא אומר להפך דטוב שלא לבטל מעסק התורה רגע.

והיה רבי חנינא עושה סניגורין לסברתו ואמר לרבי חייא בַּהֲדֵי דִּידִי קָא מִינְצִיתְּ לחלוק על סברתי ולעֲרער ולפקפק במנהגי והלא דרך זה שאני נוהג בו יש בו תועלת גדול לקיום התורה כי על ידי שאני עוסק בתורה ימים ולילות בזה יהיה חריף ומחודד טפי ואז יזדמן איזה גזירות וצרות המבלבלים הדעת ועל ידי כך ישתכחו איזה הלכות מחכמי הדור כאשר נשתכחו בימי אבלו של משה רבינו ע"ה אנא מהדרנא להו מפלפולי כאשר החזירם עתניאל בן קנז מפלפולו ולכן אומר אני טוב להיות יגיע בתורה הרבה כדי שיתחדד השכל ואם יצטרך הזמן לכך יהיה מזה תועלת כאמור.

ורבי חייא השיב לו כי גמילות חסדים שכרה גדול שתגין שלא ישתכחו הלכות מישראל כדי שיהיה צורך לחדוד השכל להחזירם על ידי הפלפול וראה אופן הגמילות חסדים

דאמינא לך שהם שייכים ללמוד ועסק התורה דעבידנא כך וכך ואז גמילות חסדים כזו יכולה היא שתגין שלא ישתכח שום הלכה מחכמי ישראל.

מַאי עֲבִידְנָא? **אַזְלִינָא וְשָׁדִינָא כִּיתְנָא, וְגַדְלִינָא נִישְׁבֵּי**. קשה למאי אצטריך לפרש התחלת מעשיו מעיקרן וגם למה יצטרך לכך לזרוע זרעוני פשתן כדי לקלוע ממנו רשתות ומכמורות יקנה רשתות מזומנים ומוכנים מן השוק ויצוד בהם הצבאים?

ונראה לי בס"ד שהודיע רבי חייא סדר מעשיו לעשות גם המכשירין של עורות המגילה על ידו ממש ויהיה עיקר המבוקש שרוצה מתגלגל ונעשה מסיבה לסיבה מתחילת הסיבות שהוא זריעת הפשתן ולא היה אומר לקנות עורות מעובדים מן השוק לכתוב בהם תורה ללמדה לתנוקות כי נחת ללמדינו בסדר זה מוסר השכל והוא כי אפשר יאמר אדם למה לי לטרוח לקרוא מקרא הרבה כדי להיות בקי במקראות והלא אין הדין מפורש במקראות? אלא צריך לתורה שבעל פה בלבד. וגם בתורה שבעל פה יאמר למה אטרח ללמוד גמרא כדי ללמוד בה טעמי הדברים השנויים במשנה ואטריח עצמי בפלפול הגמרא טוב שאלמוד משנה בלבד ששם הלכות פסוקות במילות קצרות שאומרת דין זה כך וכך צריך להיות וזה אסור וזה מותר וזה כשר וזה פסול וזה טמא וזה טהור?

והנה באמת דברים אלו שיאמר האדם טעות הן אלא צריך ללמוד מקרא הרבה ויתמיד בו כדי שיהיה בקי במקראות וגם צריך ללמוד המשנה עם הגמרא כדי שידע טעמים של דברי המשנה ומהיכן יוצא הדין הזה ועל ידי כך יתחדש אצלו הלכות מרובות בכל דבר ודבר אשר אלו ההלכות לא נתפרשו במשנה כי ביודעו טעמו של דבר ומקורו יוכל לדמות מילתא למילתא ולהבין דבר מתוך דבר.

ולכן רבי חייא בעת שעושה ספר ללמד בו הילדים תופס הכנת הספר מעסק הראשון לזרוע הפשתן כדי לעשות נִשְׁבֵּי ולא אמר אקנה נשבי מן השוק ועשה הנשבי כדי לצוד הצבאים ליקח העורות ולא אמר אקנה עורות מן השוק ולמה אטרח לצוד ולשחוט ולעבד? וכל זה עושה לרמוז לנו דרך הלימוד שצריך ללמוד המקראות היטב וללמוד הגמרא היטיב ואף על פי שהיא אֲרֻכָּה מֵאֶרֶץ מִדָּהּ (איוב יא, ט) ויש בה יגיעה רבה בפלפולה ולא נאמר טוב לנו ללמוד דברי המשנה שהם הלכות בדברים קצרים ונסמוך על דברי המשנה שודאי אמת הם הדברים האלה ומה לידע טעמן ומקורם וכיוצא בזה גם אנחנו דורות האחרונים נלמוד מוסר השכל מדבר זה שלא נאמר די לנו שנקח הוראת הדינים מן השולחן ערוך ולמה נלמוד הגמרא והרמב"ם וטור ובית יוסף וספרי הראשנים המפלפלים בדינים אלו.

ודע דמה שהיה עוסק בפשתן לצורך דבר זה ולא בקנבוס נראה כדי לתקן חטא קין שחטא

בהקרבתן אי נמי כדי לדחות המקטרגים כי סגולת הפשתן הוא לדחות החיצונים כמו שאמרו רבותינו ז"ל.

וְצַיְּידָנָא טָבֵיי וּמַאֲכִילְנָא בִּשְׂרֵיהוּ לְיַתְמֵי. נראה דכיון בזה לשתף עם מצות לימוד התורה עוד מצוה אחרת של גמילות חסדים וצדקה כדי שתגין עליו מצות גמילות חסדים וצדקה שיביא לימוד התורה לידי גמילות חסדים ובשתים אלו נתקנים אותיות ו"ה שבשם כי אות וא"ו נתקן בעמוד התורה ואות ה"א בעמוד גמילות חסדים ולכן קרי עליה רבי יוסי ברבי חנינא **בַּאֲתַר דְּזִקּוּקִין דְּנוּרָא וּבְעוּרִין דְּאֶשָּׁא** כנגד שתי מצות אלו הבאין כאחד שהיה טורח ועוסק בהם שהם עמוד גמילות חסדים ועמוד תורה ולכן זכה לשני זוגות שהוליד שני בנים יהודה וחזקיה בזכות עמוד התורה ושתי בנות יקרות בזכות עמוד גמילות חסדים שטרח בשתיהן. ונראה לכך **אַתּוּ בּוּטְיטֵי דְּנוּרָא** להההוא מרבנן לשתי עיניו על שהביט בְּגוּהֲרָקָא שלו והם האחד מצד הכבוד הראוי לו מעמוד גמילות חסדים והשני מצד הכבוד הראוי לו מעמוד התורה.

ונראה לי בס"ד מה שהיה לו מעלה זו בְּגוּהֲרָקָא שלו שעולה ויורד לבדו בלי סיוע מלאכים על שהיו מעשיו שלמים הכל מיניה וביה ואינו מבקש סיוע מאחרים לקנות הנשבי מן השוק ולקנות עורות מעובדים מן השוק כן לא יצטרך לסיוע המלאכים כשאר צדיקים כי על זה אמר רבי 'גְּדוֹלִים מַעֲשֵׂי חִיָּא' כלומר גדולין באיכותן ובכמותן שעושה גם המכשירין של המבוקש הוא בעצמו הכל מידו.

אַמִּינָא: **מַתְנִיתָא דְּמַר מַתְנִינָא, וְאִתַּסָּאי**. נראה לי בס"ד בא בזה בטענה חשובה כי האומרים דבר הלכה משמו שפתותיו דובבות בקבר (בכורות לא:) דכתיב דּוֹבֵב שִׂפְתֵי יְשֵׁנִים (שיר השירים ז, י) ופירש רש"י ז"ל יש לו מנוחה בכך מפני שנראה שהוא חי בהיות שפתיו דובבות וידוע דאמרו רבותינו ז"ל (נדרים סד:) סומא חשוב כמת ולפי זה הוא מבקש ברפואת עיניו חיים לעצמו ולכן אמר כיון דמתניתא דמר מתנינא בזה יהיו שפתיך דובבות ונמצא אני עושה דבר שהוא חיים לגופך במערה על כן בדין הוא שגם אתה תתפלל לתת לי חיים ברפואתי ואתסי בטענה זו.

אֵלִיָּהוּ הֲוָה שָׁכִיחַ בְּמָתִיבְתָּא דְּרַבִּי. נראה שהיה דרכם לקבוע יום אחד ידוע בכל שבוע ללמוד בסודות התורה דוקא ועל הרוב היה ביום שבת ובישיבה זו של לימוד הסוד לא היו נמצאים אלא רק החכמים הגדולים ביותר כי את צנועים חכמה זו ואליהו זכור לטוב הוה שכיח בזו המתיבתא דרבי הקבועה באותו היום הידוע שבכל שבוע ומאחר שהיו מקדשין על פי הראיה לא היה מזדמן באותו היום שיהיה ראש חודש ורק פעם אחת נזדמן שהיה אותו היום ראש חודש ולכן נגה אליהו זכור לטוב ולא בא בזמנו יען כי הוא

לא היה הולך להעמיד האבות כדי להתפלל אלא רק ביום ראש חודש אבל בשאר ימים מתפללים בעודם שוכבים.

ומה שאמר **וּמַגָּנָּא לֵיהּ** משמע מלבד שמעמידם חוזר ומשכיב אותם בידו והטעם מפני שבשעה שמעמידם נעשה להם תחייה ממש ובעת שמשכיב אותם נעשה להם כעין מיתה כי הראשנים שכיבתם זו היא קבורתם ולכן צריך לעשות להם קבורה חדשה בידו.

סַבְרֵי, תַּקְפֵי בְּרַחֲמֵי וּמַיְתֵי לֵיהּ לְמָשִׁיחַ בְּלָא זְמָנֵיהּ. פירוש הקדוש ברוך הוא הבטיח אותם וְלֹא בְכֶסֶף תִּגָּאֲלוּ (ישעיה נב, ג) ופרשו בזוהר הקדוש שלא תהיה הגאולה מסטרא דחסד כאשר היה ביציאת מצרים שבזה יהיה אחריה שעבוד אלא תהיה מסטרא דגבורה גם כן דעל ידי כך לא יהיה אחריה שעבוד ולכן אִי תַּקְפֵי בְּרַחֲמֵי וּמַיְתֵי לֵיהּ לְמָשִׁיחַ בְּלָא זְמָנֵיהּ תהיה הגאולה מסטרא דחסד ויהיה אחריה שעבוד ומאי אהניה לישראל? ואם תאמר יעמיד השנים לחוד ואחד לחוד זה אינו כיון דצריך להשכיבם בידו ממש יהיה אחד מן השנים עומד בכדי שלא לצורך כי צריך להמתין עד שישכיב הראשון שהיה עמו ואינו דרך ארץ לכן היה מעמיד אחד אחד.

אָמַר לֵיהּ: וַיֵּשׁ דּוּגְמָתָן בָּעוֹלָם הַזֶּה? אָמַר לֵיהּ: אִיכָּא רַבִּי חִיָּא וּבָנָיו. לאו על מעשים ומעלה קאמר אלא דוגמתם בשרשם בשלשה אמצעיות זה בחסד וזה בגבורה וזה בתפארת ושיהיו קרובים זה לזה ואינם רחוקים בתולדה למטה בעולם התחתון.

כִּי מָטָא לְמֵימַר: "מְחַיֵּה הַמֵּתִים" רַגַּשׁ עָלְמָא. הקשו התוספות אמאי לא רגש כשאמר 'מְחַיֵּה הַמֵּתִים אַתָּה' וכן כשאמר 'מְחַיֵּה הַמֵּתִים בְּרַחֲמִים רַבִּים'?

ונראה לי בס"ד דהתם השליח ציבור שהוא רבי חייא אומר זה לבדו כי הוא היה המתפלל חזרה ובניו העומדים עמו אין אומרים בפיהם אך כד מטא לחתימה בארץ ישראל מְחַיֵּה הַמֵּתִים מוכרח שיענו אמן וכשיענו אמן על ברכה זו נמצא שלשתם אומרים דברים אלו ביחד ולכן קודם שיסיים הברכה וקודם שיענו אמן רגש עלמא ותכף אִידְמֵי לְהוּ כְּדוּבָּא דְנוּרָא ובלבל כונתם וכיון דנתבלבלה כוונתם אף על גב דענו אמן לא נעשה בזה פועל גאולה.

ומה שאמר **מַחְיוּהָ שִׁתִּין פּוּלְסֵי דְנוּרָא** נראה טעם למספר ששים כנגד ששים גבורים הנרמזים בפסוק הִנֵּה מִטָּתוֹ שֶׁלִּשְׁלֹמֹה שִׁשִּׁים גִּבֹּרִים סָבִיב לָהּ מִגִּבֹּרֵי יִשְׂרָאֵל (שיר השירים ג, ז) ורמזו לו בזה איך לימדת אותם דרך להביא המשיח שלא בזמנו שעדיין ששים גבורים לא נמתקו כראוי.

ונראה ודאי הוא **אָתָא אִידְמֵי לְהוּ כְּדוּבָּא דְנוּרָא** תכף ומיד ובתר הכי מַחְיוּהָ ואף על גב דהוא תיקן הדבר על אשר גילה דבר זה שממנו למדו דרך זה להביא המשיח שלא בזמנו

והוא באהבתו ברבינו הקדוש שהיה דוגמת משה רבינו ע"ה בדורו גילה לו דבר זה שלא רצה להעלים ממנו דבר.

אָתָא אִידְמִי לְהוּ כְּדוּבָּא דְּנוּרָא. נראה לי בס"ד הטעם דאדמי להו כדוב והוא דהכתוב אמר בהושע סימן י"ג אֶפְגְּשֵׁם כְּדֹב שַׁכּוּל וְאֶקְרַע סְגוֹר לִבָּם (הושע יג, ח) ופירש רש"י ז"ל כדרך הדוב אוחז צפרניו בחזה וקורע עד הלב עד כאן לשונו. ולכן גם כאן רמז להם אתם רוצים להביא המשיח עתה אשר הדור אינו שלם דהחסרון שלהם הוא מצד הלב כי לבם בל נכון עדיין כראוי ולכן באתי עתה לבלבל כונת הלב שלכם כדי שלא יהיה מזה פעולת הגאולה ולכך נדמה להם כדוב שדרכו לקרוע עד הלב וכמו הדמיון שדימה הכתוב באומרו אֶקְרַע סְגוֹר לִבָּם.

שְׁמוּאֵל יַרְחִינָאָה, אַסְיֵיהּ דְּרַבִּי הַוָה. פירש רש"י קורין אותו כך על שהיה בקי בסוד העיבור. וקשא וכי סוד העיבור עדיף מחכמת התורה ומאחר שהיה חכם גדול בתורה! אמאי לא בחרו לכנותו על חכמת התורה אשר בקרבו?

ונראה לי בס"ד כי ידע שהחכמים נמשלו לשמש והיינו רק אותם שכבר נסמכו שקורין להם רבי דאז לא צריכי לרבותם כי יש להם רשות לכוף ולדון ופטורים לשלם אם טעו ואלו הם דוגמת השמש שיש לה אורה לעצמה ואינה צריכה לקבל מכוכב אחר אבל אותם שלא נסמכו ידמו לירח שצריכה לקבל אורה מן השמש שהיא גדולה ממנה כן זה צריך הוא בענין ההוראה לאחרים המוסמכין שאין לו רשות לכוף ולדון בפני עצמו ואם טעה חייב לשלם ולכן שמואל שלא נסמך קורין איתו יַרְחִינָאָה על שם הירח כי המוסמכין נקראים על שם השמש ועליהם נאמר וְאֹהֲבָיו כְּצֵאת הַשֶּׁמֶשׁ בִּגְבֻרָתוֹ (שופטים ה, לא).

ונראה לפרש בס"ד הטעם שלא נסמך ולא נקרא רבי דידוע מה שאמר בתשובת הגאונים דאביו בא על ידי שם המפורש בקפיצת הדרך מן מדינת הים לעירו אצל אשתו בלילה ונתעברה ממנו בשמואל ועשה כן מפני ששמע בהיותו במדינת הים בו ביום מאותה גויה שהיתה בקיאה בחכמת אצטגנינות שאותה הלילה הוא מוצלח להוליד בן חכם גדול ולכן בא אצל אשתו על ידי שם ממה"י ונראה לי. כי היתה מסולקת הדמים וטהורה ואז בא עליה ונתעברה בשמואל ומאחר שעיבורו של שמואל היה על ידי מעשה נס לכך נגזר מן השמים שלא יהיה נהנה מכבוד הסמיכה ומקריאת שם רבי.

ועוד נראה לי בס"ד דאמרו רבותינו ז"ל כי רבי יהודה בן בתירא התפלל על אבוה דשמואל שיוליד בן כשמואל הנביא דכתיב ביה כִּי נֶאֱמָן שְׁמוּאֵל לְנָבִיא (שמואל א' ג, כ) ולכן מן

השמים גלגלו שלא יהיה נסמך אלא נקרא שמואל בסתם כמו שמואל הנביא ע"ה שנקרא שמואל בסתם בלא תואר.

לְדִידִי חָזֵי לִי סִיפְרָא דְּאָדָם הָרִאשׁוֹן. נראה לי בחלום ראה אותו ולא בהקיץ ומן השמים הראו לו זה בחלום להודיעו על דבר זה הנוגע לו כדי שלא יטרח לבקש לו סמיכה וגם כדי שלא ידאג ויצטער בראותו דלא מסתייעא מילתא לסמכו.

דף פו.

וְסִימָנֵיךְ: "**עַד אָבוֹא אֶל מִקְדְּשֵׁי אֵ־ל, אָבִינָה לְאַחֲרִיתָם**" (**תהלים עג, יז**). אפשר לפרש בס"ד הסימן כך מקדשי אל הם המשנה מקדש ראשון והגמרא מקדש שני ורבינו הקדוש שמו יהודה וסופי תיבות יהודה נתן הוא אותיות ה"א נו"ן דְּאָבִינָה וסופי תיבות רבינא אשי הם יו"ד אל"ף דְּאָבִינָה נשאר ב' דְּאָבִינָה רמז לשני מקדשים שהם משנה וגמרא.

ולפי דברי מהרש"א שפירש **מִקְדְּשֵׁי** על רבינו הקדוש **וְאָבִינָה** על רבינא נראה לפרש **אַחֲרִיתָם** 'אחרי תם' והיינו תם ראשי תיבות **ת**למוד **מ**שנה.

עָרֵךְ וְאָזִיל מְפוּמְבְּדִיתָא לְאַקְרָא. יש להבין למאי אצטריך תלמודא לפרש לנו פרטי המסעות שנסע?

ונראה לי בס"ד כי שבעה מסעות הם עם מסע האחרון לרמוז שניצול משבעה בתי דינין על ידי שבעה מסעות אלו ועל זה נאמר (איוב ה, יט) **בְּשֵׁשׁ צָרוֹת יַצִּילֶךָּ** שלא ימצא אותו הפרסתיקא דמלכא **וּבְשֶׁבַע** הוא מסע השביעי **לֹא יִגַּע בְּךָ רָע** שלא יוכל מלאך המות לשלוט בך שיצאה נפשו בטהרה על ידי מראה אור השכינה.

קָא מִיפַּלְגֵי בְּמִתִיבְתָּא דְּרַקִיעָא. נראה לי בס"ד לא היה פלוגתא ברקיעא אלא כך נדמה ונצטייר בכח הדמיון של רבה כאשר התבודד במקום ההוא והתחיל לעסוק בתורה בקדושה ובטהרה והיתה מחשבתו פנויה מכל חומר עולם הזה ושם כל מחשבתו באהבתו יתברך על כן זכה להמשיך על נפשו אור עליון מעין נבואה ורוח הקודש ואז נפרדה נפשו מחומר עולם הזה ונדבקה בשורשה העליון כי ידוע דהשראת רוח הקודש על האדם הוא בהיות נשמתו בגופו בהקיץ ולא תצא ממנו.

וענין התפשטות הנפש הוא שיסיר כל מחשבותיו לגמרי וכח המדמה שבו יפסקהו מלדמות ולחשוב ולהרהר בשום ענין מענייני עולם הזה וכאלו יצאה נפשו ממנו ואז יהפוך כח המדמה את מחשבותיו לדמות ולצייר כאלו עולה במעלות העליונים בשרשי נפשו עד שיגיע ציור דמיונו במקור שלו העליון ויחוקקו ציורי כל העולמות העליונים במחשבתו כאלו הוא רואה אותם אף על פי שאינו רואה אותם ממש וזה הוא כפי דרך

כוחו המדמה לצייר בדעתו ענייני עולם הזה אף על פי שאינו רואה אותם בעיניו החושית, כן הדבר הזה וכאשר האריך בכל זה מורנו הרב רבי חיים ויטאל ז"ל בסוף שערי קדושה בענין הנבואה ורוח הקודש בהרחבת ביאור עיין שם וינעם לך ועל דרך זה היה ענין ארבעה שנכנסו לפרדס הנזכר בגמרא דחגיגה (חגיגה יד:) כנודע.

והנה רבה בר נחמני ע"ה גם הוא זכה להתקדש קודם פטירתו בקדושות אלו על ידי שנתבודד במקום נסתר לעסוק שם בתורה בחשק נפלא ואז שם פסק כח המדמה שבו לבלתי יחשוב ויהרהר בשום ענין מענייני עולם הזה והפך כח המדמה את מחשבותיו לדמות ולצייר כאלו עולה בעולמות העליונים בשרשי נפשו עד שהגיע ציור דמיונו במקור שלו העליון ועל פי רצון השמים נצטייר במחשבתו ודמיונו ציור מתיבתא דרקיעא והצדיקים יושבים ועוסקים בענין שֶׁעָר לָבָן שֶׁקָּדַם לְבַהֶרֶת וקא מפלגי בספק והם אמרו 'טָמֵא' ואמר הקדוש ברוך הוא 'טָהוֹר' וכל זה נצטייר בכח המדמה שבו כאלו הוא רואה אותם ושומע דברים אלו מהן.

וציור זה שנצטייר בכח המדמה שלו היה בהשגחה פרטית מן השמים כדי שישלים למסור נפשו ברצון טוב בראותו תענוג הזך והנפלא שיש למעלה אצל הצדיקים שנפטרו מעולם הזה ויתאוה לשבת אתם וגם נצטיירו דברים של פלוגתא זו כדי שישיב 'טָהוֹר' ובזה יתפרד מעולם הזה מתוך דבר הלכה ותצא נפשו באותיות טָהוֹר ובזה תדבק תכף ומיד בשורשה העליון הטהור זיע"א [זכותו יגן עלינו אמן]

וראיתי בשיטה מקובצת בשם רבנו חננאל ז"ל שדבר זה היה כעין חלום שהראו לו בחלום דברים הללו כדי שיצא מן העולם בישוב נחת רוח עיין שם ודבריו הם על דרך שכתבנו אך אנן בדידן הרחבנו הדברים יותר שישכיל הקורא הענין היטב.

דְּאָמַר רַבָּה בַּר נַחְמָנִי: אֲנִי יָחִיד בִּנְגָעִים, אֲנִי יָחִיד בְּאֹהָלוֹת. קשה הוה ליה למימר 'אֲנִי יָחִיד בִּנְגָעִים וּבְאֹהָלוֹת' ולמה האריך למנקט 'אֲנִי יָחִיד' פעמיים? ועוד מקשים למאי הוצרך להביא הכא סיום דבריו שאמר 'אֲנִי יָחִיד בְּאֹהָלוֹת' והלא ענין זה הוא ענין נגעים ואינו ענין אהלות?

ונראה לי בס"ד דכפל דבריו לומר אֲנִי יָחִיד בחלוקה השנית גם כן ללמדינו שהוא יחיד בנגעים טפי דבקי בנגעים טפי מאהלות ולכך הקדים נגעים לאהלות ואם היה אומר אֲנִי יָחִיד בִּנְגָעִים וְאֹהָלוֹת היינו חושבים שקולים הם אצלו והא דהקדים נגעים משום דאי אפשר לתפוס בלשונו שני דברים ביחד אם לא יקדים דבר אחד על השני ולעולם שוים הם אתו ולכך אכפל למנקט 'אֲנִי יָחִיד' בחלוקה השניה ולא ערבנהו ללמדנו כי בחלוקה הראשונה חכים טפי ולכך הקדימה להזכיר נגעים קודם אהלות משום דבזה הוא נקרא

יחיד יותר דחכים בהו טפי מן אהלות.
והשתא ממילא נתרצה קושיא השנית דלכך הביא סיום דבריו בחלוקה השנית כי מזה אנחנו למידין על נגעים השייכים לענין זה דהוא חכים בהו טפי שהוא יחיד ומוסמך בהו טפי מן אהלות ולכך ראוי הוא שיכריע בדין זה של נגעים ובחרו בו מן השמים דראוי לכך.
והנה ידוע דהרמב"ם ז"ל פסק בדין הספק שהוא 'טָמֵא' והקשו עליו המפרשים ז"ל איך פסק הפך מה שאמר הקדוש ברוך הוא והפך מה שאמר רבה בר נחמני אשר נבחר מן השמים להכריע בדבר זה? והנה לפי דברינו שכתבנו לעיל דלעולם לא הוה פלוגתא ממש ברקיע אלא כך נצטייר בכח המדמה של רבה כדי שישיב כך אין קושיא על הרמב"ם ממה שפסק הפך דברי הקדוש ברוך הוא אבל ממה שפסק רבה דהוא טהור איכא קושיא על הרמב"ם ז"ל.
וראיתי להגאון חיד"א ז"ל בראש דוד (דף עז) שהביא תירוץ מפי השמועה ועל פי התירוץ הזה פירש הרב ז"ל פסוק מִי יִתֵּן טָהוֹר מִטָּמֵא (איוב יד, ד) דרך הלציי עיין שם.
ונראה לי בס"ד דסבר הרמב"ם ז"ל לעולם דעתו של רבה בעיקר הדין לפסוק שהוא טמא יען כי כפל דבריו ואמר 'טָהוֹר טָהוֹר' ולמה כפל אלא ודאי דעתו בעיקר הדין שהוא טמא ורק בשביל ששמע מהקדוש ברוך הוא שאמר טהור לכן הוא אומר טָהוֹר ולכן כפל 'טָהוֹר טָהוֹר' כלומר בשביל ששמעתי מאמר טהור, לכן אני אומר טהור ואם כן שמע מינה דאין דעתו כן.
וזה הוא על דרך מעשה שהיה במלך אחד שאמר להמשנה אני אומר על אדם פלוני שהוא זכאי בטענתו ואתה מה תאמר? השיב המשנה כיון שאדוני המלך אומר שהוא זכאי גם אני אומר שהוא זכאי אז הבין המלך שדעתו לומר שאינו זכאי ורק משום כבוד מלכות לא רצה לומר חייב הפך דברי המלך, כן הדבר כאן רצונו לומר אחר אמירה של טהור ששמעתי מהקדוש ברוך הוא לכן אני אומר טהור נמצא עיקר דעתו להלכה שהוא טמא ולכן פסק הרמב"ם כן כי באמת ממנו יתברך לא יצא דבר הלכה בדבר זה אלא כך נצטייר בכח המדמה של רבה כאמור לעיל אמנם עיקר דעתו של רבה בדין זה נתברר לנו.
ועוד נראה לי בס"ד לפרש בכפל אמירתו 'טָהוֹר טָהוֹר' רצונו לומר לא מבעיא שהוא טהור בדיעבד אלא טהור גם לכתחילה.
חָזוּ צִפֳּרֵי דִּמְטַלְּלֵי וְקָיְמֵי. נראה לי בס"ד הטעם דהראו להם מן השמים מקומו על ידי הציפורים מפני שנפטר באנמא שהיה נודד ממקומו וכתיב כְּצִפּוֹר נוֹדֶדֶת מִן קִנָּהּ כֵּן אִישׁ

נוֹדֵד מִמְּקוֹמוֹ (משלי כז, ח).

והא **דְּסָפְדוּהוּ תְּלָתָא יוֹמָא וּתְלָתָא לֵילְוָתָא** כי ההספד הוא חסד חנם שאדם עושה עם הנפטר ושלשה ימים ושלשה לילות יש בהם ע"ב שעות כמנין חֶסֶד [72] והם סלקא דעתייהו דסגי בהכי ולא בעי שבעה ימים להספד מפני שהם באגמא ואיכא צער צבור בזה ועוד היו יראים מן המלכות ואחר כך על ידי הפתקא השלימו שבעת ימים שיש בהם קס"ח שעות כמנין סָם חַיִּים [168] ובטחו בבת קול ולא יראו מן המלכות שהוא ברח מהם.

נָח זַעְפָּא. נראה לי בס"ד הא דנח זעפא במאמר זה שאמר הטייעא, לא שהיה הטייעא ראוי לכך שדבריו עושים רושם ופרי אלא גם דבר זה עשו מן השמים לברר כבוד של רבה אצל הבריות שיהיו יודעים בבירור שהרוח החזק הקשה ההוא נשב בעולם לכבודו שחסר העולם ממנו ועתה כשרואין שזה הטייעא אמר כן ושקט הרוח ידעו הכל שבעבור רבה נשב אותו רוח סערה.

ונראה דאותו אגמא שנפטר בו רבה היה סמוך לנהר פפא והם ביומא דנח נפשיה כשנפל פיתקא תכף ומיד הלכו לבקשו באגמא ומצאוהו שם ואז באותו היום דנח נפשיה נשב רוח סערה או אפשר דנהר פפא היה סמוך למקום אביי ורבנן שנפל בו הפתקא שממנה ידעו דְּנָח נַפְשֵׁיהּ דְּרַבָּה ואותו היום נשב רוח סערה חזק ואמרו להההוא טייעא דנח נפשיה דרבה שידעו מכח הפתקא קודם שמצאו המקום שלו.

והא דנשב רוח סערה חזק מאד שיש בו שיעור לעקור הרים, נעשה כן לכבוד תורתו שהיה עוקר הרים ומשבר סלעים.

והא דזרק הרוח להההוא טייעא מהאי גיסא להאי גיסא כי הצדיק ביום פטירתו יהיה זווג עליון וידוע כי בזווג עליון מכריזין מי רוצה לראות בכבודו של מלך ואז עשו יוצא ממקומו ובורח אל השדה החיצון שהוא מדור הקליפות סטרא דחורבא ושממה ואינו סטרא דישובא וכמו שאמר רבינו האר"י ז"ל על פסוק וַיֵּצֵא עֵשָׂו הַשָּׂדֶה (בראשית כז, ה) ולכן דוגמה לענין זה נעשה בההוא טייעא דזרקו הרוח מהאי גיסא דנהר פפא שהיה שם הישוב של העיר לאידך גיסא שהיה שם מדבר בלא ישוב.

רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן חֲלַפְתָּא בַּעַל בָּשָׂר הָוָה. נראה לי בס"ד הביא מעשה זאת סמך למאמר שקודם זה המדבר ברוח אשר נשב בחוזק גדול בההיא יומא דנח נפשיה דרבה שעשו לו אות הכבוד בתוקף הרוח מפני שהוא הרביץ תורה והעמיד תלמידים ונפטר מתוך דברי תורה וידוע עסק התורה הוא בתיקון הרוח וכמו שאמרו המקובלים ז"ל במאמר והוי זהיר ברוחך (שבת לא.) כי רוחא ממללא.

ולכן סמך למאמר זה מאמר רבי שמעון בן חלפתא שהיה רוצה ללמוד בתורה בישוב הדעת ולא היה יכול מחמת החום שלא היה הרוח מנשב ולכך סליק ויתיב אשינא דטורא ואמר לביתו שתניף עליו במניפה כדי להביא הרוח שאז יוכל ללמוד תורה בישוב הדעת וכיון דהיה רוצה הרוח בשביל עסק התורה שהוא תיקון הרוח כי רוחא ממללא לכך שלחו לו מן השמים רוח טוב נמצא דמיין המעשים ההם להדדי כי ביום פטירת רבה נשב רוח חזק בשביל כבוד תורתו של רבה שהיא בסוד הרוח וכן כאן נשב לרבי שמעון בן חלפתא רוח טוב בשביל זכות התורה שהיה רוצה ללמוד אותה שעה שהיא בסוד הרוח.

בְּתִי, הָנִיפִי עָלַי בְּמְנִיפָא, וַאֲנִי אֶתֵּן לִיךְ כְּכָרִין דְּנֶרֶךְ. פירש רש"י ז"ל אגודות של נרד ולא מצינו לשון ככרין משמעותו אגודה ואם היה אומר כרכין דנרד אין הכי נמי הוה משמע זה.

ונראה לי בס"ד ככרין לשון ככר שיתן לה ורד אשר עלין שלו עגולין כמו כִּכַּר לֶחֶם וכן נמצא בורד שקורין בערבי גור"י שהעלין שלו עגולין כמו ככר. ויתכן היה להם תכשיטין עשוין מן חתיכת משי או נייר צבוע עשויין כדמות השושנים והוורדין בצורתן ומראיהם ולובשים אותם הנשים בראשיהם לתכשיט וכאשר נמצא עתה בזמנינו.

אַדְּהָכִי נָשֵׁיב זִיקָא, אָמַר: כַּמָּה כְּכָרִים דְּנֶרֶךְ לְמָאנֵיהּ דִּיכִי. נראה לפרש בס"ד הכונה כי דברי תורה נמשלו לבשמים של מיני ורדים שנותנים ריח טוב למרחוק ולכן במתן תורה נתמלא כל העולם כולו בשמים וכמו שאמרו במדרש (שבת פח:) וכמו שאין הורדין שוים בריח הטוב היוצא מהם שיש זה למעלה מזה כן חדושי תורה שיחדשו החכמים שהם נקראים שושנים אינם שוים שיש זה למעלה מזה כפי עומק הדבר וכפי עניינו לכן אמר לבתו הנה בעבור הרוח שתביאי לי במניפה הבטחתיך ליתן לך ורדין דנרד והנה עתה שהביא לי הקדוש ברוך הוא רוח טוב שעל ידי כך אני יכול לעסוק עתה בתורה בישוב הדעת כמה ורדין דנרד צריך אני ליתן לו כלומר כמה חדושי תורה צריך לומר עתה לשמו של הקדוש ברוך הוא דהיינו חדושי תורה לשמה שעולה לפניו יתברך דחדושי תורה הם גם כן נקראים שושנים וורדין.

ועוד נראה לי בס"ד דברים אלו מדבר עם בתו מלין לצד עלאה ימלל והוא דאיתא בדברי רבינו האר"י ז"ל (בשער הכונות דף ט' ע"ג) בסוד י"א סמני הקטורת דשבלת נרד הוא בחינת תפארת דהוא קו האמצעי בין שני ענפי קו ימין וקו שמאל כדמיון השבלת עם ענפיו מן הצדדין עד כאן לשונו עיין שם וידוע דהרוח היא סוד תפארת. ובזה מובן נועם מליצה נאה זו שאמר **כְּכָרִין דְּנֶרֶךְ** הוא הבירור שיהיה מן שבלת נרד הנזכר **לְמָאנֵיהּ דִּיכִי** הוא התפארת שהוא סוד הרוח ובודאי שבדבריו אלו נתכוון לעשות בירור והעלה ניצוצות

מן בחינה זו של שבלת נרד אשר בי"א סמני הקטורת.
ועוד נראה לי בס"ד נתכוון להמשיך שפע ממדה ראשנה של שלש עשרה מידות שהיא מדת אל בחינת התפארת והוא דידוע מה שאמרו בזוהר הקדוש (חלק ב' דף קלב) על פסוק נֵרְדְּ וְכַרְכֹּם קָנֶה וְקִנָּמוֹן וכו' (שיר השירים ד, יד) שהם כנגד שלש עשרה מידות של א־ל רַחוּם וְחַנּוּן וכו' (שמות לד, ו) ונרד הוא כנגד מדת א־ל ולזה אמר **כַּמָּה כְּפָרִים דְּנֶרְדְּ לְמָאֲרֵיהּ דֵּיכִי** כיון לאורות הנמשכים ממדת א־ל הנקראת נֵרְדְּ למארי דיכי הוא תפארת.

דף פו:

הָתָם, **תְּלַת תּוֹרֵי לְתַלְתָּא גַּבְרֵי**, **הָכָא**, **לְכָל יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה**. פירוש תְּלָתָא תּוֹרֵי לְתַלְתָּא גַּבְרֵי מגיע לכל אחד ואחד שיעור עשרים פעם על מאכלו ויותר אך התם ישראל ויאודה רבים ושלמה המלך ע"ה מולך עליהם אם כן כל אחת ואחת צריכה לחשוב אולי יבאו לאכול על שלחנו אנשים רבים כפי ערך רבוי העם שמולך עליהם וצריכה להכין סעודה כפי השערה זו ונמצא בזה לא יגיע לכל אחד אפילו שליש מאכלו ונמצא סעודת אברהם אבינו ע"ה עדיפה.
שֶׁאֲבוּסִים וְעוֹמְדִים מֵאֲלֵיהֶם (מלכים א' ה, ג). פירוש שמואל פליג על רב שפירש שתוחבין להם המאכל בעל כרחו בחזקה דסבירא ליה לפי זה לא יהיה להם שומן כי רבוי המאכל יותר משיעור שביעה יזיק לגוף הן למין האדם הן למין בעלי חיים לכן פירש **שֶׁאֲבוּסִים וְעוֹמְדִים מֵאֲלֵיהֶם** כלומר מנהגו של עולם כל אחד נותן באבוס בהמתו שעורים כפי השערת שכלו לצורך שובעה בצמצום ולא בהרווחה באופן שתותיר ועל כן היא אוכלת כל מה שתמצא באבוס ואפשר שאם היה באבוס עוד יותר היתה אוכלת ונמצא כשסלקה ראשה מן האבוס אין זה מרצונה שאם היה יותר לא היתה מסלקת ראשה ונמצא לפי זה לא אכלה כדי שובעה ממש ואיזו האוכלת כדי שובעה בודאי זו המסלקת ראשה מן האבוס ועדיין יש באבוס שעורים וכמו שאמרו על פסוק וַתִּאכַל וַתִּשְׂבַּע וַתֹּתַר (רות ב, יד) ונמצא זו סילקה ראשה מן האבוס מדעתה ורצונה ולאו משום שלא נשאר באבוס כלום וכיון דאוכלת תמיד כדי שובעה לכן תהיה שמנה הרבה.
כְּדֵי לְהַאֲכִילָן שָׁלֹשׁ לְשׁוֹנוֹת בְּחַרְדָּל (בראשית יח, ח). פירש רש"י ז"ל מאכל זה מעדן מלכים ושרים הוא עיין שם. ועוד נראה לי בס"ד דטבע מאכל זה להביא תאוה לאדם לאכול הרבה.
לְעוֹלָם אַל יְשַׁנֶּה אָדָם מִן הַמִּנְהָג, **שֶׁהֲרֵי מֹשֶׁה עָלָה לַמָּרוֹם וְלֹא אָכַל לֶחֶם**. **וּמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת יָרְדוּ לְמַטָּה וְאָכְלוּ לֶחֶם** (בראשית יח, ח). הקשה מהרש"א ז"ל למה הקדים מעשה משה

רבינו ע"ה למעשה המלאכים דקדמה להא? עיין שם.
ונראה לי בס"ד במעשה משה רבינו ע"ה איכא רבותא טפי ולכך הקדים אותה כי משה רבינו ע"ה אם היה מעלה עמו מאכל לאכול שם לא היה חידוש בשינוי זה דהמלאכים יודעים שהוא ילוד אשה שצריך לאכול וכמו שתמצא איש אירופי בא למדינות הערב ולובש מלבוש ארופים אין זה חידוש ושינוי לפני בני הערב כי הכל יודעים כך הוא מלבוש הארופים ועם כל זה חש לשינוי ולא אכל. מה שאין כן מלאכי השרת ירדו למטה בדמות בני אדם ואברהם אבינו עצמו חשב אותם בני אדם ובודאי צריכין לאכול לבלתי ישנו ממנהג בני אדם.
או יובן מעשה דמלאכים לא הוה בה רבותא כל כך דלעולם ישנה אדם מן המנהג אך הם אכלו בשביל צערו של אברהם אבינו שהיה רוצה בו ביום להאכיל את האורחים.
אי נמי באדם לא מצינו ששינה המנהג אבל במלאכים אם אלו לא רצו לשנות הרי מצינו מלאך הבא אל מנוח שינה ולא רצה לאכול וכמו שנאמר להדיה אִם תַּעְצְרֵנִי לֹא אֹכַל בְּלַחְמֶךָ (שופטים יג, טז).
אי נמי לא זו אף זו נקיט לא מבעיא מעשה דמשה רבינו ע"ה דהוי שינוי דמנכר אלא גם בכהאי גונא דאברהם אבינו דלא הוה מנכר השינוי כי יזדמן האורח הוא שבע הרבה ואינו רוצה לאכול או יש לו סיבה אחרת של חולי או של צום.
וכתב מהרש"א ז"ל אף על גב דאליהו זכור לטוב נמי לא אכל ארבעים יום איכא למימר דבאקראי נעשה וכו' עיין שם. ולא היה צריך לזה דהתם מקרא מפורש כתיב וַיֵּלֶךְ בְּכֹחַ הָאֲכִילָה הַהִיא אַרְבָּעִים יוֹם (מלכים א' יט, ח) ופרשו המפרשים ז"ל דנשתהה המאכל ההוא באצטומכא ארבעים יום שלא נתעכל ממנו בכל יום אלא דבר מועט והיה ברכה במיעיו שזה החלק היה בו כדי שביעה אבל גבי משה רבינו ע"ה לא הוה הכי אלא אדרבה אכילה שאכל קודם עלייתו נתמרקה קודם בתחילת הארבעים יום כמו שאמרו רבותינו ז"ל על פסוק וַיִּקְרָא אֶל מֹשֶׁה (שמות כד, טז) כדי למרק אכילה ושתיה שבמעיו. ועוד פירשו גבי אליהו זכור לטוב דכח האכילה נשאר אצלו ארבעים יום אבל לעולם היה אוכל ושותה בדרך הילוכו מאילני סרק ומעיינות מים ורק החידוש היה דכח האכילה ההיא הראשנה נשאר בו משך ארבעים יום.
בִּשְׂכַר שָׁלֹשׁ זָכוּ לְשָׁלֹשׁ. קשא מניינא למה לי לימא בִּשְׂכַר 'חֶמְאָה וְחָלָב' זָכוּ לְמָן וכו' ואנא ידענא למנותם שהם שלש כנגד שלש?
ונראה לי בס"ד בא ללמדינו בזה בשכר שהיו שלשה אלה נצמדים תכופים זה לזה לכך זכו לשכר שלשה יחד נצמדים זה בזה כי כאשר פסקה הבאר בפטירת מרים תכף ומיד

חזרה להם ולא נשארו מן וענני כבוד עומדים לבדם ובעת שנסתלקו ענני כבוד בפטירת אהרן תכף חזרו להם ולא נשארו מן ובאר לבדם.

ברם הקשה מהרש"א ז"ל והלא אמרו בגמרא שהיו בזכות משה ואהרן ומרים ואיך קאמר כאן בזכות אברהם אבינו ע"ה? עיין שם. ונראה לי בס"ד דאין הכי נמי תחלה פסק להם הקדוש ברוך הוא טובות אלו בזכות אברהם אבינו ע"ה וכשהגיע זמן יציאתם ממצרים ללכת במדבר אז הגיע זמן שיקבלו טובה של הענן אך כשיצאו ממצרים יָצְאוּ בְּיָד רָמָה (במדבר לג, ג) כתרגומו 'ברמות רוחא' הפסידו מחמת זה הטובה של הענן ונתנה להם בזכות אהרן הכהן ע"ה וכאשר כלתה הצידה שהוציאו ממצרים הגיע הזמן שיתן להם הקדוש ברוך הוא לֶחֶם מִן הַשָּׁמָיִם (שמות טז, ד) בזכות אברהם אבינו ע"ה שהביא חֶמְאָה וְחָלָב (בראשית יח, ד) אך כיון דהתלוננו וחטאו באומרם הוֹצֵאתֶם אֹתָנוּ אֶל הַמִּדְבָּר הַזֶּה לְהָמִית אֶת כָּל הַקָּהָל הַזֶּה בָּרָעָב (שמות טז, ג) הפסידו הטובה הזאת וניתנה להם בזכות משה רבינו ע"ה וכאשר הגיעו לרפידים שלא היה שם מים הגיע זמן טובת המים שפסק להם הקדוש ברוך הוא בְּשָׁכַר 'וַיַּקְהֵ נָא מְעַט מַיִם' אך כיון שחטאו בדבורם ואמרו למשה רבינו ע"ה שהוציאם להמיתם הפסידו הטובה של המים שפסק להם בזכות אברהם אבינו ונתנה להם בזכות מרים הנביאה ע"ה.

אך קשה אמאי תלה הלחם ב'חֶמְאָה וְחָלָב' ולא תלה במה שאמר (בראשית יח, ה) וְאֶקְחָה פַּת לֶחֶם? ונראה לי בס"ד דכתיב מן השמים יתר לשון כיון דאמר אַמְטִיר (שמות טז, ד) ודאי מִן הַשָּׁמָיִם אך רמז על עיקר המתנה הזאת נפסקה להם מכבר בזכות חמאה וחלב שהם שמן ואם תעשה אות מ"ם ויו"ד אות אחד של נון יהיה מן 'הַשָּׁמָיִם' מן 'הַשֶּׁמֶן' נמצא רמז הכתוב כאן דהיה זה עיקרו בזכות חמאה וחלב שהוא שמן.

והטעם כי הלחם הוא הכרחי וזה שמור שכרו לעולם הבא אך חמאה וחלב הם לפתן שהוא מותרות לכן שכרו בעולם הזה וכמו שאמר אלישע לאשת עובדיה וְאַתְּ וּבָנַיִךְ תִּחְיִי בַּנּוֹתָר (מלכים ב' ד, ז) כלומר בשכר המותרות שהוא שכר שהיה מדליק עובדיה לבני הנביאים נירות במערה אבל שכר לחם ומים שהם חיות שמור לעולם הבא וכן כאן.

אָמְרוּ לוֹ: וְכִי בְּעַרְבַיִם חֲשַׁדְתָּנוּ. קשה היכא רמיז בקרא דבריהם שערערו על דבריו בדבר זה?

ונראה לי בס"ד דכתיב כֵּן תַּעֲשֶׂה כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ (בראשית יח, ה) כלומר מעשה שהטלת על עצמך לעשותה שהוא מעשה של 'וְאֶקְחָה פַּת לֶחֶם' תעשה אותה אבל מעשה של 'וַיַּקְהֵ נָא מְעַט מַיִם' שהטלת אותה על אחרים אין צריך לעשותה דלאו ערביים אנחנו כדי שתחשוד אותנו בעבודה זרה ח"ו.

גם רמזו לו כֵּן תַּעֲשֶׂה כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אבל אנחנו אין צריכין לעשות מעשה אשר הטלת עלינו באומרך 'וְרַחֲצוּ רַגְלֵיכֶם' דלאו ערביים אנחנו.

והא דלא דנו אותו לכף זכות דלא חשדם בכך אלא רצה שירחצו רגליהם בשביל תענוג להבא מן הדרך היינו כי ראו שלקיחת מים הוא דבר קל ולא הניח על עצמו אלא על שליח ולקיחת פת לחם שהוא שמוש כבד טפי מביאת מים שהם מוכנים ומזומנים העמיס על עצמו לכך דנו שחשדם בכך.

והנה ענין זה דערביים דהוו משתחוים לאבק רגליהם צריך ביאור מה ענין השטות הזאת להשתחוות לאבק רגלים לעשותו עבודה זרה? ונראה הכונה כי היו הולכי דרכים קודם שילכו בדרך נכנסים לבית עבודה זרה שלהם ומקריבים לה קרבן כדי שתלך עמהם בדרך ותלוה אותם עד שיגיעו למחוז חפצם לשומרם ואם כן לפי דעתם הטפש חושבים שהעבודה זרה הולך לפניהם והם אחריה ואם כן אבק זה אשר יהיה על רגליהם כבר דרסה עליו רגלי העבודה זרה כי חושבים היא הולכת לפניהם ונמצא אבק זה נתטמא בטומאת העבודה זרה שלהם שדרסה עליו ולכך משתחוים לו בעת שיגיעו למחוז חפצם ואחר השתחויה רוחצים אותו כי אצלם אבק זה מטומא בעבודה זרה שדרסה עליו.

הַיְנוּ דְּאָמְרֵי אִינָשֵׁי: לֵית הֵימְנוּתָא בְּעַבְדֵי. נראה זה תלמודא קאמר לה אבל אברהם אמר לו 'לא מהימנא לך' ומפרש תלמודא למה אמר לך דמשמע אי הוה אחרינא היה מאמין לו לזה פירש משום דאמרי אינשי 'לֵית הֵימְנוּתָא בְּעַבְדֵי'.

ודע דאף על גב דאליעזר היה צדיק וחכם ומדלה ומשקה מתורת רבו לאחרים ואיך יחשוד אותו שישקר? נראה כי חשדו בכך שהוא מתכוין לטובתו דחס עליו שלא יטפל באורחין באותו היום שהיה חולה כי היה יום שלישי למילתו.

חַזְיֵיהּ לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא דְּקָאֵי אַבָּבָא (**בראשית יח, ג**). פירוש ראה במראה הנבואה את אור השכינה עומד בחוץ כאשר ידמה בעיני הנביאים.

ומה שאמר **כֵּיוָן דְּחָזָא קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא דְּקָא אָסַר וְשָׁרֵי** אין הכונה לומר דאור השכינה נכנס לפנים וראהו כך ויצא אלא הכי קאמר מעיקרא אור השכינה עמד בחוץ ולא נכנס משום דחזא דקא אסר ושרי.

גַּבְרִיאֵל, דְּאָזִיל לְמֶהֱפְכֵיהּ לְסָדֹם (**בראשית יח, ב**). הא דנקיט לגבריאל לבסוף ומקמיה הכי נקטיה באמצע, נראה תחלה נקיט להו כסדר מעלתן וכאן נקיט על פי סדר שליחותם כי שליחות מיכאל ורפאל היתה בו ביום לבשר שרה ולרפאת אברהם אבינו אבל שליחות גבריאל להפוך סדום היתה ביום שני.

ונראה כל אחד היתה שליחותו כפי בחינתו כי מיכאל היא שר המים לכך בא לבשר

על הריון שרה אבינו ע"ה שיהיה מן ההזרעה של הזרע שהוא מים ורפאל ממונה על הרפואה כפי בחינתו שמפורש זה בשמו וגבריאל הוא שר הגבורה והאש לכך נשלח להפוך סדום ללקותם בגפרית ואש.

דִּיקָא נַמִּי דִּכְתִיב: "וַיַּהֲפֹךְ אֶת הֶעָרִים הָאֵל", וְלָא כְּתִיב: 'וַיַּהֲפְכוּ' (בראשית יט, כה). הקשה הרב עיון יעקב ז"ל והא כתיב מַשְׁחִתִים אֲנַחְנוּ (בראשית יט, יג) לשון רבים? ותירץ לכך אמרו לשון רבים שצריך ליטול עיצה זה מזה כיצד יהפך עיין שם. וקשא על דבריו מה יתרץ בכך למה שאמר וַיְשַׁלְּחֵנוּ ה' לְשַׁחֲתָהּ דאיך אמרו וַיְשַׁלְּחֵנוּ לשון רבים והלא לא שלח אלא לאחד מהם?

ונראה לי בס"ד לתרץ קושיתו דקאמר בגמרא דְּאָזַל מִיכָאֵל לְשֵׁזְבֵיהּ לְלוֹט ונמצא השחתת המקום תלוי בשליחות מיכאל גם כן דאי אפשר להשחית קודם שיוציא מיכאל את לוט ולכך נמצא גם מיכאל יש לו שותפות בהשחתה זו דעביד גבריאל ולכך אמר וַיְשַׁלְּחֵנוּ לשון רבים וכן אמר מַשְׁחִתִים לשון רבים.

או נראה לי בס"ד לפי דברי רבינו האר"י ז"ל (בשער מאמרי רבותינו ז"ל) גבריאל נגלם ביסוד וגם ביסוד המים אשר נגלם בו מיכאל ולכן טס העולם בשני טיסות נמצא יש בגבריאל חלק מן מיכאל גם כן בסוד התכללות הימין בשמאל דלעולם שמאלא אצטריכא לימינא לכן גבריאל אף על פי שהוא אחד נקיט על עצמיה לשון רבים בשביל חלק מיכאל הכלול בו.

דף פז.

מִכָּאן שֶׁמְּסָרְבִין לְקָטָן וְאֵין מְסָרְבִין לְגָדוֹל (**בראשית יט**, ג). הקשו המפרשים ז"ל דהוה ליה למימר 'מִכָּאן דְּאֵין מְסָרְבִין לְגָדוֹל אֲבָל מְסָרְבִין לְקָטָן' כפי סדר המקראות דיליף הני תרי מילי דהא קרא ד'כֵּן תַּעֲשֶׂה' (בראשית יח, ה) קדים לקרא של 'וַיִּפְצַר בָּם מְאֹד' (בראשית יט, ג).

ונראה לי בס"ד הא דנקיט הכי משום דההוא קרא של וְכֵן תַּעֲשֶׂה לחודיה לאו משמע מיניה דאין מסרבין לגדול דלעולם יכול אדם לסרב לגדול ולא עביד בזה שלא כהוגן והא דלא סרבו המלאכים אלא אמרו 'כֵּן תַּעֲשֶׂה' זה היה מצד ענוה יתירה דהוה בהו אף על גב דשורת דרך ארץ יכולין לסרב לגדול אבל מכח פסוק של 'וַיִּפְצַר בָּם מְאֹד' דמצינו דסרבו שמעינן דמסרבין לקטן והא דלא סרבו גבי אברהם אבינו ע"ה משום דאין מסרבין לגדול דאי משום דהיו נוהגין בענוה גם ללוט לא היו מסרבין דאף על גב דהוה קטן מאברהם אבינו ע"ה עם כל זה העניו אינו מפריש בין גדול לקטן ולגבי כולי עלמא מתנהג בענוה

וכמו שאומרים וְנַפְשִׁי כֶּעָפָר לַכֹּל תִּהְיֶה וכן אתמר בענוה מְאֹד מְאֹד הֱוֵי שְׁפַל רוּחַ בִּפְנֵי כָּל אָדָם.

ועוד נראה לי בס"ד דילפותא דמסרבין לקטן דנפקא מן פסוק 'וַיִּפְצַר בָּם' אלימא דקרא מפורש הוא 'וַיִּפְצַר בָּם' אך מה שאמר אין מסרבין לגדול מן פסוק 'כֵּן תַּעֲשֶׂה' אינה ילפותה חזקה דיש לומר אין הכי נמי בתחלה סרבו והכתוב קיצר ולא פירש להדיה מה שסירבו בתחלה שכן דרכו של מקרא בכמה מקומות לקצר ואינו מפרש כל הדברים להדיה ולכן הקדים האי ילפותא דמסרבין לקטן דהיא אלימא טפי.

מִכָּאן, שֶׁצַּדִּיקִים אוֹמְרִים מְעַט וְעוֹשִׂים הַרְבֵּה (**בראשית יח**, ה). אין להקשות אמאי עבד אברהם אבינו ע"ה הכי ולא חש דילמא הם נחפזים לילך ורק משום דאמר לו 'וְאֶקְחָה פַּת לֶחֶם' שאין צריך להתעכב בזה לא סירבו לגדול ואמרו 'כֵּן תַּעֲשֶׂה' ואיך הוא יעשה עסק הרבה של שחיטה ובישול שצריך להתעכב אצלו זמן הרבה? והיינו כי הוא היה חכם ומבין וידע מדבריהם דאין נחפזים לילך דאם כן היה להם להודיעו בפירוש שהם נחפזים כדי שימהר להביא.

ומה שאמר **רְשָׁעִים אוֹמְרִים הַרְבֵּה וַאֲפִלּוּ מְעַט אֵינָם עוֹשִׂים** צריך להבין מהו זה המעט שהיה לו לעפרון לעשות ולא עשה? ונראה לי חדא שבקש קנטרין ולא עוד אלא לא רצה שישקול לו הקנטרין הכל בפעם אחת אלא רצה שישקלם ארבעה מאות פעמים כדי להרוויח ההכרעות (בראשית כג, טו).

מִכָּאן, שֶׁהָאִשָּׁה צָרָה עֵינָיהָ בָּאוֹרְחִים יוֹתֵר מִן הָאִישׁ (**בראשית יח**, ו). מקשים פשט הכתוב מורה הוא אמר 'קֶמַח' והיא אמרה 'סֹלֶת' ואם כן היה לה עין יפה?

ונראה לי בס"ד דבלאו הכי קשא כיון דאברהם אבינו היה לו עין טובה אמאי לא אמר 'סֹלֶת'? ויש לתרץ קושיא זו שידע דשרה יש לה עין טובה ואין עיניה צרה באורחים לכן אמר 'קֶמַח' כדי שתאמר 'סֹלֶת' ובזה תתברר עין טובה שלה ולפי זה מוכרח לומר דאשה דעלמא עיניה צרה דאם כל אשה יש לה עין טובה מה חידוש יש במדתה של שרה כדי שבא לברר אברהם אבינו אותה בדבר זה מאחר דאיכא עין טובה בכמה וכמה נשים דעלמא.

ונראה לי לפרש הטעם בנשי דעלמא דעיניהם צרה באורחין משום דנשים דברניות ולכן יש לה תאוה לדבר עם בעלה הרבה וקשה לה הכנסת אורחין לביתה דאז אינה יכולה להרבות בדברים עם בעלה כרצונה ועל כן עיניה צרה באורחין כדי שלא ירגילו לבוא לביתה.

אַבְרָהָם אָבִינוּ אוֹכֶל חֲלָיו בְּטָהֳרָה הָיָה, וְשָׂרָה אִמֵּנוּ אוֹתוֹ הַיּוֹם פֶּרְסָה נִדָּה (**בראשית יח, ט**). הנה בזה נראה לי בס"ד הטעם שאמר לה לושי ועשי עוגות דהכונה שתהיה מתחילת הלישה עד גמר האפיה על ידה וכמו שכתב רבינו מהר"ם אלשיך ז"ל היינו כי אף על גב שהוא רוצה במהירות ואם כן ודאי יותר טוב שיסייעו השפחות בעסק זה עמה כדי שיהיה מהירות טפי אך הוא אוכל חולין בטהרה וחשש פן השפחות יפרסו נדה ויטמאו העיסה אבל משרה לא חש כי יודעה שלא פרסה נדה עדיין מילדותה לכך רצה שיהיה כל העסק בידה דוקא.

אֲלָא מַאי 'בָּאֹהֶל'? כְּדֵי לְחַבְּבָהּ עַל בַּעְלָהּ (**בראשית יח, ט**). הקשה הרב פתח עינים דהוה ליה למימר אֲלָא מַאי 'אַיֵּה שָׂרָה אִשְׁתֶּךָ'?

ונראה לי בס"ד דתלמודא מקשה על תשובת אברהם אבינו ע"ה שאמר 'הִנֵּה בָאֹהֶל' מה השיב בזה על שאלת 'אַיֵּה שָׂרָה אִשְׁתֶּךָ' כי השואל יודע שהיא באהל ואינה עומדת בחוץ דְּכָל כָּל כְּבוּדָּה בַת מֶלֶךְ פְּנִימָה ורק שואל באיזה אהל היא אם בזה שלפניהם או בשני או באהל בני אדם אחרים, כי אותו זמן לא היה להם בתים אלא כולם יושבי אוהלים הם ועל כן תשובה של 'הִנֵּה בָאֹהֶל' נראית קרה כשלג שהיה צריך לסיים המקום לומר באיזה אהל היא דעל זה היתה כונת השואל שהוא יודע שהיא באהל ואינה עומדת בחוץ ברשות הרבים.

ותירץ תלמודא כי אברהם אבינו הבין שאין השואל רצונו לידע באיזה אהל היא יושבת דמה לו לידע זאת ולא היתה השאלה לצורך כלל אלא שאל כן **כְּדֵי לְחַבְּבָהּ עַל בַּעְלָהּ** ואין השואל רוצה תשובה על שאלתו אך משום דרך ארץ השיב תשובה זו לשואל לכך לא הוצרך להאריך לפרש באיזה אוהל יושבת אלא השיב בקצרה 'הִנֵּה בָאֹהֶל' מאחר שהבין שהשואל לא שאל כן כדי לקבל תשובה ורק שאל כן כדי לחבב את שרה על אברהם אבינו.

לָמָּה נָקוּד עַל 'אַיּוֹ' שֶׁבְּ'אֵלָיו'? לְמָדָה תּוֹרָה דֶּרֶךְ אֶרֶץ, שֶׁיִּשְׁאַל אָדָם בְּאַכְסַנְיָא שֶׁלּוֹ (**בראשית יח, ט**). קשה הדרך ארץ הוא שישאל על בעל הבית וכאן שאלו באשתו! ועוד איך ידענו זה מן נקודות שיש על 'אַיּוֹ'?

ונראה לי בס"ד אף על גב דהדרך ארץ הוא שישאל בבעל הבית לומר 'אַיּוֹ' והיכא דבעל הבית יושב לפני אורח דלא שייך לומר 'אַיּוֹ' אז ישאל באשתו לומר לו 'אַיֵּה אִשְׁתֶּךָ' וזהו כבודו וכאלו שאל בו ואמר 'אַיּוֹ' וכן כאן אברהם אבינו ע"ה היה יושב לפניהם ולא שייך לומר 'אַיּוֹ' והוכרחו לומר 'אַיֵּה שָׂרָה אִשְׁתֶּךָ' דאז כאלו אמרו 'אַיּוֹ' נמצא אמרו 'אַיֵּה' במקום 'אַיּוֹ' לכך נָקוּד עַל 'אַיּוֹ' שֶׁבְּ'אֵלָיו' לרמוז דאמרו אַיֵּה כאלו אמרו אַיּוֹ.

אַחַר שֶׁנִּתְבַּלָּה הַבָּשָׂר וְרַבּוּ הַקְּמָטִין, נִתְעַדֵּן הַבָּשָׂר וְנִתְפַּשְּׁטוּ הַקְּמָטִין וְחָזַר יְפִי לְמְקוֹמוֹ. קשה מה טעם יש בתלונה זו ומה שייכות לזה מה שאמרה וַאדֹנִי זָקֵן(בראשית יח, יב)? ונראה לי בס"ד כי כפי הטבע איש זקן שבשרו כחוש ויש לו אשה יפה מאד ובחורה, תתגאה עליו וגם הוא יבוש ממנה ועל זה התלוננה שרה אמנו ע"ה שהיא חזרה לילדותה ויופיה והוא נשאר זקן הנה עתה חוששת שמא יחשוב בלבו שאני לבי גס ומתגאה עליו וכבודו קל בעיני והיה מן הראוי שגם הוא יחזור לבחרותו ולכן אמר הקדוש ברוך הוא לאברהם אבינו לָמָּה זֶּה צָחֲקָה שָׂרָה וכו' כדי שיוכיח את שרה ובודאי תכחיש מפני כבודו ואז יבין אברהם אבינו שלא נתגאית עליו דהראיה כיחשה מפני כי יראה ממנו. ונראה לומר בס"ד שרצה הקדוש ברוך הוא לעשות סימן ורמז לישראל באמנו הראשנה היא שרה הצדקת זיע"א [זכותו יגן עלינו אמן] על הנהגתם בעולם הזה כי סוף הכבוד לבא ותחזור עטרה ליושנה ולא יתיאשו מאורך הגלות המר אשר בָּאוּ מַיִם עַד נָפֶשׁ כי כן היה בשרה אמנו ע"ה אחר שנתבלה הבשר ורבו הקמטים באופן שאי אפשר להיות כפי הטבע והשערת השכל שתחזר עטרה ליושנה להיות אשה בחורה ועם כל זה אחר הזקנה הגמורה נתעדן הבשר ורבו הקמטים וחזר היופי למקומו כן יהיה לעתיד בב"א [במהרה בימינו אמן] אצל אומה הישראלית בניה של שרה שאחר עוצם הגלות המר תחזור עטרה ליושנה ויתקיים בנו מאמר הכתוב וַתִּיפִי בְּמְאֹד מְאֹד וַתִּצְלְחִי לִמְלוּכָה (יחזקאל טז, יג).

וְנַעֲשָׂה נֵס בְּשָׂרָה אִמֵּנוּ, וְנִפְתְּחוּ דַּדֶּיהָ כִּשְׁנֵי מַעְיָנוֹת, וְהֵנִיקָה אֶת כֻּלָּם. יש לדקדק למאי אצטריך למימר 'וְנִפְתַּח וְנִפְתְּחוּ דַּדֶּיהָ כִּשְׁתֵּי מַעְיָנוֹת' די לומר 'וְנַעֲשָׂה נֵס בְּשָׂרָהּ וְהֵנִיקָה אֶת כֻּלָּם'?

ונראה לי בס"ד בא ללמדנו אל תתמה איך פה הילדים הטמאים ינק מדד הקדוש של שרה אמנו ע"ה ואיך יכנס בשר קודש בתוך חלל פה הטמא של אלו? ועוד יקשה לך דאכתי עדיין יש פתחון פה לליצים לומר דאין חלב בדדים ואין התנוק יונק כלום אף על פי שהדד בפיו ועושה בשפתיו תנועה של יניקה דכן דרכו של תנוק אם יניחו בפיו דד ריקן גם כן יעשה תנועה של יניקה שאפילו אם אדם מניח אצבעו בפיו גם כן ימצוץ ויעשה תנועה של יניקה ויאמרו גם זה כך הוא!

על כן אמר הנס היה גלוי בכהאי גונא שנעשה בדדים שתי מעיינות אשר בתוכם מים רבים וכאשר תניח הילד בחיקה ותשים פיו נגד הדד שהוא למעלה והפה של התינוק למטה דנמצא המעיין מקלח מלמעלה למטה לתוך פיו של התינוק הנה כל היושבים רואים קלוח החלב שיוצא מן הדד ויורד לתוך פיו של תינוק ונמצא אין בשר קודש נכנס

בפה הטמא והכל רואין החלב יוצא מן הדד לעיניהם ואפילו הנשים היושבים מרחוק רואין הקלוח יוצא ואז בטל הלעז.

מִיָּד נֶהְפַּךְ קְלַסְתֵּר פָּנִים שֶׁל יִצְחָק וְנִדְמֶה לְאַבְרָהָם (**בראשית כה, יט**). קשא אמאי לא עשה השם יתברך דבר זה מהריון ולידה שיהיה פניו של יצחק דומין לאברהם ואז לא היה יוצא לעז ההוא?

ונראה לי בס"ד דאיתא במדרש במלך ערביים שחור שילדה אשתו שהיתה שחורה בן יפה מאד ושאל לרבי עקיבא אם צריך להרגה דודאי זינתה כי שניהם שחורים והשיב לו אם יש לך צורות יפות תלויים לפני מטתך? אמר לו 'הן' אמר לו אם כן בנך הוא זה ונולד יפה מכח מחשבה של אשתך שהיתה מבטת באותם הצורות היפות בעת התשמיש כשנתעברה בבן וילדה אותו יפה כמותם עד כאן. על כן אם היה נדמה לאברהם אבינו ע"ה מעת לידה היו אומרים מאבימלך נתעברה ח"ו ומה שנדמה לאברהם מפני שהיתה מחשבת בשעת תשמיש בצורת בעלה וכמו שאמר רבי עקיבה למלך ערביים לכך עשה הנס אחר כך בגלוי דעל זה הכל הודו.

ועוד נראה לי בס"ד הטעם שהיה הנס אחר כך כי יצחק גבורה, ואברהם חסד, אך צריך למתק הגבורה בחסד לכלול אותה בחסד ולכן תחלה כל אחד היה עומד בצורה בפני עצמו ואחר כך נהפך צורת יצחק שהוא גבורה ונדמה לאברהם שהוא חסד הנה בזה נכללה הגבורה בחסד ונתמתקה שנעשית חסד והנה מזה הנס שנעשה פניו של יצחק דומה לאברהם נולד נס אחר דעל ידי שהיה דומה לאברהם אז מאן דמשתעי בהדי יצחק משתעי עם אברהם וכן להפך ועל כן הוכרח הדבר הזה שיעשה נס אחר שילבין הקדוש ברוך הוא זקנו של אברהם אבינו ע"ה כי קודם זה לא היה זקנה כדי שיהיה הפרש בינו לבין יצחק אבינו ע"ה.

ובזה יובן בס"ד רמז הכתוב **נָתַתָּה לִירֵאֶיךָ נֵס לְהִתְנוֹסֵס** (תהלים ס, ו) כלומר נס הראשון להיות נדמה צורת יצחק לצורת אברהם כדי להתנוסס מזה נס אחר של הזקנה אשר לא היתה עדיין בעולם.

פְּתָחוּ כֻלָּם וְאָמְרוּ: "**אַבְרָהָם הוֹלִיד אֶת יִצְחָק**" (**בראשית כה, יט**). יש לדקדק לשון **פְּתָחוּ** נראה לשון יתר ואין לו משמעות כאן?

ונראה לי בס"ד הכונה דאותם בני אדם שהיו מרננים מקודם הנה אחר כך היו מאליהם פותחים הדברים האחרונים לומר הפך דבריהם הראשונים ולא דוקא בהיכא דשואלים מהם איך אתם אומרים בענין זה שישיבו כן אברהם הוליד את יצחק אלא הם מאיליהם ומעצמן פותחים לדבר בדברים שיאמרו מה שהיינו אומרים מקדמת דנא מֵאֲבִימֶלֶךְ

נִתְעַבְּרָה טעות היה ושקר היו הדברים אלא האמת הוא כי אַבְרָהָם הוֹלִיד אֶת יִצְחָק. גם נראה שהיו מדקדקים לומר **אַבְרָהָם הוֹלִיד אֶת יִצְחָק** ולא סגי להו למימר יִצְחָק בֶּן אַבְרָהָם דבזה היה השומע יכול לחשוב שגידלו ונעשה בנו אלא אומרים הוליד ממש כי המגדל יתום אמרו עליו כאלו ילדו בכף הדמיון ולא אמרו הרי זה ילדו (סנהדרין יט:).

אַתָּא אַבְרָהָם, בָּעָא רַחֲמֵי, וַהֲוָה זְקֵנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "**וְאַבְרָהָם זָקֵן בָּא בַּיָּמִים**" (**בראשית כד, א**).

הקשה מהרש"א ז"ל הוה ליה למימר פסוק שקודם זה בפרשת וירא וְאַבְרָהָם וְשָׂרָה זְקֵנִים (בראשית יח, יא)? ותירץ דהגמרא קאמר עד אברהם לא היה זקנה היינו ליבון השערות אבל שאר סימני זקנה שיש בכחש הבשר ורבוי הקמטים הוה ביה כמו כל אדם ולכן פסוק וְאַבְרָהָם וְשָׂרָה זְקֵנִים אפשר לפרשו על סימני זקנה שיש בבשר האדם ולאו על ליבון שערות ולכן הביא פסוק וְאַבְרָהָם זָקֵן בָּא בַּיָּמִים דכאן מוכרח אתה לפרש דבא הכתוב ללמדינו שהתחיל ליבון הזקן מאברהם דאם נפרש דאיירי על שאר סימני זקנה שבבשר האדם הנה זאת ידענו מן פסוק וְאַבְרָהָם וְשָׂרָה זְקֵנִים דקדים עד כאן דבריו יעוין שם.

ולי אנא עבדא נראה להכריח דפסוק וְאַבְרָהָם זָקֵן איירי בליבון הזקן והיינו דאיכא להקשות מה שייכות יש לדבר זה של הזקנה עם ענין זה דשליחות אליעזר ששלחו אברהם אבינו ע"ה לקחת אשה ליצחק אבינו ע"ה?

אך אם נאמר שבא הכתוב הזה ללמד על הלבנת הזקן שהתחיל מאברהם אבינו הוצרך להזכיר עם זה ענין הנשואין שאם לא היה יצחק נושא אשה הגם דדומה בצורתו לאברהם אבינו ממש לא נפיק מזה חורבה שיחשבו את יצחק אברהם ויחשבו את אברהם יצחק דמה בכך אם יהיו דומין בפני אחרים כן הלא בודאי לבני הבית איכא היכר בטביעות עין אף על גב דדומין זה לזה, אבל אחר שיקח לו אשה ליצחק והיא עדיין אין לה טביעות עין בהם אז כיון דדומין זה לזה נפיק מינא חורבא דאם יכנס אברהם אבינו לבית תחשוב שהוא יצחק בעלה ותדבר עמו מדברים שבינה לבין בעלה או לא תזהר בצניעות הראויה להיות בפני חמיה מאחר שחושבת על חמיה שהוא בעלה.

לכך קודם ששלח את אליעזר לקחת אשה ליצחק התפלל לפני הקדוש ברוך הוא שיעשה לו סימן בליבון הזקן כדי שיהיה היכר בינו לבין יצחק אבינו ולכן סמך הכתוב פסוק וְאַבְרָהָם זָקֵן לענין נשואי יצחק דהוצרך להיות לו ליבון הזקן כדי שיהיה בינו לבין יצחק היכר גלוי להאשה של יצחק כי הבדל שהיה ביניהם מצד כחש הבשר והקמטים אין זה היכר גלוי שבו תכיר אשתו של יצחק אבינו ע"ה מרחוק ואחר שהיה הבדל ביניהם בליבון הזקן אז אמר אל עבדו זקן ביתו שיקח אשה ליצחק אבינו ע"ה.

ועל דרך האמת יש לומר בס"ד הטעם דעד אברהם לא הוה זקנה עד דִּבָּעִי רַחֲמֵי וַהֲוָה זְקֵנָה הוא על פי מה שאמר רבינו האר"י ז"ל דאנחנו האנשים דומין לזה אמר אשר עיקרו זקנו שחורה ולכן כל אדם בקטנותו זקנו שחורה והא דמלבין זקנו אחר כך מפני כי ז"א [זעיר אנפין] בגדלותו בעלותו עד א"א [אריך אנפין] תהיה לבנה ולכן כנגד זה נעשה דוגמה בתחתונים שיהיו זקנים אחר כך אמנם בזמן אברהם אבינו ע"ה עדיין לא נשלם פרצוף המוחין למעלה והיה רק בסוד ו"ק אבל על ידי אברהם אבינו נשלם ועלה ז"א [זעיר אנפין] עד א"א [אריך אנפין] שאז זקנו לבנה ולכך התפלל אברהם אבינו שיהיה דוגמה לזה בתחתונים ובעי רחמי והוה זקנה יהי רצון זכותו יגן בעדינו אמן כן יהי רצון.

דף צה.

אִתְמַר פְּשִׁישְׁעָה בַּבְּעָלִים פְּלִיגֵי בָּהּ רַב אָחָא וְרָבִינָא. הנה בתוספות בדבור המתחיל אתמר, הביאו ראיה לפסק רבנו חננאל ז"ל מחולין (חולין קיח:) דקיימא לן כרבי יוחנן דסבירא ליה מקרא נדרש לפניו ולפני פניו ושוב פקפקו בזה למאן דמוקי התם דפליגי בסברה אין ראיה מהתם.

והקשה לי חכם אחד אמאי לא הביאו ראיה מגמרא דראש השנה (ראש השנה ט:) דאמר רבי יוחנן זו דברי רבי יהודה ורבי יוסי אבל חכמים אומרים שלשתן מעכבות בו קסברי מקרא נדרש לפניו ולפני פניו ולאחריו עד כאן דבריו.

והשבתי לו נראה לי בס"ד דאין מגמרא דראש השנה הנזכר הוכחה לפלוגתא דמקרא נדרש לפניו או אם לפניו ולפני פניו דאמרינן בעלמא יען דאיכא למימר מה שאמר בראש השנה קסברי מקרא נדרש לפניו ולפני פניו לאו על כל מקרא דעלמא קאי אלא קאי על מקרא זה דיובל דוקא וכמו שכתב הגאון טורי אבן על מה שאמרו בגמרא לעיל מזה על רבי יהודה קסבר מקרא נדרש לפניו ולא לפני פניו דהאי אקרא דיובל היא לחודיה קאי ומשום רבויא דיובל אי אפשר לדרוש מיעוטא דהיא אלא אלפניו לחוד אבל בכל מקום סבירא ליה דלפני פניו נמי נדרש עד כאן לשונו. ועל כן גם מה שאמרו כאן על חכמים קסברי מקרא נדרש לפניו ולפני פניו, יש לפרש על האי קרא דיובל היא קאי אבל בעלמא אפשר דלא סבירא ליה נדרש לפני פניו אלא נדרש לפניו דוקא.

ואם תאמר מה טעם מצאו כן למדרש לפני פניו נמי? נראה לי בס"ד משום טעמא דהסביר לן רבי יוסי לפי שאפשר בלא שלוח עבדים ואי אפשר בלי תקיעה דבר אחר זו מסורה לבית דין וזו אין מסורה לבית דין והשתא יש לומר כיון דדרשינן מיעוטא דהיא דקאי אלפניו שהוא שלוח עבדים איך לא דרשינן מיעוטא דהיא גם אלפני פניו שהוא תקיעת

שופר דאיך יתכן לומר דלא קפיד רחמנא אשופר השתא ומה שלוח עבדים דאפשר שלא יזדמן עבד עברי שטעון שלוח וגם עוד דאין זו מסורה לבית דין כי אפשר שיזדמן עבד ואין רוצים לשלחו קאמר קרא היא שתעכב וכל שכן שופר דאי אפשר שלא יהיה מצוי שופר בעולם וגם הוא דבר המסור לבית דין דודאי יעכב זה ביובל וקאי מיעוטא דהיא גם על שופר ולכן כיון דאיכא טעמא הכא למדרש אלפני פניו נמי דרשי חכמים להאי קרא גם אלפני פניו אבל בעלמא דליכא טעמא כהאי גונא אין הכי נמי סבירא ליה דאין נדרש אלפני פניו ועל כן ליכא הוכחה מהך דראש השנה הנזכר לענין פלוגתא זו.

ונומיתי עוד לתלמיד חכם הנזכר אשר נתקשיתי בתוספות דגמרא ראש השנה הנזכר בדבור המתחיל מקרא שכתבו והא דמוקמי רבוייא דיובל לפני פניו ולאחריו משום דבעלמא נמי דריש הכי וכו' וקשיא לך כיון דרבי יהודה דריש הכי בעלמא איך סלקא דעתיה דתלמודא במציעא כאן בדף צ"ה הנזכר לומר הא מני רבי יהודה היא מאחר דאית ליה לרבי יהודה מקרא נדרש לפני פניו עד כאן דבריך.

הנה אתה חשבת דכונת התוספות לומר דרבי יהידה דריש בעלמא להדיה אלפני פניו ובאמת זה אינו דלא מצינו לרבי יהודה דדריש להדיה כן בשום מקום אך כוונתם לומר כיון דמצינו בעלמא האי דרשה דאיכא דדרשי אלפני פניו יש לנו לומר דגם רבי יהודה דריש כן בעלמא כמו דדרשי אחרים הכי אבל אין כונתם לומר דנמצא כן להדיה דדריש רבי יהודה אלפני פניו ואם כן מה שייך להקשות על דבריהם אלו מן הסלקא דעתיה דגמרא דמציעא דשוב נדחה דבר זה כי כיון דתלמודא דחי דבר זה דקאמר הא מני רבי יהודה אין הכי נמי יש לומר דרבי יהודה הכי סבירא ליה דנדרש לפני פניו.

ובהיותי מעיין בזה ראיתי מה שאמרו בגמרא דשבת (שבת לב:) במיתת הבנים חד אמר בעון מזוזה וחד אמר בעון ביטול תורה וקאמר בגמרא למאן דאמר בעון מזוזה מקרא נדרש לפניו ולא לפני פניו ולמאן דאמר בעון ביטול תורה גם כן סבירא ליה מקרא נדרש לפניו ולפני פניו דכתיב לפני פניו וְלִמַּדְתֶּם אֶת בְּנֵיכֶם (דברים יא, יט) ועוד אתמר התם פליגי בה רבי מאיר ורבי יהודה חד אמר בעון מזוזה וחד אמר בעון ציצית וקאמר בגמרא בשלמא למאן דאמר בעון מזוזה דכתיב וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ (דברים יא, כ) וכתיב בתריה לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם (דברים יא, כא) אלא למאן דאמר בעון ציצית מאי טעמא? ומשני דכתיב גַּם בְּכַנְפֶיךָ נִמְצְאוּ דַּם נַפְשׁוֹת אֶבְיוֹנִים נְקִיִּים וכו' (ירמיה ב, לד) עיין שם.

ואם כן השתא אפילו אם נאמר דרבי יהודה הוא דסבירא ליה בעון מזוזה מכל מקום משמע דסבירא ליה דדרשינן לפניו ולא לפני פניו דהא לא קאמר בעון ביטול תורה נמי

אלא אמר בעון מזוזה דוקא ועל כן קשא איך כאן רבי יהודה עצמו שהוא בר פלוגתיה דרבי מאיר דריש רבויא דיובל אלפני פניו ואלאחריו? וצריך לומר כמו שכתבו התוספות ז"ל דהכא שאני כיון דאיכא היא למיעוטא הפך היובל שהוא רבוייה הוכרח לאוקמי מיעוטא דהיא אלפניו דוקא ורבויא דיובל אלפני פניו דוקא. אי נמי כתירוץ השני של התוספות.

ושוב אמרתי לתרץ הך גמרא דשבת הנזכר שאני משום דפסוק 'וְלִמַּדְתֶּם אֶת בְּנֵיכֶם' דקאי על לימוד תורה אפליג טובא מפסוק 'לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם' (דברים יא, כא) ולהכי בכהאי גונא לא דריש רבי יהודה אלפני פניו.

ברם הא תמיהא לי כיון דיובל שהוא רבוייא מוכרח שיפרשנו רבי יהודה אלפני פניו דוקא ולא אלפניו איך יצוייר כזאת במקראות שיחזור המקרא על לפני פניו ולא יחזור אלפניו והיכן מצינו בכהאי גונא?

ונתיישב אצלי דבר זה בס"ד בפסוק כִּי גֵר יִהְיֶה זַרְעֲךָ בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם וַעֲבָדוּם וְעִנּוּ אֹתָם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה (בראשית טו, יג) דכתב הרא"ם ז"ל (בפרשת לך לך דף ך' ע"ב אות יג) דמוכרח לומר האי '**אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה**' דנקיט קרא לא קאי על 'וַעֲבָדוּם וְעִנּוּ אֹתָם' דבאמת אפילו מאתיים ועשר שנים שהיו במצרים יש בהם יותר מן שבעים שנה שלא שעבדו אותם אלא קאי אלפני פניו שהוא מאמר '**בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם**' דזה נאמר על זמן שהוא מלידת יצחק ואילך שיש בזה ארבע מאות שנה עד שיצאו ממצרים עיין שם. ונמצא איכא כהאי גונא במקרא דנקיט דבר אלפני פניו ולא אלפניו הסמוך לו ולכן גם הכא שפיר אוקמינן רבוייא דיובל אלפני פניו דוקא דמרבה אף על פי שלא תקעו.

והנה מהאי קרא הנזכר ומברייתא דיובל היא הנזכר יובנו היטב דברי הגאון תרומת הדשן ז"ל (חלק א' סימן רכ"ח דף סד:) שכתב וזה לשונו דאדרבא אשכחן בכל מקום במקראות ובמשניות דכל היכא דמוכרח הענין דלא קאי אשלפניו ניחא טפי לאוקמי אשלפני פניו וכו' עיין שם.

דף צו.

שָׁאַל שְׁתֵּי פָּרוֹת לַעֲשׂוֹת בָּהֶם פְּרוּטָה מַהוּ וכו'. ראיתי להזכיר כאן מה שכתוב על זה בשמי בהמאסף (שנה שביעית סימן א') וז"ל בס"ד קשיא לי לפשוט זה מדין שיעור חמש סלעים דפדיון בכור דאיתא בשולחן ערוך (שולחן ערוך יורה דעה שה, ז) נתן חמש סלעים אפילו לעשרה כהנים בין בבת אחת בין בזה אחר זה בנו פדוי. נמצא אף על גב דלגבי כל כהן ליכא שיעור שלם לא אזלינן בתר כהנים אלא בתר הנותן דוקא וכל שכן הכא דבין

לגבי שואל בין לגבי משאיל שהם הנותן והמקבל איכא שיעור פרוטה דודאי לא אזלינן בתר פרות. וכן נמי יש להקשות כזאת בבעיא דרבא בקדושין (קדושין ז:) שתי בנותיך לשני בני בפרוטה מהו עיין שם.

ונראה לי בס"ד דפחות מפרוטה גרע טפי דאינו חשוב ממון בעלמא כלל וכאילו אינו ולכן בגמרא דמציעא ובגמרא דקדושין מסתפק בהיכא דהפרוטה היא חלוקה לגבי פרות ולגבי בנות לחצאין דיש לומר כיון דממון זה לגבי הפרות הוא חצי פרוטה דנמצא לגבי כל פרה ופרה אין אתה יכול להזכיר שם ממון דחצי פרוטה אינו ממון לכן יש להסתפק ולומר אין חשיבות בחלקים של חצאי הפרוטה להצטרף זה בזה דכל שהוא חצי פרוטה אין נקרא עליו שם ממון ואינו ראוי שיצטרף החצי עם החצי כדי שיקרא עליו שם ממון. ואף על גב דלגבי שואל ומשאיל אין הפרוטה הזאת חלוקה לחצאין אלא שלימה מכל מקום כיון דחלוקה היא לגבי פרות כאלו היא חלוקה אצל שואל ומשאיל גם כן מה שאין כן גבי פדיון הוא נתן לכל כהן שיעור שהוא חשוב ממון בעלמא ורק לענין שיעור הפדיון אינו שיעור שלם בזה פשיטה לן דמצטרפין הנתינות זה בזה משום דכל נתינה חשובה היא בפני עצמו שיש בה שיעור ממון חשוב בעלמא ולכן כל נתינה ראויה היא להצטרף עם שאר נתינות.

ובזה נתרצה קושיא חזקה שהקשו על מהרימ"ט [מורנו הרב יוסף מטראני] ז"ל בהא דקיימא לן לענין שבועה שצריך שיתבענו שתי כסף שנסתפק מהרימ"ט ז"ל אי בעינן שתהיה שתי כסף אצל זה השותף לבדו איכא דאמרי כיון דטענו שתי כסף לכל השותפים מתחייב שבועה ופשיטה ליה דסגי בהיכא דאיכא שתי כסף אפילו לכל השותפים כיון דלגבי נשבע איכא.

והקשה הגאון מהר"י בן דוד ז"ל מהא דקדושין דף ז' דמבעיא ליה לרבא כיון דלגבי דידהו ליכא ואיך פשיטה ליה למהרימ"ט ז"ל דתסגי בדאיכא שתי כסף לגבי נתבע לחוד והגאון חיד"א ז"ל (בברכי יוסף חושן משפט סימן וא"ו) הביא דברי הרב הנזכר והוסיף להקשות גם מגמרא דידן בשאל שתי פרות לעשות בהם פרוטה דמסתפק אי אזלינן בתר פרות ובכל חדא ליכא ממונא ואיך פשיטה ליה למהרימ"ט דלא אזלינן בתר שותפים ומצטרף השיעור עיין שם.

ובזאת הסברה שכתבתי דאם הנידון הוא על פחות משוה פרוטה לגבי כל חד וחד מגרע גרע משום דלא חשיב ממון בעלמא על כן אין קושיא למהרימ"ט ז"ל מהך דקדושין ומציעא דאיירי בהצטרפות חצאין של פרוטה דכל חלק מהם אינו חשוב וכאלו אינו.

ודע כי כי בסה"ק **רַב בְּרָכוֹת** (במערכת הלמ"ד אות א') נסתפקתי בענין לאוין דלא תתאוה

ולא תחמוד ובענין כובש שכר שכיר וכיוצא בזה אם האיסור שעבר עליו הוא פרוטה של שני שותפים אי אזלינן בתר דידיה ואיכא שיעורא או אזלינן בתר שותפים וליכא שיעור שלם גבי כל חד והארכתי שם בענין זה בס"ד. ועתה אני אומר לפי הסברה הנזכר שכתבתי כאן דחצאי הפרוטה מגרע גרעי ואין חשובים ממון שיהיו ראויים להצטרף על כן אין ללמוד הוכחה לאותם ספיקות ולמפשט להו מדין הפדיון שנתן לחמש כהנים הנזכר לעיל דיש להקשות כדכתיבנא.

והנה שם בסה"ק **רַב בְּרָכוֹת** הנזכר (דף פ:) בדבור המתחיל ברם, הקשיתי אגמרא דכתובות (כתובות מו.) אמאי לא פשיט לבעיא דרבי ירמיה דבעי שניהם בפרוטה מהו מהך מתניתין השותפים שגנבו וטבחו דחייבין דסגי בשיעור אחד לכולם אף על גב דליכא שיעור לגבי כל חד וחד דמצינו בגמרא דשבת (שבת צג:) דפשיט מינה רבינא דסגי בשיעור אחד לכולם לענין שבת.

ובשלמא על הגמרא דמציעא (צו.) בבעית רמי בר חמא בשאל שתי פרות לעשות בהם בפרוטה אין להקשות אמאי לא פשיט לה משותפים שגנבו וטבחו דיש לומר האי קנסא ולא ילפינן ממונא מקנסא אך בעיית רבי ירמיה בכתובות דף מ"ו איירי בקנסא ולילף קנסא מקנסא עיין שם.

והשתא לפי סברה הנזכר שכתבנו דממון פחות מפרוטה מגרע גרע להכי לא יליף בכתובות דף מ"ו ובמציעא דידן מדין שותפים שגנבו וטבחו.

ברם הא קשיא לי מדין הפדיון הנזכר על הגמרא דשבת (שבת צג:) דיליף לענין איסור שבת דסגי בשיעור אחד לכולם מכמה דוכתי ומכללם יליף רבינא מהך דשותפים שגנבו וטבחו דהוא קנסא ואמאי לא יליף מדין הפדיון שנתן חמש סלעים לחמש כהנים ויוצא ידי חובתו בשיעור אחד לכולם?

ונראה לי בס"ד דיש לומר פדיון שאני דרחמנא קפיד על אבי הבן שיתן סלעים ולא קפיד על המקבל שיקבל אחד כל החמש סלעים אלא אפילו אם יהיו המקבלים הרבה כהנים לא אכפת לן כל היכא דהפודה פודה בחמש סלעים ודומה לזה דרחמנא אמר להביא י"ב ככרות לחם הפנים ושיעורן כל כך דקפיד על הבאתם בשיעור זה ולא קפיד על הכהנים האוכלים אותם שיהיה כל אחד ואחד אוכל כזית שהוא שיעור אכילה אלא אפילו אם כל אחד הגיעו שיעור פול סגי וכן הענין בכל מנחות והקרבות שיש בהם שיעור ידוע דהקפידה בשיעור הוא על הבאתם אף על גב דאין הכפרה נשלמת אלא על ידי אכילת כהנים כמו שאמרו (פסחים נט:) כהנים אוכלין ובעלים מתכפרים, מה שאין כן במעשה של איסור הקפידה היא על העושה את האיסור ולהכי מספקא לן אי בעינן שיעור שלם

לכל חד וחד מן העושין או דלמא סגי בשיעור אחד לכולם ושפיר פשיט רבינא לזה מהך מתניתין דשותפין.
ובזה התירוץ נתרצה שפיר הקושיא שהקשיתי בתחלת דברי מדין הפדיון הנזכר על גמרא דידן דשואל שתי פרות ועל גמרא דקדושין דף ז' גבי קדושין דבאמת ענין הפדיון שאני דרחמנא קפיד בשיעור על הנותן בלבד אבל בהנאת המקבל לא בעינן שיעור של חמש סלעים דמי זה ללחם הפנים ומנחות ושאר הקרבות שיש בהם שיעור מצד הבאתם אבל הכהנים האוכלים אותם אפילו אם יגיע לכל אחד שיעור קטן נשלמת המצוה.

דף צז.

גַּבְרֵי דְּנַשֵּׁי קַטְלוּהָ, לָא דִּינָא וְלָא דַּיְינָא. לפי המובן מן סדר השיטה צריך לפרש גַּבְרֵי דְּנַשֵּׁי קַטְלוּהָ ללישנא קמא הוא כך כגון דאחד יש לו שפחות ואחד יש לו עבד ואמר אדון השפחות לאדון העבד יקומו אלו ויצחקו לפנינו על דרך שאמר אבנר ליואב יָקוּמוּ נָא הַנְּעָרִים וִישַׂחֲקוּ לְפָנֵינוּ (שמואל ב' ב, יד) דהיינו יעשו מלחמה ביניהם ונראה מי גובר וכן עשו ובתוך המלחמה של אותו צחוק נהרג העבד ביד השפחות, אין לאדון העבד תביעה על השפחות בזה כי לא היה לו לזה העבד שהוא זכר להפיל ולמסור עצמו ביד הנקבות שהם כבושים תחת יד הזכרים וגם למסור עצמו במלחמה ביד מי שאין דרכו לעשות מלחמה וכן זה השונרא לא היה לו להפיל עצמו ביד העכברים שדרכן להיות כבושים לפני השונרא.
אבל לאיכא דאמרי הכונה כך דאחד יש לו שפחות ובקש מן אדון שיש לו עבד בריא וחזק שישאלנו את העבד הזה להביאו לביתו לבעול את השפחות כדי שיתעברו ממנו בנים בריאים וחזקים וזה העבד בעל יותר מדאי עד שמת מחמת הבעילות דלית דינא לבעל העבד בעבור זה וכן בעל השונרא אין לו דין על בעל העכברים.

דף קה.

מַאי 'פְּרִיצֵי זֵיתִים'? אָמַר רַב הוּנָא: רִשְׁעֵי זֵיתִים (משנה עוקצין ג, ו). יש להקשות למה לאלו שאין ראויין לאכילה קרי להו בשם רִשְׁעֵי? ונראה לי בס"ד רמז לפי דרכו שיש רשעים מתגלגלים בפרות והם נתקנין על ידי אכילה בברכות של אכילה אך אלו שאין נאכלין נשארים ברשעתם אותם נפשות המגולגלים בהם כיון דאין נאכלים איך נתקנין ועולין ולכן קרי להו 'פְּרִיצֵי זֵיתִים'.

רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק אָמַר מֵהָכָא: "**וְהוֹלִיד בֵּן פֹּרֵיץ שִׁפֵּךְ דָּם**" (יחזקאל יח, י). קשא אמאי רב יוסף לא הביא פסוק זה דקדים? ונראה לי דרצה להביא פסוק הדומה לו ממש דכאן קרי להו פְּרִיצֵי וכאן נמי קרי להו פְּרִיצֵי.

דף קו.

אִי הָוֵית הָתָם, הֲוָה מְקַיֵּים בִּי "גַּם אֶת הָאֲרִי גַּם הַדֹּוב הִכָּה עַבְדֶּךָּ" (שמואל א' יז, לו). מקשים ולימא ליה האי אם אתה ראוי לנס היה הקדוש ברוך הוא עושה לך נס שלא יבוא הארי והדוב לעדר שלך?

ונראה לי בס"ד זה ישיב לו דהקדוש ברוך הוא אינו רוצה לעשות לי נס שינכה בעבורו מזכיותי ואם יעשה לי נס זה לקיים 'גַּם אֶת הָאֲרִי גַּם הַדֹּוב הִכָּה עַבְדֶּךָּ' יש בזה קדוש השם וכל נס שיש בו קדוש השם אין מנכין לבעל הנס מזכיותיו בעבורו אלא אדרבה נוסף לו שכר על זה הנס שנעשה לו כי נתקדש שם שמים על ידו כמו שאמרו על רבי חנינא בן דוסא אבל נס שלא יבא ארי לעדר אין בזה קדוש השם דאין הדבר ניכר ועל זה מנכין לו מזכיותיו.

אי נמי יאמר אני כך התפללתי שאם יבא אויב או חיה רעה לעדר לא יעמדו נגדך ולא התפללתי שלא יבא ארי ודוב לעדר.

דף קז.

"**בָּרוּךְ אַתָּה בָּעִיר**", **שֶׁיְּהֵא בֵּית־הַכִּסֵּא סָמוּךְ לְשֻׁלְחָנְךָ** (דברים כח, ג). נראה לפרש מי שביתו רחוק אינו יכול לצאת מביתו בחשיכה בבוקר כדי לבוא לבית הכנסת כדי שלא יהיה נזוק בדרך מכח חשיכה וכן בערב מוכרח שיצא לאור היום כדי לבא לביתו לאור היום אבל אם ביתו סמוך לבית הכנסת אין לו פחד אם ילך בחשיכה בדרך זה שיש בין ביתו לבית הכנסת ואם כן יקדים בבוקר וגם יאחר בערב ואמרו בגמרא (ברכות ח.) אמר לו לרבי יוחנן איכא סבי בבבל? תמהו! כיון דאמר לו מקדמי ומחשיכי לבי כנישתא, אמר היינו דאהני להו.

"**בָּרוּךְ אַתָּה בְּבֹאֶךָ**", **שֶׁלֹּא תְּמָצֵא אִשָּׁתְךָ סָפֵק נִדָּה בְּשָׁעַת בִּיאָתְךָ מִן הַדֶּרֶךְ** (דברים כח, ג). מקשים אמאי אמר סָפֵק ולא אמר גם על וַדַּאי נִדָּה? ורש"י ז"ל פירש כל שכן. ונראה לי בס"ד דספק נדה הוא כתם ואינו דם וסת ואם תמצא כתם והיא תספור שבעה נקיים אחר מציאת הכתם ויזדמן שביום השביעי קודם טבילה בא לה הוסת וצריכה להמתין ששה או שבעה ימים עד שתספור שבעה נקיים ותטבול נמצא נתרחקה הטבילה הרבה

ימים וכל אותם ימים שעברו בשביל הכתם לא היה בהם תועלת ועברו בכדי ולכן יקשה לו הרבה כי האדם מתאוה לאשתו בבואו מן הדרך, מה שאין כן אם תהיה ודאי נדה שהוא ביאת וסתה לא אכפת לו כל כך כי אחר י"ג או י"ד תטבול.

אי נמי וַדַּאי נִדָּה הוא מחמת הוסת וזה טבעי ואין הברכה בסתם משנה הטבע לדחות הוסת אך ספק נדה הוא כתם דאפשר דהוה לה על פי הרוב מעלמא ואפילו שהוא ממנה אינו טבעי ולכן תועיל הברכה בעבור זה.

"**בָּרוּךְ אַתָּה בְּצֵאתֶךָ**", **שֶׁיְּהוּ צֵאֱצָאֶי מֵעֶיךָ כְּמוֹתְךָ** (**דברים כח**, ג). נראה לי בס"ד דרך הלצה דאמרו רבותינו ז"ל (יבמות סב:) אשתו של אדם מתאוה לו הרבה בעת שיוצא לדרך ולכך חייב לפקדה בעת ההיא וכיון דמתאוה לו ודאי היא תזריע תחלה ואז יולדת זכר ולזה אמר שֶׁיְּהוּ צֵאֱצָאֶי מֵעֶיךָ כְּמוֹתְךָ רצונו לומר כולם זכרים כמוך ולא נקבות כמותה.

"**בָּרוּךְ אַתָּה בַּשָּׂדֶה**", **שֶׁיְּהוּ נְכָסֶיךָ מְשֻׁלָּשִׁין, שְׁלִישׁ בִּתְבוּאָה, שְׁלִישׁ בְּזֵיתִים וּשְׁלִישׁ בִּגְפָנִים** (**דברים כח**, ג). קשא והלא הכתוב אמר דְּגָנְךָ תִּירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ (דברים יח, ד) ולמה כאן הקדים הזתים שהם היצהר? ונראה לי בס"ד במשקין היוצאין מהם היין משובח יותר מן השמן שקובע ברכה לעצמו ולכן הקדים תירוש ליצהר אבל כאן דנקיט האילנות הקדים הזתים שהם מתקיימים וחזקים יותר מן הגפנים.

והא דכתיב פרשת עקב אֶרֶץ חִטָּה וּשְׂעֹרָה וְגֶפֶן וּתְאֵנָה וְרִמּוֹן אֶרֶץ זֵית שֶׁמֶן וּדְבָשׁ (דברים ח, ח) היינו כי אמרו רבותינו ז"ל בגמרא (ברכות מא:) ארץ בתרא הפסיק והוה ליה גפן שלישי לארץ קמא וגפן ראשון לארץ בתרא.

ועוד נראה לי בס"ד בפסוק דְּגָנְךָ תִּירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ נקיט להו כפי שרשם למעלה כי גפן בדעת וזית ביסוד וכמו שכתוב בספר הלקוטים אך כאן תפס כפי הצורך שיש לעולם בהם דהעולם צריכין לזתים בשביל השמן יותר ממה שצריכים ליין כי השמן כולם צריכין לו לאכילה ולהדלקה אבל יין יש הרבה בני אדם דאין שותין יין כלל ואומר שְׁלִישׁ וּשְׁלִישׁ וּשְׁלִישׁ נראה לי בס"ד מספר שָׂדֶה [309] ישתלש כל שְׁלִישׁ עולה חֶסֶד אֵ־ל [103] דאף על פי שהאדם ישלש עם כל זה ישים בטחונו בחסד אל.

מַה בִּיאָתְךָ לָעוֹלָם, בְּלֹא חֵטְא, כָּךְ יְצִיאָתְךָ מִן הָעוֹלָם (**דברים כח**, ג). הקשא מהרש"א בשם הרא"ם מה יעשה ב'אָרוּר בְּצֵאתֶךָ' (דברים כח, יט) ותירץ יציאתך בלא מצות. וקשא לפירושו איך יקללו בכך שלא יעשה מצות אם כן בטל העונש מעל אדם זה?

ונראה לי בס"ד לקיים פירושו דאינו מקללו שלא יעשה מצות אלא מקללו שיאכל שכר מצותיו בעולם הזה וממילא הולך ויוצא מעולם הזה בלא מצות שכבר אכלם וכמו שנאמר וּמְשַׁלֵּם לְשֹׂנְאָיו אֶל פָּנָיו לְהַאֲבִידוֹ (דברים ז, י).

"וְהִסִּיר ה' מִמְּךָ כָּל חֹלִי" **אָמַר רַב**: זוֹ הָעַיִן (**דברים** ז, טו). נראה לי בס"ד עַיִן במלוי כזה עי"ן יו"**ד** נו"ן סוף המלוי הוא ק"ד כמנין כָּל חוֹלִי [104].

והא דקרי לעין הרע בשם **כָּל חוֹלִי** נראה לפרש משום דשאר חולאים הם לגוף דוקא אבל עין הרע מזקת גם לנפש צא ולמד מלוחות ראשונות שנשברו מחמת עין הרע דאומות העולם ולזה אמר כָּל חוֹלִי, כָּל דייקא מה שנוגע לנפש ולגוף. **אי נמי** קרי לה כָּל חוֹלִי כי היא תהיה מכל אדם גם מן הקרובים.

אי נמי כָּל חוֹלִי שולט בממון אבל חולי זה שולט בשתיהם יחד כאותו עשיר שהיה לו כוס יקר זכוכית לבנה פלאי פלאות אשר הוריש לו אביו ויום אחד עשה סעודה והביאו לשתות בו והיה באורחים אדם שיש לו עין הרע קשה בר מינן וראה ותכף נפל הכוס ונשבר ואחר רבע שעה נפל על בעל הכוס אבן אחת גדולה מן ראש הכותל ומת בר מינן נמצא שלט בגופו וממונו ביחד ולכן טוב לאדם לעשות לעצמו תמיד סגולה טובה ולכן תמצא אותיות עַיִן במלואם כזה עי"ן יו"ד נו"ן ראש המלוי עולה טובה וסוף המלוי עולה סגולה 'טוֹבָה' [126] רמז שיעשה תרופה לעין תמיד בסגולה טובה.

דף קז:

רַב לְטַעֲמֵיה, דְּרַב סָלִיק לְבֵי קִבְרֵי. נקיט סָלִיק מפני שהיה מנהגם לעשות הקברים במקום גבוה כדי שלא יעמדו שם מי גשמים ויחריבו הקברים.

ואומרו **תִּשְׁעִים וְתִשְׁעָה בְּעַיִן־רָעָה** לשון מליצה הוא זה להפליג הדבר גם כיון לפי דרכו במספר זה של צ"ט שהוא מספר טִיט הַיָּוֵן [104] שהסטרא אחרא נקראת טִיט הַיָּוֵן (תהלים מ, ג) וממנה נמשכת עין הרע בר מינן השם יתברך יצילינו ברחמיו אמן כן יהי רצון.

וְנִזְקַק לְאִשְׁתּוֹ וְאֵינוֹ מִתְאַוֶּה לְאִשָּׁה אַחֶרֶת. נראה לי בס"ד מטעם זה קאמר דְּמוֹצִיא אֶת הַקְּנָאָה וּמַכְנִיס אֶת הָאַהֲבָה, כלומר מוֹצִיא הַקְּנָאָה מלב אשתו דאם מתאוה לאשה אחרת אז כפי הטבע מרבה שיחה עם נשים אחרות ומשחק עמהן ואשתו תראה ותתקנא אך כיון דאינו מתאוה לאשה אינו פונה לנשים אחרות וממילא **מוֹצִיא הַקְּנָאָה** מלב אשתו **וּמַכְנִיס אֶת הָאַהֲבָה** בינו לבין אשתו כי הוא מוסיף לה אהבה והיא גם כן מוספת אהבה.

זֶה יֵצֶר הָרָע, שֶׁרֹאשׁוֹ מָתוֹק וְסוֹפוֹ מַר (**דברים** ז, טו). נראה לי בס"ד הכונה בתחלה ידבר מתוק שיאמר שְׂמַח בָּחוּר בְּיַלְדוּתֶיךָ וִיטִיבְךָ לִבְּךָ בִּימֵי בְחוּרוֹתֶךָ (קהלת יא, ט) ויש זמן הרבה לפניך שתעשה התשובה ותתקן המעוות ונמצא אתה נוחל שני עולמים ואחר שירשיע ביותר ויקריבו ימי הזקנה חושש פן יעשה תשובה אז אומר לו דע כי רעתך גדולה והסכלת עשו ואם תחשוב לתקן ולשוב על מה שכבר עשית אין תועלת בזה

לחומר הדבר שאפילו על שיחה קלה יְבִיאֲךָ הָאֱלֹקִים בַּמִּשְׁפָּט ואם כן למה תהיה קרח מכאן ומכאן? טוב שתשלים ימיך בתענוגים והחשבון אחד הוא!
ונראה לי בס"ד **רֹאשׁוֹ מָתוֹק** קודם אותיות 'יצר' יש 'קטף' שהוא צֶרִי ואתמר בברייתא (כריתות ו.) הַצֶּרִי אֵינוֹ אֶלָּא שְׂרָף הַנּוֹטֵף מֵעֲצֵי הַקְּטָף ובערבי נקרא עוד אל בלטאן **וְסוֹפוֹ מַר** דאחר יצר 'כקש' [420] שהוא מספר כת [420] שהוא לשון נשיכה בתלמוד.

דף קח.

אָמַר לְהוּ: קוֹצוּ! קָצוּ!. הא דכפל הלשון מפני כי היה למעלה מקרקע רבה קרקע יער של אחרים וכן למטה ממנו והוא חשב כולם של ישראל הם והא דלא קצו משום דחזו רבה לא קץ ולכן אמר לו קוֹצוּ של רבה ואחר כך קוֹצוּ שלכם.
והא דאמר רבה בר רב הונא **מַאן קַצְיֵיהּ תֵּקוּץ עַנְפֵּיהּ** קשא אם נתחייב לו ממון למה יקללו בנפשות? ונראה לי דכונתו על ענפי אילנות ממש שיזדמן אדם רע ומזיק ויקוץ לו ענפי אילנות שלו אך הסטרא אחרא דרכה להתאחז ולקטרג בדבור הצדיק דפרשה דבריו על ילדיו וקטרגה וכמו שאמרו בזוהר בריש בראשית שקטרג על מאמר 'חַי ה' כִּי בֶן מָוֶת הוּא אִישׁ זֶה' (שמואל ב' יב, ה).

דף קיב.

כָּל הַכּוֹבֵשׁ שְׂכַר שָׂכִיר, כְּאִלּוּ נוֹטֵל נַפְשׁוֹ מִמֶּנּוּ (**דברים כד, טו**). נראה בס"ד שְׂכַר במלוי שי"ן כ"ף רי"**ש** סופי תיבות 'נפש' רמז דכובש שם שמים כאלו כובש נפש.

דף קיד:

לָאו כֹּהֵן הוּא מַר. קשא אמאי לא אמר לו כן תכף כשראהו קודם שנשא ונתן עמו בדברי תורה?
ונראה לי בס"ד דידוע כשיבא אליהו זכור לטוב בשעת המילה יבא ממנו נצוץ אחד בלבד וכמו שכתב מהר"י צמח ז"ל וזה מוכרח דהא יזדמן ברגע אחד בכל העולם כולו מאה מילות ויותר ואצל מי ילך? אלא מוכרח לומר דמתחלק לכמה ניצוצות אבל כשיבא ללמד תורה לחכמים לא יבא ניצוץ אלא שלם דהא לא בא באדרא רבא קדישא מפני שהלך להציל את רב המנונא סבא ואם אפשר בכך היה לו לבוא לכאן ניצוץ ולכאן ניצוץ ולכן בתחלה כשראה אותו חשב שבא כדי לילך למילה ואין בגוף זה הנראה אליו אלא רק ניצוץ אחד ולהכי לא הקפיד אקברות אך אחר שנשא ונתן עמו בדברי תורה הבין שהוא

שלם ואינו ניצוץ כי היה להם סימן בדבר זה שהוא לא ילמד תורה אלא בחלק שלם ולא במדרגת ניצוץ ולכן שאל אותו עתה וְלָאו כֹּהֵן הוּא מַר?

ודע דאיתא במדרש תלפיות אות א' דרבה בר אבוה מצא את אליהו זכור לטוב בקברי גוים כי הלך שם כדי להציל נפש גוי מן המזיקין בשביל דאותו הגוי עשה טובה לישראל בגולה עיין שם. **ומזה תבין** כמה חביב לפני הקדוש ברוך הוא מי שעושה טובה עם ישראל דאפילו שהוא גוי שלח את אליהו זכור לטוב להצילו.

פְּשׁוֹט גְּלִימָךְ, סַפִּי, שְׁקוֹל מַהֲנֵי טַרְפֵּי. קשה למה הוצרך לומר לו 'שְׁקוֹל גְּלִימָךְ' יאמר 'סַפִּי שְׁקוֹל' והוא מעצמו ודאי יפשוט גלמתו? ויש לומר דשמא יחשוב שאינו נותן לו רשות אלא לשקול בחפניו ואם היה עושה כן אז אחר שישמע הקול דאמרי **מַאן קָאָכִיל לְעַלְמֵיהּ** דאז ודאי ישליך הטרף מידיו לא היה נשאר לו הנאה של כלום מקליטת הריח אך עתה הרויח שקלטה הגלימא ריח הטוב ולקח תמורתה ממון הרב.

ודרך דרש נראה בס"ד דידוע לימוד התורה של החכמים נקרא בשם חלוקא דרבנן וכן במקרא אמר שִׁמְלָה לְכָה קָצִין תִּהְיֶה לָּנוּ (ישעיה ג, ו) ודרשו רבותינו ז"ל (שבת קיט:) על דברי תורה וידוע דאף על גב דמשכר מצות אין יכול האדם ליהנות בהאי עלמא משום דאין שכירות משתלמת אלא לבסוף, מכל מקום משכר לימוד תורה יוכל לבקש בהאי עלמא משום דעסק התורה אין לו סוף דאמרו רבותינו ז"ל (ברכות סד.) תלמידי חכמים אין להם מנוחה לא בעולם הזה ולא בעולם הבא שנאמר יֵלְכוּ מֵחַיִל אֶל חָיִל יֵרָאֶה אֶל אֱלֹקִים בְּצִיּוֹן (תהלים פד, ח). ולכן אמר לו פְּשׁוֹט גְּלִימָךְ וְסַפִּי כלומר תוכל להנות בהאי עלמא מצד הגלימא שהוא עסק התורה.

או יובן על דרך זה כי הוא אמר לו **בְּאַרְבָּעָה לָא מָצִינָא בְּשִׁיתָּא מָצִינָא** נמצא לפי זה הגלימא הרומזת לעסק התורה שלו היא מקופלת שאינו לומד לימוד שלם בכל השש כי אם רק בחצי או שני שלישים ועתה שהוא מתעשר אם כן יפשוט הגלימא שלו שילמוד לימוד שלם בכל שש סדרים.

מַאן קָאָכִיל לְעַלְמֵיהּ כְּרַבָּה בַּר אָבוּהּ. יש להקשות הוה ליה למימר 'רַבָּה בַּר אֲבוּהּ אָכִיל לְעַלְמֵיהּ' ולמה נקטו בהאי לישנא 'מַאן קָאָכִיל לְעַלְמֵיהּ כְּרַבָּה בַּר אָבוּהּ'?

ונראה לי בס"ד דרצונו לומר אף על גב דנמצא לקחו שכר בהאי עלמא לא עשו כרבה שבא לגן עדן מקום שכר עלמא דאתי ולקח משם והלך וחזר לעולם הזה לאכלו אלא נזדמן להם סיבה בעולם הזה ונתעשרו ממנה וכמו ענין יוסף מוקיר שבת (שבת קיט.) אף על גב דנתעשר בזכות כבוד שבת וכמו שאמר לו אליהו זכור לטוב 'מאן דיזיף שבתא פרע שבתא' לא לקח העושר מגן עדן אלא בא לו על ידי סיבה בעולם הזה עצמו שקנה

דג ומצא בו מרגלית ואין זה ניכר להדיה ולכן דקדקו לומר 'מַאן קָאָכִיל לְעַלְמֵיהּ כְּרַבָּה בַּר אֲבוּהָ' שזה דבר הניכר שבא למקום הפרעון ולקח משם השכר.

דף קיז.

הַנָּהוּ בֵּי תְּרֵי דַּהֲווּ דַּיְרֵי, חַד עִילָּאִי וְחַד תַּתָּאִי. נראה לי בס"ד על פי מה שאמרו רבותינו ז"ל אם יחטא אדם בברית הלשון ממילא יחטא ויפגום בברית המעור ולכן הם מכוונים זה כנגד זה ובזה פירש עטרת ראשי הרב מור אבי זלה"ה [זכרונו לחיי העולם הבא] **וַתִּשָּׂא בְרִיתִי עָלֶי פִּיךָ** (תהלים נ, טז) ודפח"ח [ודברי פי חכם חן] והנה יש סברה לומר שבעל תשובה שחטא בשתיהם ובא לתקן יתחיל בתיקון חטא הלשון תחלה יען כי בסדר החטא חטא בברית המעור בשביל שחטא בברית הלשון ויש סברה להפך השתא דחטא בשתיהם יתחיל בתיקון ברית המעור דחמיר טפי וזהו שאמר **הַנָּהוּ בֵּי תְּרֵי** הם ברית הלשון וברית המעור **דְּדַיְרֵי חַד עִילָּאִי** הוא ברית הלשון **וְחַד תַּתָּאִי** הוא ברית המעור שהתחתון נפגם מחמת העליון, ולזה אמר **אִיפְּחִית מַעֲזִיבָה** היא היראת שמים אשר מגינה על האדם כמעזיבה ועל כן כי **מַשֵּׁי מַיָּא עִילָּאִי אַזְלֵי וּמַזְקֵי לְתַתָּאִי** פירוש מיא הם העונות שנקראים מים הזדונים וגם עוד החטא של הפה הוא בדבור דהוויתו הוא במים שהוא הרוק הנה אם עתה זה החוטא בא לתקן מעשיו **לְמֵי יְתַקֵּן תְּחִלָּה** דיש סברה לומר הלשון יתקנו תחלה ואחר כך ברית המעור כי חטא ברית המעור היתה סיבתו מן חטא הלשון ויש סברה לומר ברית המעור יתקן תחלה דחמיר טפי ובזה פליגי רבי חיא בר אבא ורבי אלעאי משום רבי חיא בר יוסף.

דף קיח:

רַבִּי מֵאִיר סָבַר שְׁדֵי נוֹפוֹ בְּתַר עִקָּרוֹ וְרַבִּי יְהוּדָה סָבַר לֹא אַמְרִינַן שְׁדֵי נוֹפוֹ בְּתַר עִקָּרוֹ. וכתבו הראשונים ז"ל מה שהשיבו זה לזה במשנה מה אם ירצה העליון וכו' אם ירצה התחתון וכו' חיזוקים הם לדבריהם אבל עיקר הטעם שלהם הוא בסברה פליגי מר סבר שדינן נוף בתר עיקר ומר סבר לא שדינן נוף בתר עיקר.

ולכאורה קשיא לי מהכא על מה שאמר בגמרא דמנחות (מנחות סט:) בעי רבי שמעון בן פזי שיבולת שהביאה שליש קודם לעומר ועקרה ושתלה לאחר העומר והוסיפה מהו, בתר עיקר אזלינן ושרייה עומר או דלמא בתר תוספת אזלינן ועד שיבא עומר הבא תיפשוט ליה מהא דאמר רבי אבהו אמר רבי יוחנן ילדה שסבכה בזקינה ובה פירות אפילו הוסיף במאתים אסור ואמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן בצל ששתלו בכרם ונעקר הכרם אפילו הוסיף במאתים אסור היא גופא קא מיבעיא ליה מפשט פשיטא להו לרבנן דבתר עיקר אזלינן לא שנא לקולא לא שנא לחומרא או דלמא ספוקי מספקא להו ולחומרא אמרינן לקולא לא אמרינן תיקו, עד כאן.

ולכאורה נראה דבעיא זו היא פלוגתא דרבי מאיר ורבי יהודה דמר סבר שדינן נוף בתר עיקר ומר סבר לא שדינן נוף בתר עיקר כדאמרינן הכא דבסברה פליגי וקאמר תלמודא הכא דגם באיסורא פליגי בסברה זו.

ועיין בגיטין (גיטין כב.) בפלוגתא דאביי ורבא דאביי סבר בתר נקבו אזלינן ורבא סבר בתר נופו אזלינן ופריך התם מפלוגתא דרבי מאיר ורבי יהודה דהכא ועיין בתוספות שם בדבור המתחיל ובדאשרוש וכו' עיין שם. ועיין בגמרא דחולין (חולין קלו.) דאתמר התם אי מה תרומה גדל בחיוב חייב גדל בפיטור פטור אף בראשית הגז הגדל בחיוב חייב בפיטור פטור וגבי תרומה מנא ליה דתניא ישראל שלקח שדה בסוריא מנכרי עד שלא הביא שליש וכו' עיין שם. ואם יעזור ה' במקום אחר נדבר בכל זה בס"ד.

דף קיט.

בְּעִי רַב עָנָן וְאִתֵּימָא רַבִּי יִרְמְיָה מַגִּיעַ לְנוֹפוֹ וְאֵין מַגִּיעַ לְעִקָּרוֹ מַגִּיעַ לְעִקָּרוֹ וְאֵין מַגִּיעַ לְנוֹפוֹ מַאי? תֵּיקוּ. וגרסת **הרא"ש** ז"ל הבעיא היא רק מגיע לנופו ואינו מגיע לעיקרו אבל מגיע לנופו פשיטה לן דהוי של עליון. והנה מרן בשולחן ערוך (חושן משפט סימן קס"ז) פסק היה מגיע לנופו ואין מגיע לעיקרו לא יטול העליון ואם נטל אין מוציאין מידו, עד כאן לשונו.

וכתב **הסמ"ע** ז"ל דהטור כתב דיחלוקו משום דאבעיא דלא אפשיטא היא והמחבר כתב כלשון הרמב"ם ונ"ל דהרמב"ם מיירי דלא נתלש העיקר בתלישת הנוף משום הכי סבירא ליה כיון דעל כל פנים נשאר העיקר ברשות התחתון השתא דלא תלש אפילו הנוף שדינן הנוף בתר עיקרא ולא יטול בה החצי אם לא שתלשו ותפסו דאז המוציא מחבירו עליו הראיה והטור מיירי בהיכא דבתלישת הנוף נעקר ונתלש גם העיקר משום הכי אף בשלא תלשו כיון שראוי לתלשו בפשיטת ידו נמצא אין התחתון מוחזק והוא אבעיא דלא אפשיטא משום הכי חולקין עכ"ל. **והט"ז** סבירא ליה דהרמב"ם והטור פליגי עיין שם.

ואנא עבדא נסתפקתי בענין זה לענין מודר הנאה מן העליון הן בנידון הרמב"ם ז"ל הן בנידון הטור ז"ל אם זה המודר הנאה מן העליון לקח הירק הזה שהיה העליון מגיע לנופו ואינו מגיע לעיקרו דעדיין לא תלשוהו העליון מהתחתון וזה תלשו ולקחו אם מותר ליהנות ממנו ואי"ה נדבר בזה בס"ד במקום אחר.

אַפְּרְיוֹן נַמְטֵיהּ לְרַבִּי שִׁמְעוֹן. אפשר לרמוז בס"ד דברי רבי מאיר ורבי יהודה ורבי שמעון האמורים במתניתין על פי הידוע דיעקב ועשיו חלקו העולמות ומחמת כן יטעון עשיו

אין ליעקב משורת הדין ליטול טובה בעולם הזה כי כל טוב עולם הזה שלו הוא, אמנם יש תשובה ליעקב על זאת הטענה והוא כי עולם הזה אי אפשר להתקיים ואי אפשר לאדם ליקח הטוב שלה בלתי השפע שנשפע מן השמים לארץ כי טוב הארץ צריך לטל ומטר וזריחת השמש והירח וכוכבים ולא תתן הארץ פריה הן פרי העץ הן פרי האדמה בלתי טל ומטר ושמש וירח וכוכבים, וגם האויר שלה אין יכולים כל הבריות ליקח נשימה ממנו אם לא יתוקן על ידי זריחת שמש ביום וירח וכוכבים בלילה, וכן אי אפשר לארץ ובריות שבה להתקיים בלעדי הרוחות וכל אלו הטל והמטר ואור השמש והירח וכוכבים והרוחות כולם באים מן השמים לארץ ועשו לא קנה ולקח אלא הארץ אבל הַשָּׁמַיִם הֵם שָׁמַיִם לַה' ולא זיכה אותם אלא לישראל דוקא יען כי קיום השמים הוא על ידי התורה והתפילות והמצות אשר עושין ישראל ולכן הם לבדם יש להם זכיה בשמים על כן נמצא טוב הארץ הוא פריה ורביה ומתהווה וגדל מן השמים שהוא חלק ישראל ושלהם היא ואם כן משלהם לוקחים ונהנין מטוב עולם הזה.

ובזה יובן דברי המשנה **שְׁתֵּי גְּנוֹת זוֹ עַל גַּב זוֹ** הם השמים והארץ דהשמים הם של ישראל והארץ של עשיו רק זה הטוב של עולם הזה בנתים שנעשה ונמצא באמצעות שניהם כי הוא באויר הארץ וגדל מהשפעת השמים **רַבִּי מֵאִיר** אוֹמֵר שֶׁל עֶלְיוֹן הם ישראל שזוכין בשמים והטוב מתגדל על ידי השפעת השמים ומשם הוא חי ואם ירצה העליון ליקח וליטול את עפרו הוא שפע הרוחני היורד מן השמים על ידי טל ומטר ושמש וירח וכוכבים ורוחות אין כאן ירק שלא היה נמצא טוב בארץ שהוא מדור התחתון **וְרַבִּי יְהוּדָה** אוֹמֵר בְּדִין הוּא שֶׁל תַּחְתּוֹן כי זה הטוב אנחנו רואין מציאותו והוויתו הכל מן הארץ והן אמת כי בלתי שפע הרוחני הנמשך מן השמים ואשר בה לא היה נמצא ומתהווה הטוב הזה אין זה דבר הניכר לעינים כי למראה עינים נראה ומתייחס הטוב כולו לארץ שאם ירצה התחתון למלאת גנתו עפר רצונו לומר קוצץ כל אילנות שבו ומקלקל כל זרעים שבאדמה ומאבד כל בריות שבה מה היה תועלת בטל ומטר וזריחת השמש והירח וכוכבים ונשיבת הרוחות.

נמצא לפי סברת רבי מאיר יוצא זכות גדול לישראל לזכות בכל הטוב של עולם הזה כולו לבדם ואין לזרים אתם ולפי דברי רבי יהודה יוצא טענה לזכות בכל הטוב כולו ואין אומות אחרים לוקחים כלום על כן בא **רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר יוֹחַאי** ע"ה והכריע לזכות שטרא לבי תרי ואמר כָּל שֶׁהָעֶלְיוֹן יָכוֹל לִפְשׁט אֶת יָדוֹ וְלִטֹּל הֶרֵי הוּא שֶׁלּוֹ וְהַשְׁאָר שֶׁל תַּחְתּוֹן כלומר כל מה שישראל יכולים ליקח מטוב עולם הזה ולהחזיק בו הרי הוא שלהם ואין לעשיו עליהם טענה כלל כי אומרים זה הטוב הוא גדל ורבה ונתהווה משלנו ומחלקינו

כי בלתי השפעת שמים אין הטוב מתהווה בעולם ואם כן משלנו חי ולנו הוא והשאר הטוב הנמצא ביד בני עשו בעלי דירה התחתונה שלהם ואין ישראל מוציאין אותו מידם באומרם שלנו הוא זה מדירה שלנו הוא חי וגדל ודקדק לומר והשאר היינו רצונו לומר מן השיורין שישיירו ישראל כמו בעל הבית שמבשלים לו בביתו ראה השיורין שישיירו אחרי שבעם למי ניתן ודו"ק.

והנה שבור מלכא לא ערבו לו דברי רבי מאיר כי הכל מחליט לישראל ואינו נותן זכות לזולתם וגם דברי רבי יהודה שמחליט הכל לעשו וגונדא דיליה ואינו נותן זכות לישראל לא ערב לו הדבר כי אמר לגימה גדולה ורבה תעמוד בגרון ותחנוק הבולע אותה, אך סברת רשב"י ערבה לו כי מזכא שטרא לבי תרי הנה בזה ישבות דין וקלון באין אומר ואין דברים לכן אמר **אַפְרְיוֹן נַמְטֵיהּ לְרַבִּי שִׁמְעוֹן** ואמר בהאי לישנא השר שלו הניח לו דבר זה בפיו כי הוא מלך פרס ושר שלו הוא שר פרס והם בנו בית המקדש אך יון רצו להחריב והחריבו במקצת וחלק תיבת אַפְרְיוֹן לשתים וקרי בה 'פאר יון' רצונו לומר הפאר של יון שהוא שפע גדולתם וממלכתם יהיה לרשב"י ולגרסא דגרסי אפריין יהיה הצירוף 'פאר יין' רצונו לומר פאר התורה שהיא נקראת יין יהיה לרשב"י. ורש"י ז"ל פירש אַפְרְיוֹן 'חן' כי התורה אַיֶּלֶת אֲהָבִים וְיַעֲלַת חֵן (משלי ה, יט) כָּל הַכָּתוּב **לַחַיִּים**.

סְלִיק מַסֶּכֶת בָּבָא מְצִיעָא